

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEMDE MEKAN VE
DEĞİŞİMİ: GUSİR HÖYÜK**

İsmail Caner PINARCI

2501180863

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Necmi KARUL

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEMDE MEKAN VE DEĞİŞİMİ: GUSİR HÖYÜK MİMARİSİ

İSMAİL CANER PINARCI

Pleistosen sonu ve Holosen başında meydana gelen iklimsel değişimlerle evrensel ölçüde ekolojik bir değişim/dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Bu süreç sırasında yaşanan değişimin zamanı, boyutu ve niteliği bölgesel farklılıklar göstermektedir. Diğer yandan ise insan topluluklarının ekosistemi içerisinde yer alan dengelerde de değişimler görülmektedir. Toplayıcılık ve/veya avcılık ekonomilerine dayalı elde edilen bilgi ve teknoloji, Neolitikleşme sürecinin altlığını hazırlamıştır. Dicle ve Fırat havzası bu anlamda yoğun arkeolojik veri sunmaktadır. Elde edilen verilerle Natuf kültürü sonrası yalnızca Levant'ta değil, Zagros Dağları çevresi, Yukarı Fırat ve Dicle havzalarında Çanak Çömleksiz Neolitik dönem daha fazla anlaşılmaya başlanmıştır. Özellikle Yukarı Dicle'de kurtarma kazılarıyla artan çalışmalar veri akışını hızlandırmıştır. Yine de Levant'ta olduğu gibi, Çanak Çömleksiz Neolitik dönem öncülü bir zaman aralığını hedefleyen çalışmalarla bu bölgenin varsa öncülü kültürler anlaşılmalıdır.

Yukarı Dicle Havzası'nda yer alan Gusir Höyük, Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde iskân görmüş bir yerleşmedir. Dicle Nehri'ne yakın bir konumda bulunmakla birlikte yerleşmenin doğusunda Gusir Gölü bulunmaktadır. Yerleşme içi mimari eklemeler ve değişimlerin yaşandığı Gusir Höyük'te gerek mekân içi gerek mekân dışı buluntu dağılımları Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Mekân içerisindeki değişimleri ve bu değişimlerin, buluntu topluluğuna nasıl yansıdığının anlaşılabilmesi için de mekan içi dolgular ayrıca analiz edilmiştir. Mimari değişimi anlamaya destek olacak verileri elde etmek amacıyla bazı yapılarda mimari analiz yapılmıştır. Kurtarma kazısı olması sebebiyle her yapıda ana toprağa ulaşılammıştır.

Birden çok kez yenilenen ve ekleme yapılan iç ve dış mekanlara sahip yapıların bu çalışma ile birlikte anlaşılması amaçlanmıştır. Bazı yapılarda, hem nitelik hem de nicelik bakımından, diğerlerine göre daha yoğun veri elde edilmiştir. Bu bağlamda da

bazı yapılarda yapılan analiz çalışmalarımın daha fazla üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak her bir veri grubuyla, birbiriyle anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde çalışılmıştır. Bu çalışma sonuçları itibariyle mekânsal değişime birden çok parametreyi ele alarak yaklaşmaktadır. Ekonomik temelli bir yaklaşımdan ziyade yerleşme içi insan hareketliliğini ve alışkanlıkları anlayabilmeyi amaçlamaktadır. Bu tez çalışması, konuya ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve topluluğun tercihi parametreleriyle yaklaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: (Neolitik, Çanak Çömleksiz Neolitik, PPN, PPNA, PPNB, Mimari, Mekan, Buluntular)

ABSTRACT

SPACE AND ARCHITECTURAL CHANGE IN PRE-POTTERY NEOLITHIC: THE CASE STUDY OF GUSİR MOUND ISMAIL CANER PINARCI

The global environmental transformations characterizing the transition from the Late Pleistocene to the Early Holocene triggered significant ecological shifts across various regions. While the timing and magnitude of these changes varied geographically, their impact on the socio-ecological systems of human populations was profound. The technical and cognitive frameworks established during the preceding foraging and hunting-based economies provided the foundation for the Neolithization process.

Located in the Upper Tigris Basin, Gusir Höyük represents a significant settlement inhabited during the Pre-Pottery Neolithic period. Situated in close proximity to the Tigris River and immediately west of Gusir Lake, the site's location underscores a strategic reliance on riparian and lacustrine resources. The settlement's spatial organization reflects a deliberate engagement with these water systems.

This research digitizes the archaeological datasets of Gusir Höyük to conduct a comprehensive spatial analysis. Utilizing Geographic Information Systems (GIS), the distribution of indoor and outdoor finds was examined alongside an analysis of archaeological fills to interpret shifts in spatial utilization and find assemblages. Although the scope extends beyond architectural remains, structural analyses were performed on selected buildings to provide proxy data for understanding developmental changes. Ultimately, this study offers a detailed temporal evaluation of the dynamic relationship between human societies and their built environment.

Keywords: (Neolithic, space, ownership, humankind, social interaction, entanglement)

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı, arka planını ve öncesini, sistematik ve bilimsel arkeolojik belgeleme oluşturmaktadır. 2009'da yüzey araştırmasından başlayıp 2010 ve 2014 yılları arası Gusir Höyük kazı ve araştırmalarına emek veren, birlikte çalışma fırsatı bulabildiğim ve fikirleriyle her zaman yeni yöntemler bulmamı sağlayan, iş disiplini her şeyden önce gelen ve öğrencilere ayırt etmeden eşit mesafede yaklaşımla karakterimi de etkilemiş olan, anabilim dalı başkanı değerli hocam Prof. Dr. Necmi Karul'a ve tüm tez sürecimde, yalnızca bilimsel bilgisi ile değil, tez sürecinin uzun ve inişli çıkışlı her döneminde ve özellikle de bir dönem bu tezi hazırlayamayacağımdan emin olduğumda ayağa kaldırmasıyla hiç unutmayacağım, desteğini hiç esirgemeyen, değerli hocam Doç. Dr. Eylem Özdoğan'a teşekkürlerimi, kendi adıma borç bilirim.

Lisans ve yüksek lisans ders aşamaları boyunca gerek derslerde gerekse ders dışında kalan boş zamanlarda, onlara geldiğim sorulara her zaman yanıt verip zaman ayıran Doç. Dr. Erhan Bıçakçı, Doç. Dr. Çiler Altınbilek-Algöl, Doç. Dr. Emre Güldoğan, Doç. Dr. Semra Yıldırım'a bana kattıklarından dolayı teşekkür ederim.

İSMAİL CANER PINARCI

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAÇ KAPSAM VE YÖNTEM

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	2
1.2. Metodoloji.....	3
1.3. Kullanılan Materyal.....	5
1.3.1. Kazı.....	5
1.3.2. Belgeleme.....	7
1.4. Sınırlılıklar.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

YUKARI DİCLE BÖLGESİ VE YERLEŞMENİN KONUMU

2.1. Yerleşmenin Coğrafi Konumu.....	11
2.2. Paleocoğrafya.....	12
2.2.1. Topoğrafik Yapı.....	12
2.2.2. İklim ve Floristik Özellikler.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GUSİR HÖYÜK ARAŞTIRMA VE KAZI TARİHÇESİ

3.1. Ilısu Barajı Kurtarma Kazıları Kısa Tarihçesi.....	19
3.2. Yüzey Araştırması.....	25
3.3. Kazılar.....	25

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GUSİR HÖYÜK VERİLERİNİN KRONOLOJİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Gusir Höyük Radyokarbon Verileri.....	26
4.2. Radyokarbon Analizlerinin Yakındoğu Kronolojisi İçerisinde Değerlendirilmesi.....	29

BEŞİNCİ BÖLÜM

MEKANLAR

5.1.	Çalışılmayan Yapılar.....	35
5.2.	Kullanım ve Terk Süreci.....	36
5.2.1.	Str-1.....	37
5.2.2.	Str-2.....	42
5.2.3.	Str-3.....	47
5.2.4.	Str-4.....	52
5.2.5.	Str-5.....	57
5.2.6.	Str-6.....	61
5.2.7.	Str-7.....	67
5.2.8.	Birbiriyle İlişkili Kompleks Yapılar Özelinde Mekan İçi Dolgular	
5.2.8.1.	Str-7	
5.2.8.2.	Str-8	
5.2.8.3.	Str-9	
5.2.8.4.	Str-10	
5.2.9.	Str-12.....	76
5.2.10.	Str-13 ve Str-14.....	79
5.2.11.	Str-15.....	82

5.2.12.	Str-17.....	86
5.2.13.	Str-18-19-20.....	89
5.2.14.	Str-21.....	93
5.2.15.	Str-22.....	97
5.2.16.	Str-23.....	100

ALTINCI BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

4.1.	Gusir Höyük Yakın Çevre Kùltürleri.....	103
4.2.	Orta Fırat/Güneydoğu Anadolu Platosu ve Kuzey Irak'ta Mimari Değişim.....	113

SONUÇ	125
KAYNAKÇA	137
EK-1	158

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1 : Gusir Höyük Radyokarbon Verileri.....	26
Tablo 4.2 : Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Alt Evreleri ve Gusir Höyük Radyokarbon Tarihlerine Göre Evre-Yerleşme Eşleştirmesi.....	31
Tablo 4.3 : Yukarı/Orta Fırat, Yukarı Dicle/Doğu Toroslar ve Zagros M.Ö. kal. radyokarbon tarihleri.....	32
Tablo 5.4 : 1 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	147
Tablo 5.5 : 2 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	148
Tablo 5.6 : 3 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	149
Tablo 5.7 : 4 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	150
Tablo 5.9 : 6 ve 11 Numaralı Yapıların Şematik Dolgu Tablosu.....	151
Tablo 5.10 : 7 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	151
Tablo 5.11 : 8 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	152
Tablo 5.12 : 10 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	153
Tablo 5.13 : 12 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	154
Tablo 5.14 : 17 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	155
Tablo 5.15 : 18 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	156
Tablo 5.16 : 20 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu.....	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 : Gusir Höyük Örnek Feature.....	8
Şekil 1.2 : Gusir Höyük Örnek 1/50 Plan.....	9
Şekil 1.3 : Gusir Höyük Örnek 1/20 Plan.....	10
Şekil 2.1 : Yukarı Dicle Havzası topoğrafik ve morfografik 3 boyutlu diyagramı	12
Şekil 2.2 : Van Gölü Polen Kömür Oksijen İzotop Analizleri.....	14
Şekil 4.1 : Gusir Höyük mekânsal bağlamda M.Ö. Kalibre Tarihleri.....	26
Şekil 4.2 : Güneydoğu Anadolu'da Neolitikleşme Sürecinin Aşamaları.....	28
Şekil 4.3 : Hayvan Evcilleştirme Sürecinin Aşamaları.....	29
Şekil 4.4 : : Kuzey Levant, Orta Fırat Güneydoğu Anadolu Cezire ve Zagros bölgelerini içeren M.Ö. kal. Radyokarbon Tarihleri.....	32
Şekil 5.1 : Gusir Höyük Yerleşme Planı ve Yapı Numaraları.....	34
Şekil 5.3 : Str. 1 Buluntu Dağılımı.....	39
Şekil 5.4 : 2 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	40
Şekil 5.5 : Str. 2 Karbon Örneği Alınan Nokta.....	43
Şekil 5.6 : Str. 2 Buluntu Dağılımı.....	45
Şekil 5.7 : 1 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	46
Şekil 5.8 : Str. 3 Buluntu Dağılımı.....	49
Şekil 5.9 : 4 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	50
Şekil 5.10 : Str. 4 Buluntu Dağılımı.....	54
Şekil 5.11 : 5 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	55
Şekil 5.12 : Str. 5 Buluntu Dağılımı.....	58
Şekil 5.13 : 6 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	59

Şekil 5.14 : 11 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	60
Şekil 5.15 : Str. 6 ve Str. 11 Buluntu Dağılımı.....	63
Şekil 5.16 : 7 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	65
Şekil 5.17 : 7-8-9-10 Numaralı Yapılardan Oluşan Yapı Kompleksini Gösteren Çizim.....	67
Şekil 5.18 : 7-8-9-10 Yapı Kompleksi Buluntu Dağılımı.....	70
Şekil 5.19 : 12 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	74
Şekil 5.20 : Str. 12 Buluntu Dağılımı.....	76
Şekil 5.21 : 13 ve 14 Numaralı Yapı Konumu ve Planları.....	77
Şekil 5.22 : Str. 13 ve Str. 14 Buluntu Dağılımı.....	79
Şekil 5.23 : 15 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	80
Şekil 5.24 : Str. 15 Buluntu Dağılımı.....	83
Şekil 5.25 : 17 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	84
Şekil 5.26 : Str. 17 Buluntu Dağılımı.....	86
Şekil 5.27 : 18-19-20 Numaralı Yapıların Konumları ve Planları.....	87
Şekil 5.28 : Str. 18-19-20 Yapılarının Buluntu Dağılımı.....	90
Şekil 5.29 : 21 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	91
Şekil 5.30 : Str. 21 Buluntu Dağılımı.....	94
Şekil 5.31 : 22 Numaralı Yapı Konumu ve Planı.....	95
Şekil 5.32 : Str. 22 Buluntu Dağılımı.....	97
Şekil 5.33 : 23 ve 24 Numaralı Yapıların Konumu ve Planları.....	98
Şekil 5.34 : Str. 23 ve Str. 24 Buluntu Dağılımı.....	100

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1 : Gusir Höyük Yerleşmesinin Havadan Görünümü.....	7
Fotoğraf 5.1 : Str. 1 Batıdan Görünümü.....	36
Fotoğraf 5.2 : Str. 1 Batı Profili ve Radyokarbon Örneği Alınan Kod.....	37
Fotoğraf 5.3 : Str. 2 Güneyden Görünümü.....	41
Fotoğraf 5.4 : Str. 2 1 Numaralı Mekanın Havadan Görünümü.....	42
Fotoğraf 5.5 : Str. 2 1 Numaralı Mekanın Taban Yenilemeleri Gösteren Kesit.....	42
Fotoğraf 5.6 : Str. 2 1 Numaralı Mekanın Doğudan Görünümü.....	43
Fotoğraf 5.7 : Str. 3 Havadan Görünüm.....	47
Fotoğraf 5.8 : Str. 3 Yapı Duvarları ve Direk Deliklerinin Görünümü.....	48
Fotoğraf 5.9 : Str. 4 Güney Kısım.....	51
Fotoğraf 5.10 : Str. 4 Havadan Görünümü.....	52
Fotoğraf 5.11 : Str. 5 Korunan Kısımın Görünümü.....	56
Fotoğraf 5.12 : Str. 6 Genel Görünümü.....	61
Fotoğraf 5.13 : Str. 11 Mekan İçi.....	62
Fotoğraf 5.14 : Str. 7'nin Batıdan Görünümü.....	66
Fotoğraf 5.15 : Str. 7-8-9-10 Kompleks Yapı Grubu.....	68
Fotoğraf 5.16 : Str. 12'nin Kuzey Bölümü.....	75
Fotoğraf 5.17 : Str. 15 Havadan Görünümü.....	81
Fotoğraf 5.18 : Str. 2 ve Str. 15 Yukarıdan Görünümü.....	82
Fotoğraf 5.19 : Str. 15 Taş Döşemeleri.....	82

Fotoğraf 5.20 : Str. 17 Batıdan Görünümü ve İyi Korunmuş Batı Duvarı.....	85
Fotoğraf 5.21 : Str. 18 ve Str. 19 Havadan Görünümü.....	88
Fotoğraf 5.22 : Str. 21 Havadan Görünümü.....	92
Fotoğraf 5.23 : Str. 21 Güneyinde Bulunan Taş Döşemeli Alan.....	93
Fotoğraf 5.24 : Str. 21 Taş Döşemeli Alan.....	93
Fotoğraf 5.25 : Str. 22 Havadan Görünümü.....	96
Fotoğraf 5.26 : Str. 22 Yapı İçi ve Dışı Öğeleri Gösteren Fotoğraf.....	96
Fotoğraf 5.27 : Str. 23'ün Batıdan Görünümü.....	99

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz	: Bakınız
C¹⁴	: Karbon 14
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
G.Ö.	: Günümüzden Önce
Kal.	: Kalibre
M	: Metre
M.Ö.	: Milattan Önce
PN	: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem / Pottery Neolithic
PPN	: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem / Pre-Pottery Neolithic
PPNA	: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem A Evresi / Pre-Pottery Neolithic A
PPNB	: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B Evresi / Pre-Pottery Neolithic B
PPNC	: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem C Evresi / Pre-Pottery Neolithic C
Str	: Structure / Yapı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
Yak.	: Yaklaşık

GİRİŞ

Arkeolojik veri elde etmenin ilk aşamaları kazılar ve yüzey araştırmalarıdır. Her iki veri elde etme yönteminde çok çeşitli sistemler uygulayan araştırmacılar bulunmaktadır. Tercih edilen sistem her ne olursa olsun bazı bilim dallarına göre arazi koşulları bazen zorlu olabilmektedir. Bu koşullar bir yana, bazı durumlarda süreli kazılar yapılmaktadır. Kurtarma kazıları da süreli kazıları da bunlardan biridir. Her kazının kendi sistemi içinde belgeleme konusu büyük önem taşımaktadır. Arkeolojik belgeleme içerisinde yer alan tüm kazı ekibine bu noktada büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle Gusir Höyük gibi kurtarma kazısı niteliği taşıyan kazılarda harcanan tüm zamanın önemi yadsınamaz bir gerçektir. Bu ve benzeri çalışmaların ortaya çıkması oldukça uzun bir zaman ve emeği kapsamaktadır. Yüzey araştırması ile başlayan süreç daha sonra arkeolojik kazılarla devam etmiş, bugün bu çalışmanın tamamlanmasına en yüksek derecede etki etmiştir.

Kurtarma kazısı niteliği taşıdığı yukarıda belirtilen Gusir Höyük, bu çalışma kapsamında mimari ve buluntu dağılımı açısından ele alınmıştır. Yüksek lisans tezi kapsamında buluntuların mekânsal dağılımı ile birlikte yapıların genel mimari özellikleri bir arada değerlendirilmiştir. Bu çalışma, mimari veya buluntu dağılımını doğrudan konu edinmiş bir çalışma olmamakla birlikte, bundan sonra yapılacak Gusir Höyük ve çevresi araştırmalarına altlık oluşturabilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAÇ KAPSAM VE YÖNTEM

1.1. Çalışmanın Amacı Ve Kapsamı

Bu çalışma Yukarı Dicle bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik dönem mimari gelişiminin/değişiminin anlaşılmasına katkı sunabilmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Gusir Höyük, Ilısu Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin yapımı sebebiyle yeterli süre kazı yapılamayan bir yerleşme olmasına rağmen sunduğu veriler, Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin bölgede bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu verilerin bu çalışma ve gelecekte yapılacak çalışmalarla birlikte, bölge ve dönem için katkı sunulması amaçlanmıştır.

Günümüz idari sınırları bu çalışma içerisinde yalnızca daha anlaşılabilir bir şekilde bahsedilen konuyu açıklamak amacıyla kullanılacaktır. Arkeolojik açıdan daha çok kültürel sınırlar coğrafi bağlamlarıyla değerlendirilecektir. Bunun sebebi, idari sınırların bir bakıma değerlendirmeyi sınırlandıracağı ve daha geniş bir analitik sorgulama için bunun gerekliliği ortadadır.

Öncelikle Yukarı Dicle Bölgesinde bulunan Gusir Höyük yerleşmesinin ekonomik, sembolik ve mimari açıdan bulunduğu yer ve verilerin ne ifade ettiği, Gusir Höyük ile çağdaş veya öncül/ardıl yerleşmelerin ilişkisi çalışma kapsamındadır. Yukarı ve Orta Dicle Havzası ile Yukarı Fırat ve Orta Fırat Havzası'nda bulunan ve Çanak Çömleksiz Neolitik dönem A evresi ile A evresinden B evresine geçişi temsil eden yerleşmeler değerlendirilecektir. Kısıtlı da olsa bu çalışma kapsamında PPNB verileri de değerlendirilecektir. PPNB'de görülen değişimler başlı başına bir araştırma konusu olması sebebiyle, bu çalışmanın sınırları PPNB değil, PPNA ve PPNB arasında değişime sebebiyet veren noktalar bağlamında değerlendirilecektir.

1.2. Metodoloji

Mekân, TDK sözlüğüne göre üç farklı anlam içerir. Arapçadan dilimize geçmiş bir sözcük olan mekânın anlamları:

1. Yer, bulunulan yer.
2. Ev, yurt
3. Uzay

Bu anlamların gündelik hayatımızda yer ettiği ortadadır. Özellikle birinci ve ikinci anlamıyla yaygın kullanım gördüğü ve sözcüğün bu iki anlamının ilk etapta akla geldiği düşünülebilir.

Mekânı ele alırken, yukarıda belirtilen mekân sözcüğü için sözlük anlamlarının dışına çıkılmıştır. Lefebvre (2014:23-24), mekânı bir ürün olarak kavramsallaştırmaktadır. Üstelik yalnızca bir ürün olarak üretimi değil, üretilen mekânın da topluma etkisinin yadsınamayacağını vurgulamaktadır. Mekânın sadece pasif ve statik bir şey olmadığını belirtir; mekânı, “Mekân, pasif, boş bir şey olarak ya da “ürün”, karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez. Bir ürün olan mekân, etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder: üretken emeğin örgütlenmesi, ulaşım, hammadde ve enerji akışı, ürün paylaşım ağları...” (Lefebvre, 2014:24.) şeklinde tanımlayıp, açıklamaktadır. Bu çalışma, bir PPN yerleşmesini süreç olarak ele almıştır. Bu süreç yerleşmenin konumunun seçiminden başlayarak, mekânın üretimini (Lefebvre, 2014), değişimini ve toplumsal mekanların etki ettiği noktalarla birlikte değerlendirilmiştir. Özellikle taş alet uzmanlarının yıllardır kullandıkları üretim zinciri metodu bu çalışmada, farklı bir yaklaşımın arkeolojiye uyarlanmasıyla ve arkeolojik verilerin sunabileceği ölçüde değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, tümevarım mantığı ile hazırlanmıştır. Öncelikle Gusir Höyük'te bulunan her bir yapı **birimi** bir mekân olarak ele alınmıştır. Yapıların dışında kalan açık alanlar ayrı bir mekân ve **birim** olarak değerlendirilmiştir. Höyüğün etrafındaki kaynaklar da birer mekân ve **birim** olarak değerlendirilmiştir. Alt birimlerim tamamı yerleşmeyi asıl oluşturan birimlerdir ve hepsinin bir araya gelmesiyle yerleşme de ayrı bir mekân ve **ana birim** olarak değerlendirilmiştir. Yukarı Dicle'de bulunan her bir yerleşme ana birim olarak değerlendirilip, PPN için Yukarı Dicle **üst birim** ve mekân olarak ele alınmıştır. İzlenen bu yöntemle, bölgede yer alan PPN yerleşmelerinin tamamının oluşturduğu

kümede, Gusir Höyük verilerinden yola çıkarak analoji yapmayı ve Gusir Höyük'ün Yukarı Dicle'de yerini tayin edebilmeyi sağlamıştır.

Tüm bu yaklaşıma altlık eden teoriler ise Gordon V. Childe'in ekonomik temelli "Neolitik Devrim" yaklaşımı (Childe, 2001: 54-78) ve Robert J. Braidwood'un "Çekirdek Bölge" hipotezinden yola çıkarak ileri sürdüğü ve araştırmalarını yoğunlaştırdığı avcı toplayıcı toplumlardan besin üretici tarım toplulukları araştırmalarıdır (Çambel, Braidwood, 1980:1-2). Besin üreticiliğine geçiş söylemi, üretimin belirlediği bir dünya düzenine işaret etmektedir. Yerleşiklik ile tarım ve hayvancılık arasında bir ilişki kurmanın ilk aşamasıdır. Natuf toplulukları ise yerleşiklik ve yarı yerleşiklik ile üretim arasında doğrudan bir ilişki olmadığını göstermektedir. Farklı bölgede yaşanan bu durum her kültür bölgesi dinamikleri için geçerli olduğunu göstermese dahi bu çalışmada göz önünde bulundurulacak temel noktalardan biridir. Jacques Cauvin'in (2002: 207-211) bilişsel değişimler sonucunda meydana gelen değişimleri "Sembolik Devrim" teorisi ile ileri sürdüğü görüşleri ise yaklaşımın tamamlayıcı noktalarından biri olmuştur. Cauvin (2002: 207), Neolitik dönem öncesi üretim yapan bir insan olmadığını kabul ettiğini ancak yalnızca üretim temelli bir sebebin Neolitik dönemin yaşam standardını getirdiğini reddetmektedir. Ona göre sembolik dünyaya ilişkin verilerde belirgin bir değişimin olduğu ve bu değişimin de sosyal dinamiklere yansıdığı görüşündedir (Cauvin, 2002: 208-209).

Bu çalışmada da metinde adı geçen tüm yerleşmelerin olabildiğince tüm arkeolojik verilerinden yararlanılmıştır. Yerleşme konumu, yerleşme planı, mimari özellikler, hayvan ve bitkiler, taş aletler ve sembolik materyaller çalışma kapsamında yerleşmelerin değerlendirilmesinde ele alınmıştır.

Verilerin Sayısallaştırılması – Mekânsal Analiz

Yerleşme planının anlaşılabilmesi amacıyla yapılan çizimlerde ortofoto ve fotogrametriden yararlanılmıştır. Bu şekilde çizim hassasiyeti oldukça yüksek ve gerçeğe olabildiğince yakın çizimler yapılarak, yerleşme sayısallaştırılmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılmayan sayısallaştırma işlemi için mimarlardan destek alınmış ve her kazı sezonunda yerleşme planı güncellenerek nihai hale getirilmiştir.

Bu tez çalışması kapsamında yapılan mekansal analizin yapılabilmesi amacıyla Coğrafi Bilgi Sistemlerinden (CBS) yararlanılmıştır. Tüm arkeolojik öğeler CBS uygulamasında gerçek koordinatına uygun olarak sayısallaştırılmıştır. Buluntular noktasal veriler olarak *in situ* olarak bulundukları yerin gerçek koordinatlarına göre sayısallaştırılmıştır. X, Y ve

Z değerlerinin tamamı sisteme girilerek sadece iki boyutlu bir konumlandırma yapılmayarak, mimari öğeler ve buluntuların tamamının kotları da sayısallaştırılmıştır. Bunun amacı bağlamsal değerlendirmeyi mümkün kılmaktır. Tüm arkeolojik kazı ve araştırma projelerinde olduğu gibi ve özellikle Gusir Höyük'ün bulunduğu topoğrafyada da eğim sebebiyle düz bir ekseninde mekânsal değerlendirme doğru olamayacağı gibi imkânsız gözükmemektedir. Yapıların çoğunun çukur tabanlı ve taban seviyelerinin farklı derinliklerde olması; başka bir ifade ile daha eski katmanların içinde farklı derinliklerde tahribata neden olması tabakalanmanın anlaşılmasında diğer bir güçlüktür. Buna ek olarak, bu çalışma yerleşmenin tabakalanmasını ortaya koymayı hedeflememekle birlikte CBS içerisinde yapılan bağlamsal mekânsal analiz sonucunun, ileride yapılacak tabakalanma çalışmaları için altlık oluşturması hedeflenmektedir. Tabakalanmaya ışık tutacak bazı sonuçlar olmadan doğru bir mekânsal analiz çıktıları da elde etmek mümkün görünmemektedir.

1.3. Kullanılan Materyal

Arkeolojik verinin elde edilmesi birden çok yöntemle mümkündür. Bu yöntemlerden özellikle kazılar ve yüzey araştırmaları sahadan veri elde etmeyi mümkün kıldığı için arkeoloji disiplini içerisinde ana veri elde etme yöntemlerindendir. Bu çalışmanın verileri de bir arkeolojik kazı yöntemiyle elde edilmiştir.

1.3.1. Kazı

Gusir Höyük yerleşmesi bir kurtarma kazısıdır. Ilısu Barajı ve HES projesi sebebiyle sular altında kalacağı tespit edilen alanlarda daha önce yapılmış arkeolojik yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir. Kurtarma kazılarının, planlı kazılardan farkı hem kazı süresi hem de bu kazı süresine bağlı olarak değişen kazı stratejisidir. Oldukça sınırlı bir sürede mümkün olan en fazla veriyi toplamak hedeflenir. Nitekim bunun ne kadar önemli olduğunu, 2020 yılı itibarıyla höyüğün bir kısmının sular altında kalması göstermektedir.

Kazıda 10x10 metrelik karelajlarla oluşturulan plankare (grid) sistemi uygulanmıştır. Bazı açmalarda gerektiğinde 5x10 metrelik karelajlarla açmalar oluşturulmuştur. Toprağın tahliyesi ve iki açma arasındaki profillerin okunabilmesi için açmalar arasında 100 cm genişliğinde alanlar bırakılmıştır. Kazı yapılmayan bu alanlarda mimari öğelerin komşu açmada takip edilip edilmediği görülmüş ve arkeolojik dolguların anlaşılması ile buna göre bir kazı stratejisi belirlenmiştir. Toprak tahliyesini engellemeyecek şekilde, yerleşme planının ve bağlamının daha iyi anlaşılması amacıyla da bazı açmalar arasında bırakılmış olan paylarda zamanla derinleşmiştir (Bkz. Fotoğraf: 1).

Fotoğraf 1.1 : Gusir Höyük Yerleşmesinin Havadan Görünümü

Plankare sisteminde açma kodları, kuzeyden güneye harflerle alfabetik olarak, batıdan doğuya ise ardışık sayıların kesiştiği 100 m²'lik alanları ifade etmekle birlikte, 100 m²'lik her bir açma alanının koordinatı sayı ve harf (Örneğin 21N) ile ifade edilmektedir.

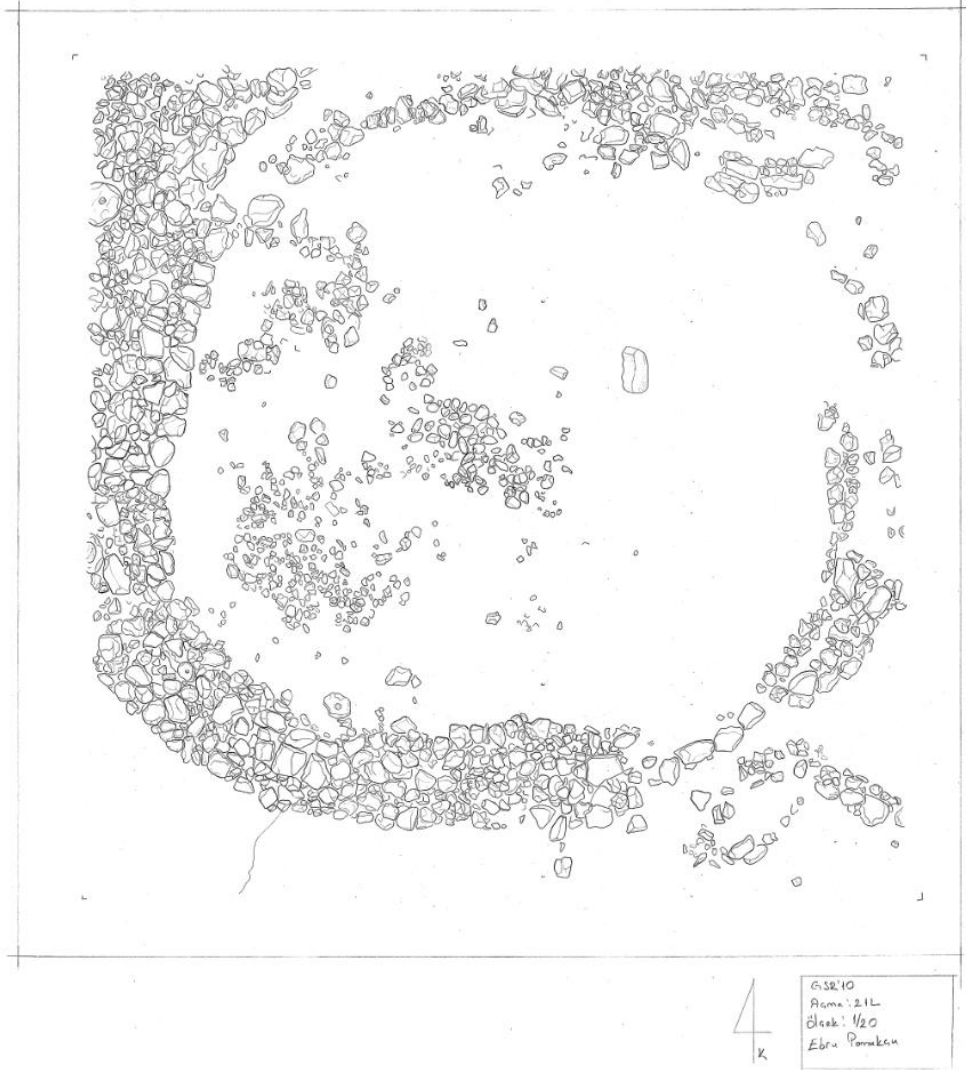
Buluntuların belgelenmesi buluntuların niteliğine göre farklılık göstermektedir. Büyük buluntuların tamamına yakını *in situ* olarak belgelenmiştir. Bulundukları konumda ölçekli fotoğraflaması yapılmıştır. Küçük buluntuları *in situ* olarak tespit etmek ve belgelemek her zaman mümkün değildir. Her bir buluntunun atlanmadan tespit edilebilmesi sebebiyle açma kenarlarına kurulan kuru eleklerden yararlanılmıştır. Höyükte yapılan kazıdan çıkan toprağın tamamına yakını, açma kenarlarına kurulan kuru eleklerden geçirilmiştir. Böylece olası insan hatası minimuma indirilmiştir.

1.3.2. Belgeleme

Gusir Höyük kurtarma kazılarında, 1/50 ve 1/20 ölçeklerinde planlar kullanılmıştır. 1/50'lik planlar günlük veya çalışma yapılan alanda görülen değişikliklerle güncel olarak çizilmiştir. 1/20'lik planlar ise mimari özelliklerin anlaşılması üzerine çizilen detay çizimlerdir. Bu tezin hazırlanmasında bahsi geçen belgeleme çalışmaları ile birlikte, feature kağıtları detaylıca karşılaştırılmıştır. Özellikle 1/50'lik planlar ve feature kağıtları eş zamanlı incelenerek, buluntuların veritabanına işlenmesinde daha iyi sonuç vermesi hedeflenmiştir. Özellikle 1/50'lik planlarda konumları işaretlenmiş olan buluntular, x ve y ekseninde santimetre bazında hesaplanarak coğrafi bilgi sistemi içerisine veri girişi sağlanmıştır. Bütün belgeler birleştirip, bir arada değerlendirilerek bu çalışma hazırlanmıştır (Bkz.: Şekil 1.1.; Şekil 1.2; Şekil 1.3).

GUSIR HOYUK									
Açma	21L	Adres	20.-	Yapı Adı		Tip	Yapı is: Gri Dolgu		
Tarih	17.09.2012	Koordinat	1-6/6-h	Kod	548.24 A548.36	Kova Sayısı	11		
Kroki	Açıklama								
		Bu alandaki derinleşmede kuzeyde iki taş öbeği! süreyde ise bir adet taş öbeği belirdi ve aslehiye alındı diğer alanda ise küçük boy taşlar derinlik hake görüldü. Güneydeki taş öbeği ile yapı duvarı arasında büyük bir taş kalın geldiği görüldü. Hayvan kemiklerinin taşlara geldiği bu bölümlerde büyük bir hayvanın varlığından söz edilebilir. Toprak'ı köllü yapıda ve yer yer kesekliydi.							
Üstteki	15.-	Altındaki		Açıklama		1/50	Plan No: 6		
Yanındaki	16.-			Açma Başı	AZİM TARLAN	1/20			
Küçük Buluntu									
No	Adı	Karelaç	Kod	Sayım					
20.1	İslenmiş 402	6/5	548.12	ÇÇ					
20.2	İslenmiş 402	6/5	548.12	Çt					
20.3	İslenmiş 402	3/5	548.22	Obs.					
20.4	" "	3/6	548.10	Kavkı					
20.5	" "	4/8	548.11	Kemik					
20.6	" "	3/8	548.16	Analiz					
20.7	Mat Ögütme Taşı	6/7	548.18	Cüruf					
20.8	Taş Kap Parça	5/4	548.15	Okr					
				Metal					
				Sürt.tafı					
				Ögüt.taşı					

Şekil 1.1 : Gusir Höyük Örnek Feature

Şekil 1.3 : Gusir Höyük 1/20 Plan

1.4. Sınırlılıklar

Metodoloji bölümünde açıklanan yaklaşım gereği, bu tez çalışmasında değinilen tüm yerleşmelerin arkeolojik verilerinden olabildiğince yararlanmak hedeflenmekteydi. Literatürde yer alan ve bilgi alınabilen her yerleşmeye yaklaşımın kendi parametreleri dahilinde değinilmiştir. Literatürde yer almayan ya da sınırlı bilginin yer aldığı noktalar olmuştur. Bu sebeple eksiksiz bir analojik değerlendirme yapabilmek mümkün olamamıştır.

Arkeozoolojik, arkeobotanik ve taş alet teknolojisi gibi uzmanlık alanlarının içerisinde yer alan ve hayvan, bitki, taş aletler gibi kalıntı ve buluntular ancak bir uzmanın değerlendirmesi veya çalışması sonrası yayın veya rapor varsa değerlendirmeye alınmıştır. Metinde yer alan ve arkeolojinin farklı uzmanlık alanlarında yer alan bu alanlar ve arkeometrik analizler yalnızca uzman raporlarına dayanarak değerlendirilmiştir.

Gusir Höyük yerleşmesi bir arkeolojik kurtarma kazısı niteliği taşımasından dolayı çalışılan kazı sezonu sayısı sınırlıdır. Kısıtlı zamanda olabilecek en fazla arkeolojik veriyi elde etme amacı güden bir strateji ile kazıların yapıldığı unutulmamalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

YUKARI DİCLE BÖLGESİ VE YERLEŞMENİN KONUMU

Fırat ve Dicle nehirleri tarihöncesi dönem için oldukça önemlidir. Nehirler, çevrelerinde kurulan yerleşmelerin iskancıları tarafından kaynak kullanımı açısından kuşkusuz büyük önem taşır. Bununla birlikte iki nehrin önemi yalnızca kaynak kullanımı ile ilişkili değildir. Arkeolojik açıdan belli kültür bölgelerinin tasnifinde bu iki nehir ve havzaları rehberlik etmektedir. Bu durum gerek dönem insanları gerekse araştırmacılar için ortak önem arz etmektedir.

Erinç (1980: 66), “Coğrafi konum, yer şekilleri, iklim ve su düzeni gerek bugün gerek tarihöncesi çağlardaki Güneydoğu Anadolu’nun doğal çevresini belirleyen ve kültürel çevrebilim açısından en etkili olan öğelerdir” sözleriyle Yukarı Dicle bölgesinin de içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesini ayrı tutmaktadır. Bugüne kadar yapılan arkeolojik çalışmalar da bu görüşü desteklemektedir. Çok sayıda PPN yerleşmesinin görüldüğü bölgede Fırat ve Dicle havzaları arkeolojik açıdan çok yüksek miktarda veriyi barındırmaktadır. Dicle Nehri, Elazığ’da bulunan Hazar gölü ile Hazarbaba Dağında bulunan yeraltı sularının birleşmesiyle doğar. Batman ve Sason gibi bir çok kol aracılığıyla Güneydoğu Torosların güney yamacından akmaktadır (Atalay & Mortan, 2017:410).

2.1. Yerleşmenin Coğrafi Konumu

Gusir Höyük, daha önce Siirt’e bağlı il sınırları içerisinde yer alan Ormanardı köyünde yer almaktadır. 2014 yılı haziran ayı öncesinde Eruh ilçe sınırlarında yer alan Ormanardı köyü bu tarihten sonra Siirt il merkezine bağlanmıştır¹. Ormanardı Köyü’nde bulunan yerleşmenin doğusunda Gusir Gölü bulunur. Botan Nehri’nin bir kolu olan Kavaközü Çayı Gusir Gölü’nü beslemektedir. Höyüğün birkaç kilometre doğusunda ise Botan Nehri ve Dicle Nehri’nin birleşme noktası bulunmaktadır. Dicle Vadisi’ne ve su kaynaklarının birleşme noktasına olan yakın konumun {Karul, 2011: 193, 1-2}, yerleşmenin konumunu seçiminde etkili olduğu ortadadır.

¹ T.C. Resmi Gazete, 29044, 2014-564.

Radyokarbon tarihlemeleri yerleşmenin M.Ö. 9500'den itibaren iskan gördüğünü göstermektedir (Bkz.: Üçüncü Bölüm).

2.2. Paleocoğrafya

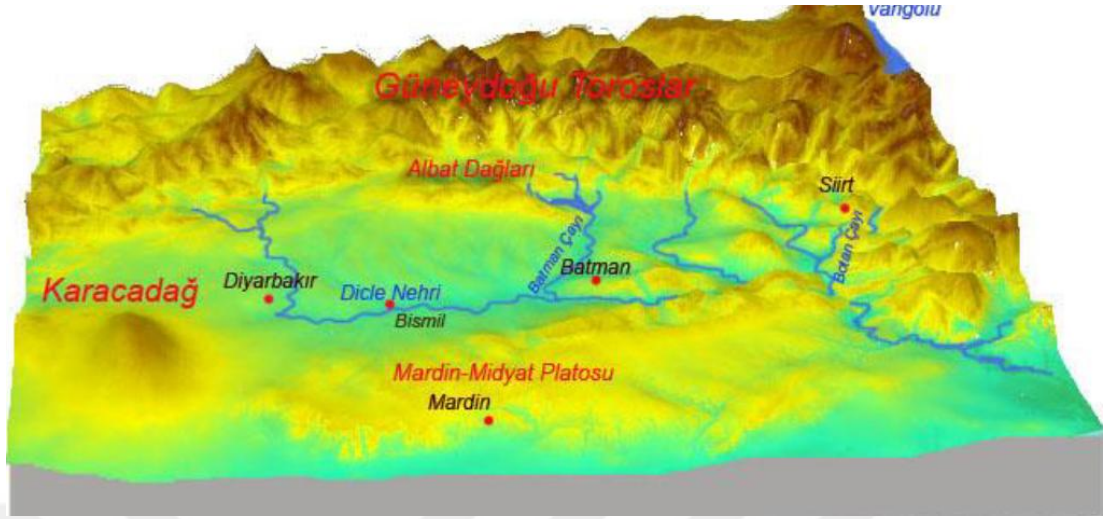
Bu çalışmada coğrafya, insan topluluğunun belli bir alanı kendi hareketliliğine göre sınırlandırdığı ve bu alanda temel ihtiyaçlarını karşıladığı tanımlı konum olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeye göre coğrafya bir açıdan sınırlayıcı etkiye sahiptir. Alanın sınırlanması kelime anlamı bakımından olumsuz bir algı yaratsa da tanımlı ve sınırlı alan içerisinde yerleşik ya da yarı yerleşik bir yaşama geçişin başladığı, tezin konusunu oluşturan dönem için bilgi üretimini arttırdığı düşünülmektedir. Geçmiş kazanımlar (deneyim) ve pratik (anlık uygulama), bilginin üretiminde olasılıkla ivme kazandırmıştır.

Coğrafya, yukarıda belirtildiği gibi açık olarak deneyim ve bilgi üretim mekanlarıdır. Bu noktadan hareketle coğrafyayı oluşturan tüm elementler insan toplulukları için potansiyel bir bilgi aracıdır. Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin başları için bu durum daha da kritik bir rol oynamaktadır. Bitkilerin kültüre alınması ve hayvanların evcilleştirilmesi doğrusal bir süreç olmadığı gibi bölgeden bölgeye ve yerleşmeden yerleşmeye farklı süreçlerle izlenmektedir (Peters vd., 2014: 137).

2.2.1. Topoğrafik Yapı

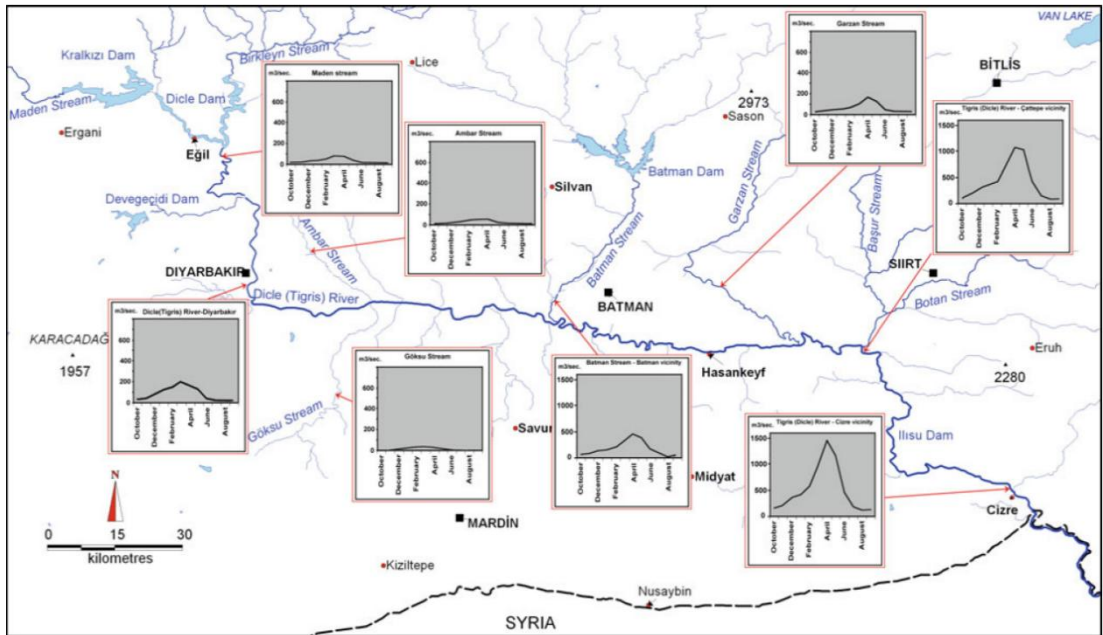
Çalışmanın kapsamında bulunan Fırat ve Dicle nehirleri ve yakın çevresinin Younger Dryas'tan itibaren (ca. G.Ö. 11.500) yerleşim görmüştür (Karadoğan, Kuzucuoğlu, 2019:521). Çalışmanın konusu olan Gusir Höyük, Çayönü, Körtik Tepe, Hallan Çemi, Demirköy, Boncuklu Tarla gibi yerleşmeler Younger Dryas'ın sonundan itibaren yerleşim gören diğer yerleşmelerdir. Çemka Höyük ise Epipaleolitik ve PPNA'da yerleşilmiştir (Kodaş vd., 2020). Bu yerleşmeler Gusir Höyük'ün çağdaşı olan yerleşmelerdi. Bölgede Paleolitik ve Epipaleolitik altlığın anlaşılması da bu bölgede gelecekte yapılacak PPNA öncesini hedefleyen çalışmaların artmasıyla değişebileceği düşünülmektedir.

Dicle Nehri, kuzeybatıdan akan Maden Çayı ile kuzeydoğudan akan Birkleyn Çayı'nın Eğil yakınlarında birleşmesiyle oluşur (Karadoğan, Kuzucuoğlu, 2019:702). Gusir Höyük ve çağdaşı birçok yerleşmenin bulunduğu bölge Dicle Nehri'nin bu birleşimden sonra güneye doğru aktığı kısımdan sonra görece keskin bir doğu yönlü hareketle, doğu-batı yönlü bir düzlük oluşturduğu hattın yakın çevresinde kalır. Dicle

Şekil 2.1 : Yukarı Dicle Havzası topoğrafik ve morfografik 3 boyutlu diyagramı (Karadoğan-Kozbe, 2013:520)

Dicle Nehri'nin 1940 ve 1994 yılları arasında ölçülen sezonluk debisi (Bkz.: Harita 2.2), Nisan ayında Dicle'nin neredeyse tüm noktalarında debinin en yüksek noktaya çıktığını göstermiştir. Gusir Höyük'e yakın konumda olan ölçüm alanlarından biri olan Çattepe yakınlarında yapılan ölçümler, debinin bu noktada Şubat ve Mart ayları boyunca 500 m3 dolaylarında yükseliş ivmesine geçtiğini, Nisan ve Mayıs ile birlikte 1000 m3 dolaylarında seyrettiğini göstermektedir.

Harita 2.2 : Dicle Nehri Sezonluk Debi Haritası (Karadoğan, Kuzucuoğlu, 2019:523)

Güneydoğu Torosların deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 3000 metredir ve yalnızca birkaç geçit bulunur. Tersiyer Alp orojenizine ait olan bu sistemi özellikle Kuzey Akdeniz ve İran platosu etkilemiş; Arap levhasının Anadolu levhasına yaptığı itme basıncı ile de şekillenmiştir (Şengör, 1981: 188-192; Karadoğan, 2019: 522).

2.2.2. İklim ve Floristik Bölge Özellikleri

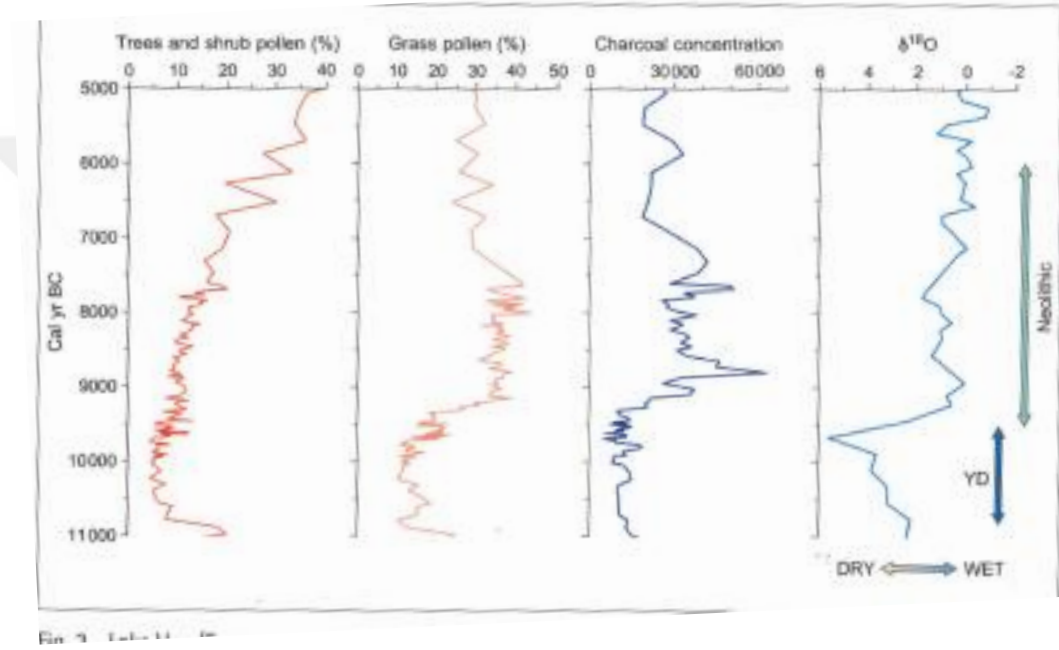
Yukarı Dicle Havzası İran-Turan fitocoğrafik bölgesinde yer almaktadır. İran-Turan fitocoğrafik ya da floristik bölge sınıflandırması ilk defa Boissier (1884) tarafından ileri sürülmüştür. Daha sonra sınırları değişerek birçok araştırmacı tarafından bir floristik bölge sınıflandırması yapılmıştır (Muratgeldiev vd., 2000: 119; Asouti, Kabukçu; 2014: 159),

Fitocoğrafik bölgenin sınırları kabaca batıda Eskişehir ve Afyon'un sınır olduğu Orta Anadolu, güneyde Toros Dağları'nın kuzey kesimi, kuzeyde Kuzey Anadolu Dağları sınırları ve doğusu ile güneydoğu sınırını oluşturan Zagros Dağları çevresi ile Elbruz Dağları arasında kalan alandır (Asouti, Kabukçu; 2014: 159).

İklim, yalnızca ekonomiye dahil olan bitki ve hayvan çeşitliliğini, mimariyi değil sosyal yapı ve sosyal ilişkileri de etkileyen bir faktördür. Mauss'un (2013) Eskimolar üzerine kurduğu sosyal morfoloji çalışmaları buna örnektir. Mauss, sezonluk yerleşme ve mimari değişimden başlayan ayrıntılı incelemelerini "Seasonal Variations of the Eskimo" isimli kitabında toplamış ve bir topluluğun mevsimsel olarak çeşitli sosyal organizasyon biçimlerine dönüştüğünü açıklamıştır (Mauss, 2013). Sosyal organizasyonda ve topluluğun ekonomisinde görülen bu çeşitlenme biçimleri tarihhöncesi topluluklar içinde geçerli olabilir. Bu noktada asıl kastedilen iklimsel etkiler mikro değişimlerdir. İklimin öneminin ayrı olarak vurgulanması bu sebeple gereklidir. Bu vurgu yapılırken asla iklimin sadece ve doğrudan bir belirleyici olduğu düşünülmemektedir. Determinist bir yaklaşımın benimsenmesi yerine, iklimin topluluk için birden çok normu (bitkiler, hayvanlar, mimari) etkileme potansiyeli olan bir faktör olduğundan altı özellikle çizilmiştir.

Gusir Höyük çevresini oluşturan bölgenin iklim koşullarını anlamada yapılan çalışmalardan birisi Stabil (duraylı/kararlı) İzotop Analizleri'dir. Younger Dryas ve sonrası için iklimde meydana gelen değişimler için belirgin sonuçlar vermektedir. Göllerden elde edilen $\delta^{18}\text{O}$ değerlerinden yüksek pozitif değerin daha çok kuru ve soğuk iklimle ilişkili olduğu, daha düşük negatif değere doğru gittikçe ise daha sıcak ve yağışlı bir iklimi işaret ettiği bilinmektedir (Roberts, 2014: 70). Holosen'in başlangıcı itibarıyla elverişli koşullara

doğru ilerleyen iklim, Younger Dryas ile birlikte ani ve hızlı bir değişim sürecine girer. Younger Dryas yaklaşık olarak Neolitik dönemin Anadolu'da izlenmeye başladığı dönem olarak da okunabilmektedir. Soğuk ve kuru bir iklimin sürdüğü bu evrede $\delta^{18}\text{O}$ değerleri pozitif yönlüdür (Roberts, 2014: 70). Younger Dryas sonrası ise tekrar ani ve hızlı sıcak ve yağışlı bir iklim olduğu $\delta^{18}\text{O}$ izotop değerlerinin negatif yönlülüğü sebebiyle söylenebilmektedir (Roberts, 2014: 69-70).

Şekil 2.2: Van Gölü Polen Kömür Oksijen İzotop Analizleri (Roberts, 2014: 70)

Polen kayıtları, iklimin anlaşılabilmesinde kullanılan diğer bir yöntemdir. Yukarı Dicle Havzası'nın Van Gölü'ne yakınlığı sebebiyle gölden elde edilen veriler bu konuda önemli ışık tutmaktadır. Gerek Yukarı Dicle Havzası gerek Anadolu ve İran'ı içine alan bölgede genel görünüm, buzul itibariyle odunsu (ağaçsı) bitki polenlerinin düşük olduğudur. Polen verileri Buzul dönem sonrası, Holosen başı ve Holosen'in ortasına doğru odunsu bitkilerin artışı göstermektedir. Son buzul ve Holosen geçişi ile birlikte iklimde meydana gelen sıcaklık ve yağış artışları, step vejetasyonunun yerini ormanlık alanlara bırakmaya başladığını göstermektedir (Roberts, 2014: 75). Hayvan evcilleştirme ve bitkileri kültüre alma denemelerinde olduğu gibi iklimde bu değişimler de bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir. Bazı bölgelerde değişimler son Buzul sırasında başlamış gözükmemektedir (a.e.). İran-Turan Floristik Bölgesi'nin dahil olduğu Orta Anadolu'nun bir kısmı ile Yukarı Dicle Havzası'ndan aşağıya inen ve İran ile Irak'ın bir kısmını kaplayan bölgeye dahil olan Zeribar Gölü verileri de benzer bilgiler vermektedir. Neolitik öncesi

için bölgenin aēasız ve açık alanlardan oluřtuēu, düşük odunsu polenlerinden anlaşılmaktadır. Odunsu bitkilere ait polenlerin artışı ise ani deēildir. En yüksek polen kayıtları Orta Holosen'e doēru kaydedilmiştir ki bu da Kalkolitik dönem ile yaklaşık olarak aēdařtır (Asouti, Kabukçu, 2014:160; Roberts, 2014:77).

Van ve Eski Acıgöl verileri, Younger Dryas'ın 1100-1300 yıl arası srdēēn ve yak. M.. 10900'de başlayıp yak. M.. 9700'de bittiēini göstermektedir. Bu veri Grönland buz çekirdeklerinden elde edilen veriler ve Avrupa gl kayıtlarıyla tamamen örtüşmese de çok yakın benzerlikler taşımaktadır. Otluk ve meşegillerden oluşan vejetasyon yak. M.. 9700 ile yak. M.. 6200 arası artarak devam etmiştir (Roberts, 2014: 75-80).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GUSİR HÖYÜK ARAŞTIRMA VE KAZI TARİHÇESİ

Baraj projeleri sebebiyle Güneydoğu Anadolu'da ivme kazanan kurtarma kazılarında biri de Gusir Höyük yerleşmesidir. Ilısu Barajı sebebiyle günümüzde bir kısmı sular altında kalmaya başlamıştır. Arkeolojik verinin kalıcı olarak bozulmasına yol açacak bu durum sebebiyle belgelenmiş ve literatüre geçmiş tüm çalışmaların değeri ortadadır.

Yukarı Dicle bölgesi genelinde literatüre geçmiş ilk çalışma, Taylor tarafından İngiliz hükümeti talebiyle yapılmıştır (Taylor, 1865). Gezinin asıl amacının ticari ve istatistiksel bilgiler toplamak olduğu ancak Memikhan Köprüsü gibi tarihi yerleri de not ederek literatüre ve bölgeye dair ilk verileri sağlamıştır (Taylor, 1865; Erim-Özdoğan - Sarıaltun, 2011: 945).

Bölgede yapılan ilk araştırmalar, Halet Çambel ve Robert J. Braidwood tarafından yürütülen, İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin iş birliği ile sürdürülmüş olan Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi'dir. Proje ile besin üreticiliğine geçiş sorusundan yola çıkarak Braidwood ve ekibinin daha önce Jarmo'da başlatmış olduğu projenin genişletilerek devam eden bir proje olma niteliği taşır (Çambel ve Braidwood, 1980: 1-9).

Arkeolojik disiplin içerisinde yer alan ve bölgeye dair verilerin artmasını sağlayan araştırma ise Guillermo Algaze (1989) ve ekibi tarafından yürütülen ve 1988 yılında Dicle-Fırat Arkeolojik Keşif Projesi² kapsamında yapılmıştır. Proje, GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) kapsamında yapımı planlanan veya başlanan baraj projelerinin bulunduğu nehir ve nehir yataklarındaki arkeolojik materyalin belgelenmesini amaçlamaktadır. 1989-1993 yılları arasında yapılan çalışmalarda 250 arkeolojik alan belgelenmiştir. Bu proje ODTÜ Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi (TEKDAM, günümüzde TAÇDAM) tarafından desteklenmiştir (Algaze, 1989: 241-243; Tuna - Öztürk; 1999).

Bu bölümde Ilısu Barajı çerçevesinde planlanan ve yapılan projeler, yüzey araştırmaları ve kazılara değinilecektir.

² Projenin orijinal ismi "Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project"

3.1. Ilısu Barajı Kurtarma Kazıları Kısa Tarihçesi

Ilısu Barajı kurtarma kazıları, “Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Kültürel Varlıkların Belgelenmesi ve Kurtarılması Projesi” kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Devlet Su İşleri, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve farklı kurum ve kuruluşların destekleriyle ve ODTÜ TAÇDAM koordinasyonunda 1998 yılında başlamıştır. İlk yıl iki arkeolojik kazı ve dört yüzey araştırmasıyla başlayan proje, devamında dört kazı ve iki yüzey araştırmasıyla birlikte uluslararası nitelik kazanmıştır. 2002 yılına gelindiğinde ise sadece Ilısu Baraj Gölü etki sahasında kalan alanda on dört arkeolojik kazı ve iki yüzey araştırması yapılarak arkeolojik verilere hem nicel hem de nitel yönden önemli katkılar sağlamıştır.

Ilısu Baraj etki bölgesinde kalacak alandaki yerleşmelere 2001 yılında daha fazla odaklanılmıştır. 2001 yılında çalışılan yerleşmeler daha çok Garzan Çayı’nın batısında kalan yerleşmelerdir. Bu yerleşmeler, Kavuşan Höyük, Hakemi Use, Giricano, Ziyaret Tepe, Kenan Tepe, Salat Tepe, Aşağı Salat, Müslümantepe, Gredimse, Körtik Tepe, Hasankeyf ve Çattepe’dir (Tuna vd., 2004). Bu bölümde yerleşme ve kazılara kısaca değinilecektir.

2004 ve 2008 yıllarında yapılan kazı ve araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile başta Diyarbakır Müzesi olmak üzere Mardin ve Batman Müze Müdürlüklerinin öncülüğünde sürdürülmüştür. Körtik Tepe, Salat Cami Yanı, Sumaki Höyük, Hakemi Use, Türbe Höyük, Salat Tepe, Kenan Tepe, Hibermerdon, Başur Höyük, Müslüman Tepe, Ziyaret Tepe, Kavuşan Höyük ve Hasankeyf’te arkeolojik kazılar devam etmiştir. Ayrıca Paleolitik dönem odaklı yüzey araştırmalarıyla, baraj inşaat sahası içerisindeki alanda da 2008 yılında yüzey araştırmaları yapılmıştır (!!!!!!!!!!!).

Diyarbakır’a bağlı Bismil ilçesi sınırları içerisinde bulunan Yenice Köyü’nde, Seyhan Çayı’nın Dicle Nehrine birleşim yaptığı alanın doğu kısmında yer alan Kavuşan Höyük, G. Algaze öncülüğünde yürütülen yüzey araştırmasıyla 1998 yılında saptanmıştır (Algaze vd., 1991; Kozbe vd., 2004: 464). Sonrasında ise ODTÜ-TAÇDAM koordinasyonunda G. Kozbe yönetiminde bir ekip ile 2000 yılında yüzey araştırması yapılmış ve 2001 yılında ise kazılara başlanmıştır (Kozbe vd., 2004: 464). Uzun bir zaman diliminde iskân gördüğü saptanan yerleşmenin, İlk Tunç Çağı’ndan Yakın Çağ İslam Mezarlığına kadar kültür dolgularına sahip olduğu saptanmıştır (Kozbe, 2013: 331).

Diyarbakır iline bağlı Bismil ilçe sınırlarında yer alan Tepe Beldesi'nin yak. 3 km batısında bulunan Hakemi Use, Dicle Nehri'nin eski yatağının güneyinde bulunur (Tekin, 2004: 425). G. Algaze yönetiminde bir ekip tarafından 1989-1991 yılları arasında yapılan yüzey araştırmasıyla saptanan höyükte (Algaze vd., 1991: 213), arkeolojik kazılar H. Tekin yönetiminde 2001 yılında başlamıştır (Tekin, 2004: 426). Yapılan son tabakalanma çalışmalarıyla, Çanak Çömlekli Neolitik dönem, Son Tunç Çağı ve Demir Çağı'nın erken evrelerinde iskân gördüğü tespit edilmiştir (Tekin, 2009: 411-412).

Giricano, Diyarbakır ili Bismil ilçesinde yer alan bir başka yerleşmedir. Yerleşmenin, 1988 yılında G. Algaze ve ekibi tarafından yürütülen araştırma sırasında saptandığı belirtilmekle birlikte, araştırma ekibi tarafından yapılmış herhangi bir yayın bulunmamaktadır³. 2000 yılında A. Schachner yönetiminde, koordinasyonun ODTÜ-TAÇDAM tarafından yapıldığı arkeolojik kazılara başlanmıştır. Araştırmacılar yerleşmenin, Demir Çağı, Son Tunç Çağı, M.Ö. 2. bin ilk yarısı ile Geç Obeyd Dönemi'nden M.Ö. 3. bin yılın ilk çeyreğinde iskân gördüğünü ve yerleşmenin en üst tabakalarının Orta Çağ'da mezarlık olarak kullanıldığını belirtmektedir (Schachner, 2004: 505).

Ziyaret Tepe, Diyarbakır ili Bismil ilçesine bağlı Tepe Beldesi'nde yer alır. Fırat'ın güneyinde kalan ve Batman Çayı'nın Dicle ile birleşim yaptığı alanın yak. 30 km batısında bulunmaktadır (Matney, 1999: 297; Matney vd., 2004: 387; Matney vd., 2013: 303). İlk olarak Kessler (1980: 98) tarafından saptandığı ve önerildiği literatürde bulunmaktadır. Buna karşın bahsi geçen proje kapsamında G. Algaze ve ekibi tarafından 1989 yılında arkeolojik yüzey araştırması yöntemiyle belgelenmiştir (Algaze vd., 1991: 180). 1997 ve 1998 yılları arasında T. Matney başkanlığında bir ekiple tekrar yüzey araştırmaları yapılmıştır. 2001 yılında ise T. Matney başkanlığında arkeolojik kazılara başlanmıştır (Matney vd., 2004: 387). Yerleşme, İTÇ'den itibaren aralıksız Geç Asur dönemine kadar iskân görmüştür. Ayrıca M.S. 13. ile 15. yüzyılları arası Orta İslami döneme tarihlenen bir Orta Çağ köyüne dair arkeolojik veriler elde edilmiştir (Matney vd., 2015: 125-130).

Kenan Tepe, Diyarbakır ili Bismil ilçesinde bulunur ve Ilısu Baraj bölgesinde yer almaktadır. Arkeolojik kazılar 2000 yılında UTARP (Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi-Upper Tigris Archaeological Research Project) kapsamında Bradley J. Parker

³ Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=5055&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=5055&html=ages_detail_t.html&layout=web), 12/07/2021.

başkanlığındaki ekiple başlamıştır (Parker vd., 2004: 547). Obeyd dönemi, Son Kalkolitik, Son Kalkolitik-İTÇ geçiş evresi, OTÇ ve ayrıca Erken Demir Çağa tarihlenen kültür dolgusuna sahiptir (Parker, 2013: 202).

Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde, Salat Çayı'nın doğuya kıvrım yaptığı kısımda bulunan Salat Tepe, ilk defa G. Algaze ve ekibi tarafından bahsi geçen proje kapsamında yapılan yüzey araştırmalarında 1989 yılında saptanmış ve belgelenmiştir (Algaze vd., 1991: 213; Ökse, 1999:333). 1998 yılında ise ODTÜ-TAÇDAM koordinasyonunda A. Tuba Ökse yönetiminde ön inceleme yapılmıştır (Ökse, 1999: 333). 2000 yılında ise arkeolojik kurtarma kazılarına A. T. Ökse başkanlığında başlanmıştır (Ökse, 2004: 603). Kalkolitik Çağ, Orta Tunç Çağı, Erken Demir Çağ, Hellenistik dönem ve Orta Çağa tarihlenen kültür dolgusuna sahip höyükte kesintisiz bir iskandan söz etmek mümkün değildir (Ökse - Görmüş, 2013: 163).

Müslümantepe, Diyarbakır'a bağlı Bismil ilçesi ilçesine bağlı Tepe Beldesi yoluna yakın bir konumdadır (Ay vd., 2013: 273). Müslümantepe, Algaze ve ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır (Algaze vd., 1991: 213). 1999 yılında ise E. Ay ve ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmalarıyla daha detaylı araştırılıp yayınlanmıştır (Ay vd., 2013: 273). 2000 ve 2002 yılları arasında ilk kazılar TAÇDAM koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiş, 2005-2008 yılında yapılan kazılar ise Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir (a.e). Tarıma elverişli bir vadide bulunan yerleşme, Tepe, Hristiyantepe ve Mezar Alanı olarak üç ana kazı alanına bölünlenerek çalışmalar yürütülmüştür (Ay vd., 2013: 274-280). Dağınık alanlarda ortaya çıkan kültürel dolgulardan elde edilen arkeolojik veriler farklı dönemlerde iskan edilmiş olduğunu göstermektedir, Obeyd, M.Ö. 2. bin, Geç Demir Çağ ile Yeni Asur dönemi, Orta Çağ ve İslam Dönemi mezarları gibi farklı tarihlere yayılan arkeolojik dolgu, Obeyd döneminden başlayıp yakın zamana kadar iskan gördüğü veya alanın kullanıldığı söylenebilmektedir (Ay vd., 2002: 492-493; Ay vd., 2013: 274-275).

Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde yer alan Gre Dimse (Gridimse), Batman Çayı ile Dicle Nehri'nin birleşim yaptığı alana yakın bir konumda yer almaktadır. 1998 yılında Karg ve ekibi tarafından yerleşmeye yüzey araştırması yapılmıştır (Karg, 2001: 643). Yerleşmede, Erken Yeni Asur dönemi, Yeni Asur dönemi-Orta Demir Çağ, Orta Asur dönemi, İslam dönemi-Orta Çağ arkeolojik dolguları saptanmıştır (Karg, 2001: 653-654; Karg, 2002: 699-702).

Körtik Tepe, Diyarbakır ilinin Bismil ilçesinin Ağıl köyünde, Gre Dimse, Çayönü, Hallan Çemi ve Demirköy gibi Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde çağdaş olan yerleşmelere yakın konumda yer alır. İlk defa Algaze ve ekibi tarafından Ilisu baraj etki alanında yapılan yüzey araştırmalarıyla saptanmıştır (Özkaya ve San, 2004: 669; Özkaya, 2007: 29). 200 yılında ise Vecihi Özkaya yönetiminde ekiple arkeolojik kazılara başlanmıştır (Özkaya ve San, 2004: 669). Çanak Çömleksiz Neolitik dönem ve Orta Çağ tabakaları bulunan höyük (Özkaya ve Coşkun, 2011: 90), özellikle bu tezin konusu olan dönem içerisinde bulunan arkeolojik dolguları sebebiyle karşılaştırma bölümünde daha detaylı ele alınacaktır.

Orta Çağ için bölgede Orta Asya, İran ve Roma Bizans kültürünü yansıtmaları bakımından oldukça önemli bir yerleşme olan Hasankeyf ise 1981 yılında 1. derece arkeolojik sit alanı ilan edilmesine (Arık, 1999: 353) rağmen 2017 yılında Hasankeyf merkezinde 210 mağaraya dolgu yapılması gerekçesiyle dinamitle patlatma işlemi⁴ gerçekleştirilmesi düşündürücüdür. Hasankeyf kurtarma projeleri kapsamında ise bu çalışmanın da odaklandığı zaman aralığında yer alan Hasankeyf Höyük'te kazılar, 2009 yılında A. Uluçam yönetiminde başlamış ve 2011 yılında Y. Miyake yönetiminde devam etmiştir (Miyake vd., 2012: 1). Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlendirilen dolgularıyla Yukarı Dicle Havzası'nda için önemli arkeolojik veriler sunmuştur (Miyake vd., 2012: 1-4).

Siirt'e bağlı Kurtalan ilçesinde Til ya da Tilli köyü yakınlarında bulunan Çattepe, Botan ve Dicle'nin birleşim yaptığı alanda, etrafını saran sular sebebiyle yarımada benzer özelliklerde bir alanda yer almaktadır (Velibeyoğlu vd., 2002: 788). Höyük, ilk defa G. Algaze ve ekibi tarafından 1989 yılında tespit edilmiştir (Algaze, 1989: 254). 2000 yılında ise TAÇDAM koordinasyonunda J. Velibeyoğlu, yönetiminde bir ekiple Botan Vadisi araştırmaları sırasında tekrar incelenen höyük (Velibeyoğlu vd., 2002: 794), Prehistorik Dönemden başlayarak, Demir Çağı, Antik Dönem ve İslami Döneme ilişkin arkeolojik dolgulara sahiptir (a.e).

Sumaki Höyük, Batman'a bağlı Beşiri ilçesinde yer alan Garzan Çayı vadisinin içerisinde yer almaktadır. Höyük, ilk olarak J. Velibeyoğlu ve A. Erim-Özdoğan tarafından tespit edilmiştir. 2007 yılında ise A. Erim-Özdoğan yönetiminde kurtarma kazılarına başlanmıştır. Neolitik dönem ve Orta Çağa ilişkin arkeolojik dolgulara sahiptir. Çanak

⁴ Arkeofili:

<https://arkeofili.com/hasankeyfteki-kayalar-dinamitle-patlatiliyor/> Erişim Tarihi: 13/07/2021

Çömleksiz Neolitik dolgularına rastlanmıştır ancak bu dolgunun üzerinde bir sel dolgu tabakası bulunmaktadır. Sumaki Höyük'te Çanak Çömlekli Neolitik döneme ait arkeolojik dolguları da bulunmaktadır (Erim-Özdoğan, 2011: 19-25).

Siirt'in merkezine bağlı Yokuşbağlar köyünde bulunan Türbe Höyük, Botan'ın Dicle'ye bağlandığı alana yakın bir konumda vadi içine biriken bloklu çakılların oluşturduğu doğal bir tepe üzerinde yer alır (Sağlamtimur, 2011: 851). 1988-1990 yılları arasında G. Algaze yönetiminde yapılan yüzey araştırmaları sırasında ilk defa tespit edilen höyük (Algaze vd., 1991: 189-190; Velibeyoğlu vd., 2002: 784-786) vadide ve bölgede İlk Kalkolitik Çağa tarihlenen önemli bir yerleşmedir (Algaze, 1990: 852; Sağlamtimur, 2011: 852). İlk kazılara, Sağlamtimur yönetiminde bir ekiple 2002 yılında başlanmıştır (Sağlamtimur, 2011: 851). Yerleşme, Çanak Çömlekli Neolitik dönem, İlk Kalkolitik (Halaf), Orta Kalkolitik (Obeyd), Son Kalkolitik (Uruk), Orta Tunç Çağı, Son Tunç Çağı ve Erken Demir Çağında iskan görmesine rağmen, üzerinde bulunan kale yapısı sebebiyle tahrip olmuş, en üst tabakasında ise Orta Çağa tarihlenen arkeolojik dolgular bulunmaktadır (Sağlamtimur, 2011: 852-853; Sağlamtimur, 2013: 135).

Hibermerdon Tepe, Diyarbakır ili Bismil ilçesinde, Batman Çayı'nın Dicle Nehri ile birleştiği noktaya yakın bir alanda yer alır. Yerleşme ilk defa G. Algaze ve ekibi tarafından 1989 yılında yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiş (Algaze vd., 1991: 195-203), 2002 yılında N. Laneri ve ekibi tarafından tekrar ziyaret edilmiş, kazılar ise 2003 yılında Laneri yönetiminde bir ekiple başlamıştır (Laneri 2013: 237). Son Kalkolitik dönemden başlayarak, İlk, Orta ve Son Tunç Çağlarına tarihlenen arkeolojik dolguya sahiptir (Laneri, 2013: 238).

Başur Höyük, ilk defa H. Çambel ve R. J. Braidwood tarafından yürütülen Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları kapsamında 1963 yılında yapılan yüzey araştırmalarıyla saptanmıştır (Benedict, 1980: 107-192). İlk kazılar, Sağlamtimur ve ekibi yönetiminde başlatılmıştır. Höyük, Siirt iline bağlı Aktaş köyünde bulunmaktadır. Höyüğün arkeolojik dolguları Son Uruk Dönemi, Orta Tunç Çağı ve Orta Çağ tabakalarını içermektedir (Sağlamtimur, 2012: 25-32).

Diyarbakır'a bağlı Bismil ilçesinin Salat beldesinde, Salat Çayı'nın Dicle Nehri'nin kenarında ve Salat Çayı'nın nehre bağlandığı alana yakın konumda yer alan Aşağı Salat, G. Algaze ve ekibi tarafından 1989 yılında yüzey araştırmasıyla saptanmıştır (Algaze vd., 1991: 213). ODTÜ-TAÇDAM koordinasyonu ile yürütülen bahsi geçen proje kapsamında 1999 yılında E. Ay tarafından yeni bir yüzey araştırması yapılmıştır (Ay, 2001:

697); 2000 yılında ise İnal başkanlığında ve Y. Şenyurt bilimsel denetiminde arkeolojik kazılara başlanmıştır (Şenyurt, 2004: 641).

2002 yılında çalışmalar Karkamış Baraj Gölü etki sahasında Zeytinlibahçe Höyük, Teleilat Höyük, Mezraa Teleilat, Akarçay Tepe, Akarçay Höyük ve Şaraga Höyük'te kazılar genişletilerek sürdürülmüştür. Ilısu Baraj Gölü etki sahasında ise bir önceki yıl çalışmaların başladığı yerleşmelere Yenice Yanı ve Türbe Höyük eklenmiştir. Çattepe, Gredimse ve Aşağı Salat yerleşmelerinde ise 2002 yılında zorunlu nedenlerden dolayı çalışma yapılmamıştır. Salat Cami Yanı ile Hirbemerdon Tepe'de ise yüzey araştırmalarına başlanmıştır (Tuna, 2011: xvi). 2002 yılında Garzan ve Botan Çayı havzalarında yapılan yüzey araştırmaları ise Tuna'ya (a.e.) göre kurtarma kazılarının stratejilerini belirlemede önemli bir veri tabanı oluşturmalarını sağlamıştır. Susam Tepe ve Çayırılık Tepe'de yapılan sistematik yoğun yüzey araştırmaları ise bölgenin jeoarkeolojik özelliklerini anlamada önemli katkılar sunmuştur (a.e.).

Şanlıurfa ili sınırları içerisinde bulunan Birecik ilçesinin yak. 5 km güneyinde bulunan Mezraa Teleilat, ilk olarak Dicle ve Fırat Arkeolojik Keşif Projesi kapsamında 1989 G. Algaze başkanlığında yapılan Fırat Havzası yüzey araştırmasıyla tespit edilip belgelenmiştir (Algaze vd., 1991; Algaze vd., 1994: 46-47; Özdoğan vd., 1999: 4). İlk araştırma, yüzey araştırması yöntemiyle G. Algaze başkanlığında yapılmış ve az sayıda malzeme toplanmıştır (Algaze vd., 1991: 201; Özdoğan vd., 1999:5). 1989 yılında ise İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'ndan bir ekip, M. Özdoğan başkanlığında yüzey araştırması gerçekleştirmiştir (Özdoğan vd., 1999: 1-10). Sonraki yıllarda aynı ekip tarafından gerçekleştirilen kazılarla birlikte arkeolojik açıdan önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik – Çanak Çömlekli Neolitik Çağa geçiş evresinden başlayarak Son Tunç Çağı ve Demir Çağı'na tarihlenen kültür dolgularına sahiptir (Karul vd., 2001: 133-140). Höyükte, prehistorik tabakaların yanı sıra Orta Demir Çağ tabakalarından izlenen Assur sonrası Babil, Pers ve Yunan kültürel değişim etkileri, Orta Fırat'ta dönem için izlenen siyasi dengeler açısından da veriler sunmuştur (Şenyurt, 2006: 182-183).

Akarçay Tepe, G. Algaze tarafından yürütülen 1989-1991 yıllarında yapılan yüzey araştırması sırasında belgelenmiştir (Algaze vd., 1994: 56). 1998 yılında ise İstanbul Üniversitesi Prehistorya anabilim dalından bir ekip Nur Balkan-Atlı başkanlığında yüzey araştırması gerçekleştirmiştir. Aynı ekip tarafından sonrasında kazılar yapılmıştır. Şanlıurfa'ya bağlı Birecik ilçesi sınırları içerisinde yer alan Akarçay köyü yakınlarında

bulunmaktadır. Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ve Demir Çağı buluntularına sahiptir (Balkan-Atlı vd., 1999: 63). Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ B evresinden itibaren iskan edildiği söylenebilmektedir (Özbaşaran ve Duru, 2011: 166-167).

3.2. Yüzey Araştırması

Guillermo Algaze (1991:189) ve ekibi tarafından Dicle-Fırat Arkeolojik Keşif Projesi kapsamında tespit edilip Güzir Höyük ismiyle belgelenmiştir. Daha sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde kurulmuş Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi (TAÇDAM) tarafından Ilısu ve Karkamış baraj projeleri çevresinde arkeolojik miras araştırmaları başlatılmıştır (Bkz.: Middle East Technical University Ilisu and Carchemish Projects). Bu kapsamda farklı bir ekip tarafından Botan Çayı ve çevresinde yürütülen yüzey araştırmasında da yerleşmenin ismi Güzir Höyük olarak anılmıştır (Velibeyoğlu vd., 2002: 837; Karul, 2011:1). 2009 yılında, İstanbul Üniversitesi'nden Necmi Karul başkanlığında bir ekiple bölgede tekrar yüzey araştırması yapılmıştır. Bu araştırma sırasında yerleşmenin doğusunda bulunan gölün yerel ve asıl isminin Gusir olduğu ve gölün yer aldığı bölgeye de Gusir denildiği öğrenildiğinden, höyüğün ismine Gusir Höyük denilmesine karar verilmiştir. 2009 yılında yapılan sistematik yüzey araştırması sonrasında 2010 yılında ise kurtarma kazılarına başlanmıştır (Karul, 2011:1).

3.3. Kazılar

Gusir Höyük kazıları 2010 yılında Mardin Müzesi başkanlığında ve Necmi Karul'un bilimsel danışmanlığında kurtarma kazıları başlamıştır. 2011 ve sonraki yıllarda yapılan kazılar ise Batman Müzesi bünyesine alınmış ve devam etmiştir.

Gusir Höyük'te yapılan kazılar, toplamda dört kazı sezonu sürdürülmüştür. Barajın tamamlanmasının ardından höyüğün taşkın kodu seviyesine göre 20 metre sular altında kalacağı beklenmektedir (Karul, 2011:1). Baraj ve hidroelektrik santralin yapımının bir kısmı 19 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla tamamlanmış ve faaliyete açılmıştır⁵.

⁵ Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, "Ilısu Barajı ve Hidroelektrik Santralinde Elektrik Üretimi Başladı", (Çevrimiçi) <http://bolge16.dsi.gov.tr/haberler/2020/05/20/ilisu-Baraji-ve-HidroelektrikSantralinde-Enerji-uretimi-Basladi>, 13/10/2020.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GUSİR HÖYÜK VERİLERİNİN KRONOLOJİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Gusir Höyük'te yapılan C¹⁴ analizlerinin sonuçları, bölgedeki diğer yerleşmelerin verileriyle değerlendirilecektir.

4.1. Gusir Höyük Radyokarbon Verileri

Gusir Höyük'ten alınan örneklerin C¹⁴ yöntemiyle yaş tayinleri yapılmıştır. Örnekler, TÜBİTAK - Marmara Araştırma Merkezi, Georgia Üniversitesi - Uygulamalı İzotop Çalışmaları Merkezi ve Kiel Christian Albrechts Üniversitesi – Leibniz Laboratuvarı'nda analiz edilmiştir (Bkz.: Tablo 4.1).

Bu bağlamda Gusir Höyük, M.Ö. yak. 9500'lerden (kal.) itibaren iskân görmeye başlamıştır. M.Ö. yak. 8800 ile 8500 (kal.) tarihleri arasında ise yerleşmenin terk edildiği görülmektedir. Kalibre tarihlere dayanarak yerleşmenin 800-1000 yıla yaklaşan zaman aralığında iskân gördüğü söylenebilmektedir. Bu sürecin devamlılığına dair detaylı inceleme için beşinci bölüme bakınız.

LABORATUVAR KODU VE NUMUNE NUMARALARI	GUSİR HÖYÜK NUMUNE NUMARALARI	KARBON 14 YAŞI (G.Ö)	2 SİGMA KALİBRASYON ⁶	
			Takvim Aralıkları	Yaşı Olasılık
TÜBİTAK 1456	GSR 22K 74	9454±37	8830-8626 9049-9023	%90,6 %3,5
TÜBİTAK 1457	GSR 23M 46	9313±36	8645-8430 8703-8672	%91,0 %4,5
TÜBİTAK 1458	GSR 22L 60	9416±37	8801-8611 8586-8566	%93,3 %2,1
TÜBİTAK 1459	GSR 22L 78	9857±39	9386-9251 9442-9428	%92,7 %2,8

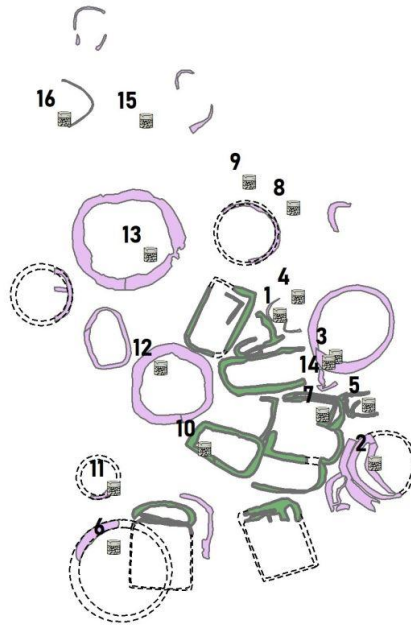
⁶ TÜBİTAK tarafından yapılan analizlerin kalibrasyonları TÜBİTAK tarafından OxCal v4.4 kullanılarak yapılmıştır. Kiel Christian Albrechts Üniversitesi (KIA) tarafından yapılan analizlerin kalibrasyonu CALIB rev. 5.01 kullanılarak aynı kurum tarafından yapılmıştır. Georgia Üniversitesi tarafından yapılan analizlerin kalibrasyonu ise OxCal v4.4 ve IntCal 20 (Bkz. Reimer vd., 2020) kalibrasyon eğrileri kullanılarak metnin yazarı tarafından yapılmıştır.

TÜBİTAK 1460	GSR 23L 103	9791±38	9310-9226	%95,4
TÜBİTAK 1461	GSR 20N 30	9652±37	9243-9117 9015-8845	%51,1 %40,9
TÜBİTAK 1462	GSR 23L 80	9531±39	8944-8738 9131-8966	%50,5 %45,0
KIA 44176	GSR 22J 6	9920±40	9458-9281 9649-9606	%90,6 %2,9
KIA 44177	GSR 22J 4	9900±40	9455-9265 9643-9616	%94,4 %1,0
KIA 44178	GSR 21M 16	9975±50	9675-9303 9748-9724	%93,5 %1,9
KIA 44179	GSR 20M 3	9935±40	9461-9290 9652-9600 9544-9483	%84,0 %5,7 %5,7
KIA 44180	GSR 21L 7	9590±45	9185-8796	%95,4
UGAMS 16772	GSR 21K 42	9130±30	8436-8276 8456-8443	%93,9 %1,6
UGAMS 16773	GSR 23L 56	9440±30	8804-8628	%95,4
UGAMS 16774	GSR 21I 23	9670±30	9249-9121 9002-8922 8894-8863	%69,9 %22,3 %3,3
UGAMS 16775	GSR 20I 10	9130±30	8436-8276 8456-8443	%93,9 %1,6

Tablo 4.1 : Gusir Höyük Radyokarbon Verileri

M.Ö. KALİBRE TARİHLER

1. 8830-8626
2. 8645-8430
3. 8801-8611
4. 9386-9251
5. 9310-9226
6. 9243-9117
7. 8944-8738
8. 9458-9281
9. 9455-9265
10. 9675-9303
11. 9461-9290
12. 9185-8796
13. 8436-8276
14. 8804-8628
15. 9249-9121
16. 8436-8276

Lejant

- Karbon Örnekleri
- Mimari Tümleme Öneri Çizgileri
- Dörtgen Planlı Yapı Duvarları
- Yuvarlak Planlı Yapı Duvarları

Şekil 4.1 : Gusir Höyük mekânsal bağlamda M.Ö. Kalibre Tarihleri (“Dörtgen Planlı Yapı Duvarları” tanımı ile köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı yapıları belirtmektedir. Şeklin anlaşılabilirliğini arttırmak ve sadeleştirmek adına bu şekilde isimlendirilmiştir.)

4.2. Radyokarbon Analizlerinin Yakındoğu Kronolojisi İçerisinde Değerlendirilmesi

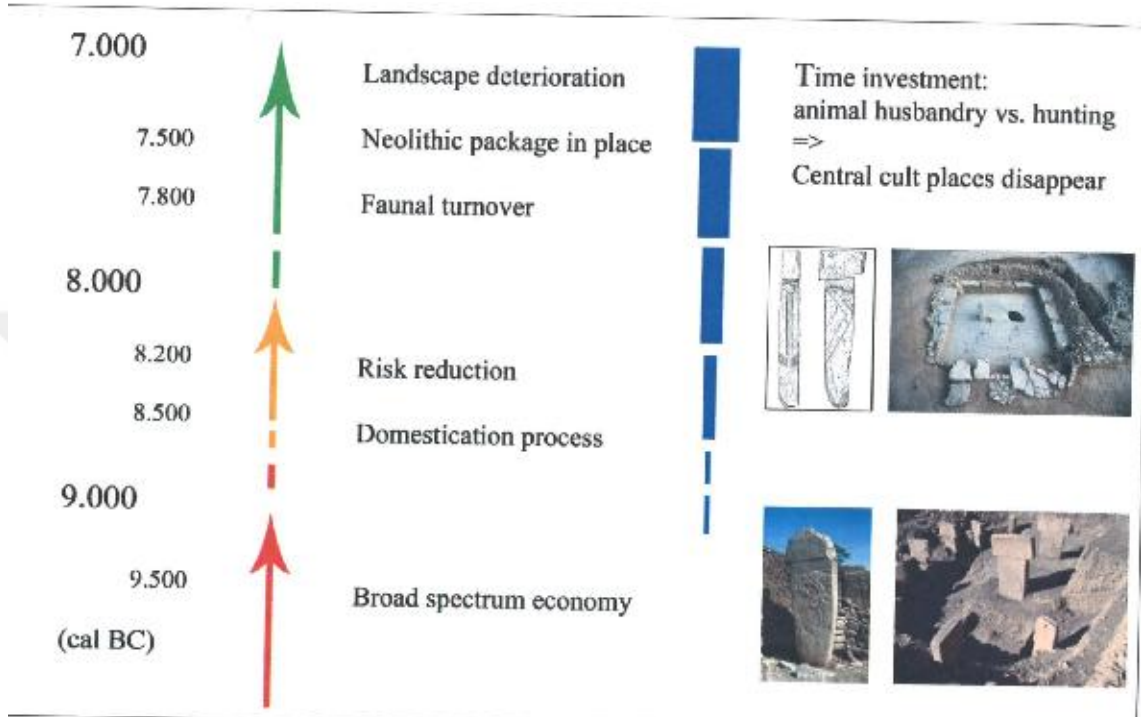
Neolitik sözcüğü Türkçe'ye Fransızca *néolithique*, İngilizce *neolithic* kelimelerinden türetilmiştir. Yeni taş anlamına⁷ gelmektir. Neolitik Çağ ise kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bu iki ayrımın ilki çanak ömleksiz Neolitik Çağ, diğeri ise çanak ömlekleli Neolitik Çağ'dır. Bu temel ayrım pişmiş kap üzerinden temellenmiştir. Fırınlama teknolojisi ile teknolojik gelişimden ve pişmiş kapların ortaya çıkması yadsınamazsa da çanak ömleksiz Neolitik dönemde de taş kaplar kullanılmaktadır. Neolitik Çağ'ın bu iki ayrımı yalnızca kaplardan değil hayvanların evcilleştirilmesi, bitkilerin kültüre alınması, mimaride meydana gelen değişimler ve sembolizmada görülen farklılaşmadır. Çanak ömlekleli Neolitik Çağ ile birlikte anıtsal veya büyük kamusal yapılar görülmemektedir. Bu durum yalnızca yukarıda bahsedilen teknolojik değişimlerle açıklanamamaktadır. Dönem itibariyle ideolojide bir değişim yaşandığı ortadadır.

Çanak ömleksiz Neolitik dönem (PPN), Dame Kathleen Kenyon'ın (1957), Eriha (Tell es Sultan veya Jericho) kazıları sırasında, çanak çömleğin olmadığı ancak yerleşik yaşama geçişin başladığını saptadığı tabakalardan yola çıkarak önerdiği kronolojik bir sınıflandırma terimidir. Bu öneriyi daha sonra ise Eriha tabakalarına dayanarak A, B olarak alt evrelere ayırmıştır. Aynı öneri daha sonra çanak ömleksiz Neolitik dönem için A (PPNA) ve B (PPNB) evrelerine ayrılarak kabul görmüştür (Kenyon, 1957; Kenyon 1981). Çanak ömleksiz Neolitik dönem A evresi (PPNA), genel olarak yerleşik yaşama geildiğı ve kamusal yapıların ilk defa ortaya çıktığı, bu özelliğı ile Epi-Paleolitik kültürlerden ayrılan dönem olarak tanımlanmaktadır. Ekonomide ise avcılık ve toplayıcılığın sürdüğü, bununla birlikte bitkilerin kültüre alınma denemelerinin başladığı ve kültüvasyon öncesi dönem olarak nitelendiriliğı (Asouti - Fuller, 2012: 149-151) ve hayvanlarda ise evcilleştirilmeseler bile seçici av stratejilerinin geliştirildiğı ve hayvan tutma yöntemleriyle/stratejileriyle birlikte evcilleştirme sürecinin başladığı görölmektedir (Peters vd., 2014: 135-203).

M.Ö. kal. 9500 itibariyle özellikle Güneydoğu Anadolu için geniş bir beslenme yelpazesinden bahsetmek mümkündür. Bu durumun değişimi ve aslında kırılması M.Ö. 9000 ile birlikte başlayan evcilleştirme süreci ile başlamaktadır. Daha sonrasında ise besin kıtlığı karşısında riski azaltma yöntemi olarak hızlanan evcilleştirme süreci M.Ö. 8000'ler ile birlikte gerek faunal gerekse floral dönüşümü tetiklemiş gözökmektedir. Tüm

⁷ TDK: Taş Devri'nin son çağı ile ilgili, 10/05/2021.

bu ekonomik değişimlerin yanında sembolik anlamda da, kült veya kamusal olarak tanımlanan yapılar da yeni yerleşmelerde görülmemektedir (Peters vd., 2014: 174-177).

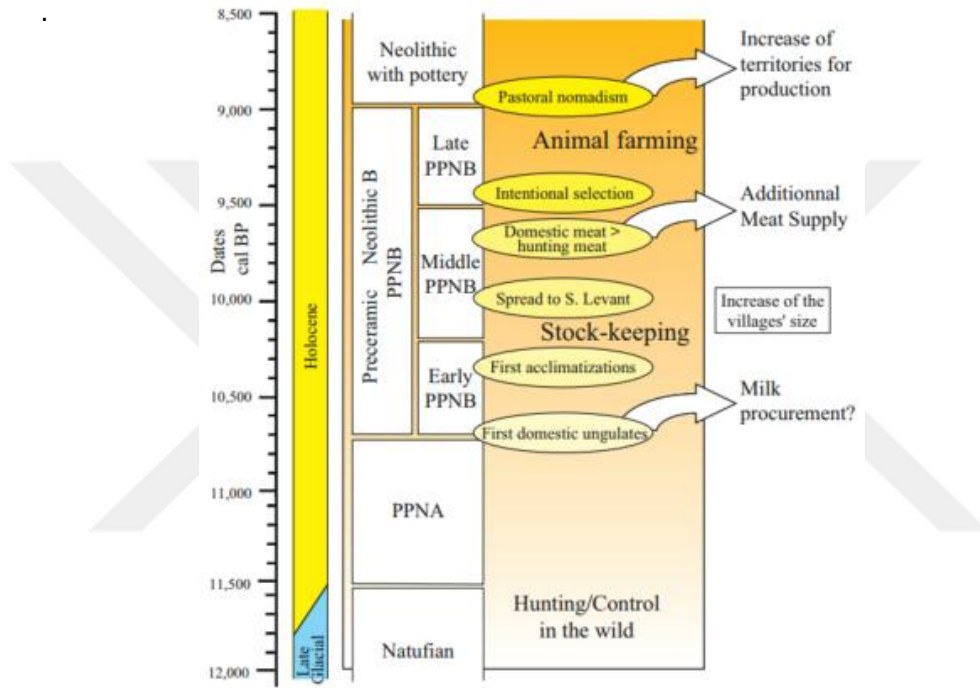

Şekil 4.2 : Güneydoğu Anadolu'da Neolitikleşme Sürecinin Aşamalarını Gösteren Şekil
(Peters vd., 2014: 178)

Bazı araştırmacılara göre Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ A evresi ikiye ayrılmaktadır. A evresinin 1. bölümü M.Ö. 9800/9700 başlamakta, 2. bölümü ise M.Ö. 9300/9200'de başlamaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik dönemi bir önceki Epi-Paleolitik kültürlerden ayıran ve ideoloji, ekonomi, teknoloji ve sembolizmada görülen asıl değişim de M.Ö. 9200'den itibaren belirginleşmektedir (Stordeur, 2003; Benz, 2006; Aurenche, 2007). Bu nedenle radyokarbon analiz sonuçları değerlendirilirken bulunan sınırlı sayıdaki analiz sonucunu detaylı bir şekilde sınıflandırma amacıyla elde edilen radyokarbon yaşları bu sınıflandırmaya göre oluşturulan tablo ile değerlendirilmiştir (Bkz. Tablo: 4.1).

B evresi öncesi çakmaktaşı endüstrisi üzerine yapılan tekno-tipolojik çalışmalar (Bkz.: Stordeur - Abbas, 2002) M.Ö. 8800 ile M.Ö. 8600 arası bir geçiş evresinin olduğu yönündedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ B evresi (PPNB) ise mimaride, ekonomide ve teknolojiye değişimin belirginleştiği evredir. Kendi içerisinde erken, orta ve geç olarak

üç ayrılmaktadır⁸. Özellikle mimaride yuvarlak planlı yapılardan dörtgen planlı yapılara geçiş ve mimarideki köşe sorununun çözümü bu evrede görülmektedir. Ekonomide A evresinde görülen avcılık devam etmekle birlikte, hayvanların kontrol ve yönetimi giderek yoğunluğunu arttırmaktadır (Vigne, 2011: 175; Peters vd., 2014: 177-200). Buna bağlı olarak global ölçekte ilk evcilleştirme verisi de B evresinde bulunmaktadır (Bkz., Şekil 4.3).

Şekil 4.3 : Hayvan evcilleştirme sürecinin aşamaları (Vigne, 2011:175).

Gusir Höyük radyokarbon analiz sonuçlarına göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur (Bkz.: Tablo: 4.2). Veriler, PPNA'nın 1. bölümünün ortasında itibaren (yak. M.Ö. kal. 9500) yerleşmenin iskân gördüğünü göstermektedir. Buna rağmen radyokarbon yaşlarının yoğunlaştığı tarih aralığı PPNA 2. bölümü ile başlamaktadır. Radyokarbon yaşlarının tekrar ettiği bu aralık PPNA-PPNB geçiş evresine kadar sürmektedir. M.Ö. yak. 8600'den sonra tıpkı PPNA 1. bölümü gibi, radyokarbon yaşlarının tekrarı giderek azalmaktadır. EPPNB'nin ortasından itibaren yerleşmenin terk edildiği görülmektedir.

⁸ EPPNB: Early Pre-Pottery Neolithic B (Erken)
MPPNB: Middle Pre-Pottery Neolithic B (Orta)
LPPNB: Late Pre-Pottery Neolithic B (Geç)

Evre	M.Ö. Kal.	Gusir Höyük
PPNA1	9800/9700	
PPNA2	9300/9200 - 8800/8700	
PPNA-PPNB GEÇİŞ EVRESİ	8800 - 8600	
EPPNB	8600 - 8300/8200	
MPPNB	8300/8200 - 7800/7500	
LPPNB	7800/7500 - 6900	

Tablo 4.2 : Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Alt Evreleri ve Gusir Höyük Radyokarbon Tarihlerine Göre Evre-Yerleşme Eşleştirmesi ("The Platform for Neolithic Radiocarbon Dates" verileri kullanılarak oluşturulmuştur⁹)

Bu verilere göre Gusir Höyük PPNA 1, PPNA 2, PPNA-PPNB geçiş evresi ile EPPNB ortasına tarihlenen bir yerleşmedir. Buna bağlı olarak Yukarı Dicle Havzası ve Doğu Toroslarda Boncuklu Tarla (Kodas vd., 2018: 7-10), Çemka Höyük (Kodas vd., 2020: 41), Hallan Çemi (Rosenberg, 2011a: 61-63), Demirköy (2011b: 79-82), Körtik Tepe (Özkaya ve Coşkun, 2011: 89-92), Hasankeyf Höyük (Miyake vd., 2012: 4) ve Çayönü (Erim-Özdoğan, 2011: 192) ile çağdaş tabakalara sahiptir (Bkz.: Tablo 4.3).

Yukarı ve Orta Fırat'ta ise Gusir Höyük'ün Nevali Çori hariç, tarihlerin ana hattını oluşturan yerleşmelerden Göbeklitepe, Karahantepe, Tell 'Abr 3, Dja'de, Tell Qaramel, Jarf el Ahmar ve Mureybet ile de çağdaş tabakalara sahiptir (Bkz.: Tablo 4.3 ve Bkz.: Şekil 4.3). Gusir Höyük'ün terk edilmesi sonrasına tarihlenen belirgin PPNB dolguları sebebiyle Nevali Çori ile herhangi bir çağdaşıktan söz etmek olası değildir.

⁹ Ex Oriente, The Platform for Neolithic Radiocarbon Dates, (Çevrimiçi)
<https://www.exoriente.org/bildbrowser/images/ppnd/Phaseneinteilung%20Kopie.jpg?phpMyAdmin=nYoY4PZw4X1wIT9efo30ktMYPO4>, 25.03.2021.

Yukarı/Orta Fırat	M.Ö. Kal.Tarih	Yukarı Dicle/Doğu Toroslar	M.Ö. Kal.Tarih	Zagros	M.Ö. Kal.Tarih
Nevali Çori	8550-7580	Çayönü	10450/9250 ¹⁰ -6820	Qermez Dere	10050/9650-9020/8840
Göbeklitepe	9745/9314-	Hallan Çemi	9660-9320	M'lefaat	9660/9220-8840
Tell 'Abr 3	9280-8930	Demirköy	9410-9280	Nemrik 9	9800/9400-8500/8270
Dja'de	9120-8540	Körtik Tepe	9360-?		
Tell Qaramel	10900-8850	Hasankeyf Höyük	9400-8900		
Jarf el Ahmar ¹¹	9750/9294-8811-8491	Gusir Höyük	9500-8800/8500		
Mureybet	10150-7950	Boncuklu Tarla	10471/10109-7592/7522 ¹²		
		Çemka Höyük ¹³	Epi-Paleolitik - PPNA****		

Tablo 4.3 : Yukarı/Orta Fırat, Yukarı Dicle/Doğu Toroslar ve Zagros M.Ö. kal. radyokarbon tarihleri¹⁴

Zagros'ta ise tarihleri verilen (Bkz.: Tablo 4.3) Qermez Dere, M'lefaat ve Nemrik 9 yerleşmelerinin özellikle bölgede, dönemin özelliklerinin temsilcisi olmaları sebebiyle seçildiği belirtilmelidir. Buna göre Gusir Höyük, her üç yerleşme ile de çağdaş tabakalara sahiptir.

¹⁰ Yuvarlak planlı yapılarda, geçmişte yapılmış yaş tayini olması sebebiyle tarih aralığı uzun bir aralıkta verilmiştir ve aralığın geniş olması sebebiyle net değildir (Erim-Özdoğan, 2011:192-193)

¹¹ (Bkz.: Edwards, 2016:56).

¹² (Bkz.: Kodaş, 2018:7; 2019:5).

¹³ Radyokarbon tarihlemesi bulunmamaktadır ancak görel tarihleme sonucu Epi-Paleolitik sonu ve PPNA'ya ait tabakaları bulunmaktadır (Kodaş vd., 2019:211-221).

¹⁴ Tablo, Ex Oriente "The Platform for the Publication for Neolithic Radiocarbon Dates (PPND) projesinin çevrimiçi kaynağı kullanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca dip not verilmeyen yerleşme tarihleri için PPND'den alıntı yapılmıştır (Bkz.: Ex Oriente, "The Platform for the Publication for Neolithic Radiocarbon Dates", (Çevrimiçi)

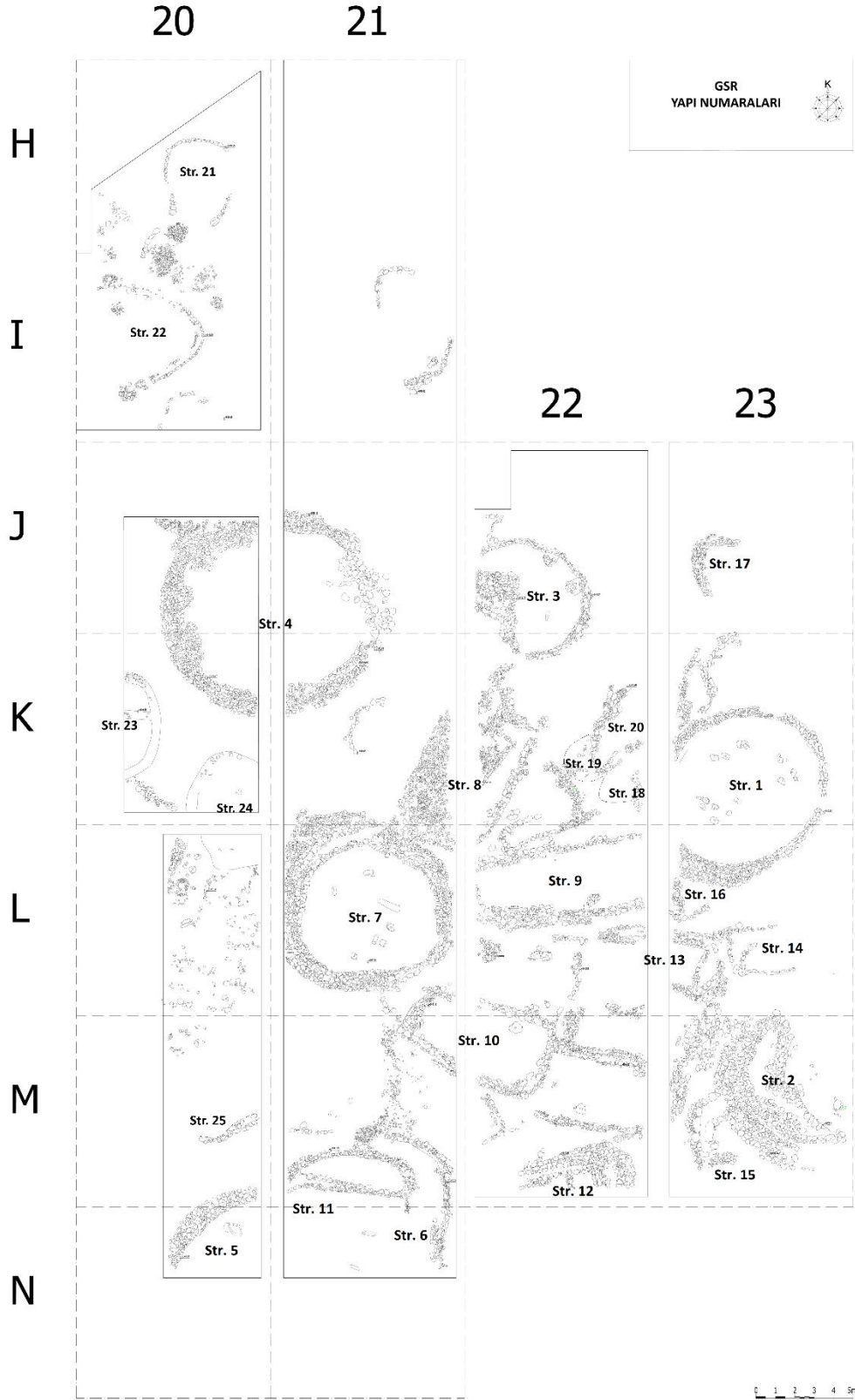
https://www.exoriente.org/associated_projects/ppnd_sites.php, 13 Haziran 2021).

5. MEKANLAR

Yerleşmede bulunan yapıları her şeyden önce mekan olarak kendi içerisinde değerlendirmek, yapının kendi içerisinde geçirdiği değişim sürecini ve yerleşmedeki bağlamını anlamaya olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Bir yapı, yalnızca malzemelerin planlı bir şekilde bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş barınma birimi olarak düşünülmemelidir. Yapıların oluşturduğu mekanlar toplum ve topluluklar için yaşayan bir bellektir. Bu belleği oluşturan ise toplumsal kanaat ve tutumlar, beğeniler, tercihler veya kapalı bir topluluğun yeni bir tutumu kabullenmeyişi şeklinde tezahür edebilmektedir. Arkeolojik açıdan da toplumsal pratiklerin oluşturduğu maddi kalıntılar, en son terk edildikleri şekliyle tespit edilebilmektedir. Mimari kalıntılar da tıpkı taş aletler gibi büyük ölçüde korunabilen (malzeme niteliğine göre göreceli olarak) ve günümüzde tespit edilebilen önemli arkeolojik verilerdir. Bu maddi kalıntıları oluşturan toplulukların kendisidir. Toplulukları oluşturan bireyler ise kendi *habitusları* (Bourdieu, 2003: 24-60) ile toplumsal normla ve bellek ile etkileşimde bulunmaktadırlar. Arkeolojik açıdan da tam bu nokta oldukça önem arz etmektedir. Toplulukların değişimleri şeklinde genellenebileceği gibi bu çalışmanın konusu içerisinde yer alan mekânların değişiminin de arkasında yatan itki, bireylerin değişimi ve toplumsal değişim arasındaki etkileşimin sonucudur. Tüm bu değişimi okumak da genel yerleşme verileri ile mümkün olabilmektedir. Yine de eldeki büyük ölçekli mimari veriler, meydana gelen bu değişimlere altlık ve rehberlik oluşturacak maddi kalıntılardır. Alt arkeolojik topluluğu oluşturan her bir bireyin, kendi *habitusu* ölçeğinde etkisiyle kümülatif olarak toplumsal bellek oluşturulmaktadır. Bu noktadan hareketle yapılara kendi kimliklerini kazandırmak amacıyla numaralar verilmiştir. Daha önce çalışılan ve kazı sırasında numaralandırılmış yapıların numaraları sabit bırakılmıştır. Yalnızca numaralandırılmayan yapılara numaralar verilmiştir (Bkz. Şekil: 5.1).

Çalışılmayan Yapılar

Bazı yapılar yoğun tahribat veya başka sebeplerle, her ne kadar planda numara verilmiş olsa dahi, bu çalışma kapsamında değerlendirilememiştir. Değerlendirilmeye yetecek düzeyde veri olmamasından kaynaklanan bu duruma karşın, buluntu konumları tam olarak belli olanlar işaretlenmiş ve bazı yapılarla ilişkili oldukları düşünüldüğünden, çalışma kapsamında mimari detaylara girilemeden değinilmiştir.

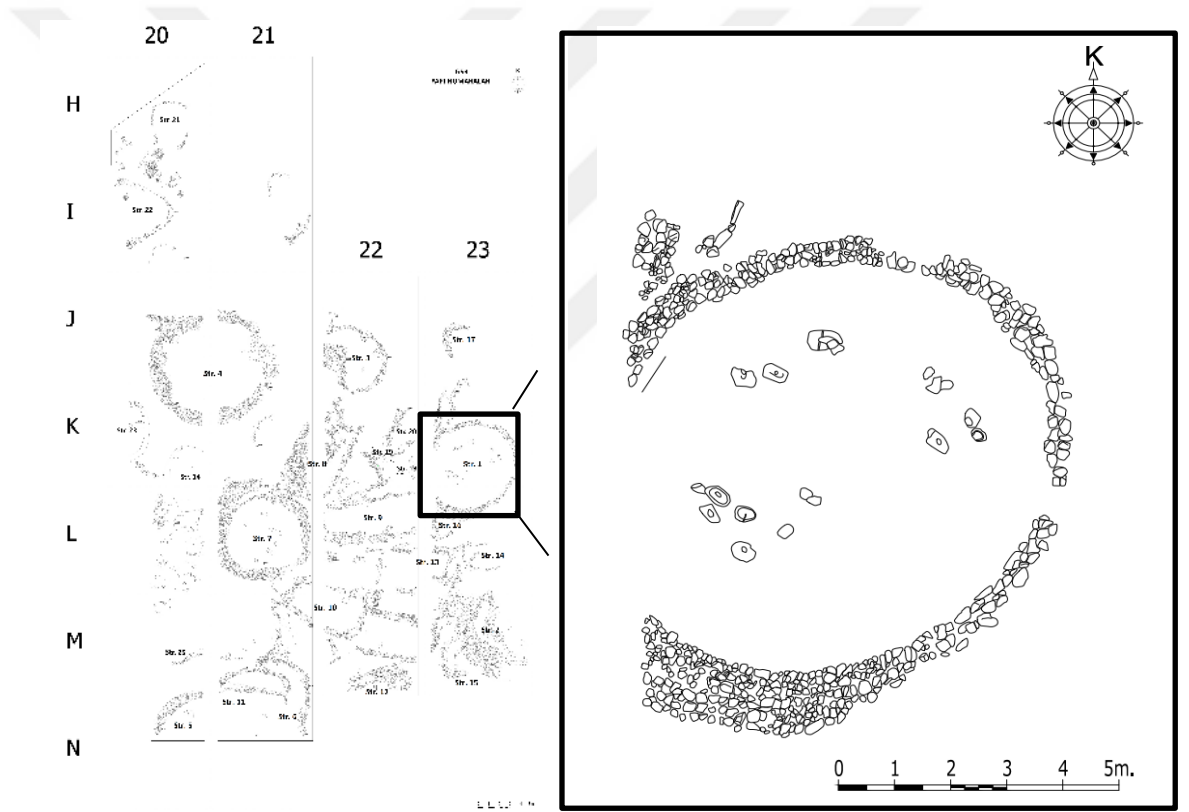

Şekil 5.1 : Gusir Höyük Yerleşme Planı ve Yapı Numaraları (Gusir Höyük Kazı Arşivi çizimi değiştirilerek oluşturulmuştur).

Kullanım ve Terk Süreci

Arkeolojik tüm mekânların bir kullanım ve terk ediliş süreci bulunmaktadır. Bu başlık altında, mekânların yaşam sürecini anlayabilmek amacıyla yapılardan elde edilen mimari bulguların yanı sıra mekân içi dolgulara ve buluntu dağılımına da değinilecektir. İzlenen bu yöntemle eldeki arkeolojik verilerden olabildiğince yararlanmak ve bağlamsal açıdan bir değerlendirme sunmak amaçlanmıştır.

Yapı Adı: STR.1

Şekil 5.2 : 1 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	23K-23L	Duvar Kalınlığı	yak. 0,59 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	yak. 120/80 cm		
Yapı Boyutları	9,11 X 9,48 m	Mekân Boyutları	7,67 X 7,68 m
Mekân Alanı	58,90 m ²	Yapı Kotları	Doğu: 300 cm Batı: 80 cm

1 numaralı yapı, çukur tabanlı, yarı gömük yuvarlak planlı yapıdır. Yapıda çok sayıda taban yenilemesi mevcuttur. Tabanlar her yenilemede kerpiçle sıvanmıştır. Yapının 2.10 m kotunda, çakıl ve kerpicingin bir arada kullanıldığı bir yenileme mevcuttur. Bu taban yenileme seviyesinden alınan örnek, radyokarbon analiz sonucuna göre (Bkz: Fotoğraf 1) M.Ö. kal. 8804-8628 aralığına tarihlenmektedir.

Fotoğraf 5.1 : Str. 1 Batıdan Görünümü

Bu tip bir taban kullanımı yapının ilk evrelerinde görülmemektedir. Çukur tabanlı yapı olmasından dolayı, açılan çukur içine düzleştirme işlemi yapıldıktan sonra kerpiç sıva uygulanmaktadır. Yapının çok sayıda evresi bulunmasına karşılık, zaman zaman kullanımın bırakıldığını gösteren dolgular mevcuttur. Bu durum yeni tabanlardan

izlenmekte ve yeni mekânların arasında bulunan dolgularda görülen *hiatus* ile göze çarpmaktadır (Bkz. Tablo 5.4). Çok sayıda yenileme olmasına rağmen, yapının belli aralıklarla kullanılmadığı, tekrar kullanıldığında ise bir önceki tekniklere benzer şekilde yeni mekân oluşturularak kullanıma devam edildiği görülmektedir.

Oluşturulan her bir mekânda bazı eşyaların, mekânın o evresinde bırakıldığı ve sonraki kullanım döneminde yeni eşyaların kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Fotoğraf: 5.1). Bu eşya grubunun başında havan, öğütme taşı, dibek taşı gibi hacimce ve kütlece ağır eşya grubu bulunmaktadır.

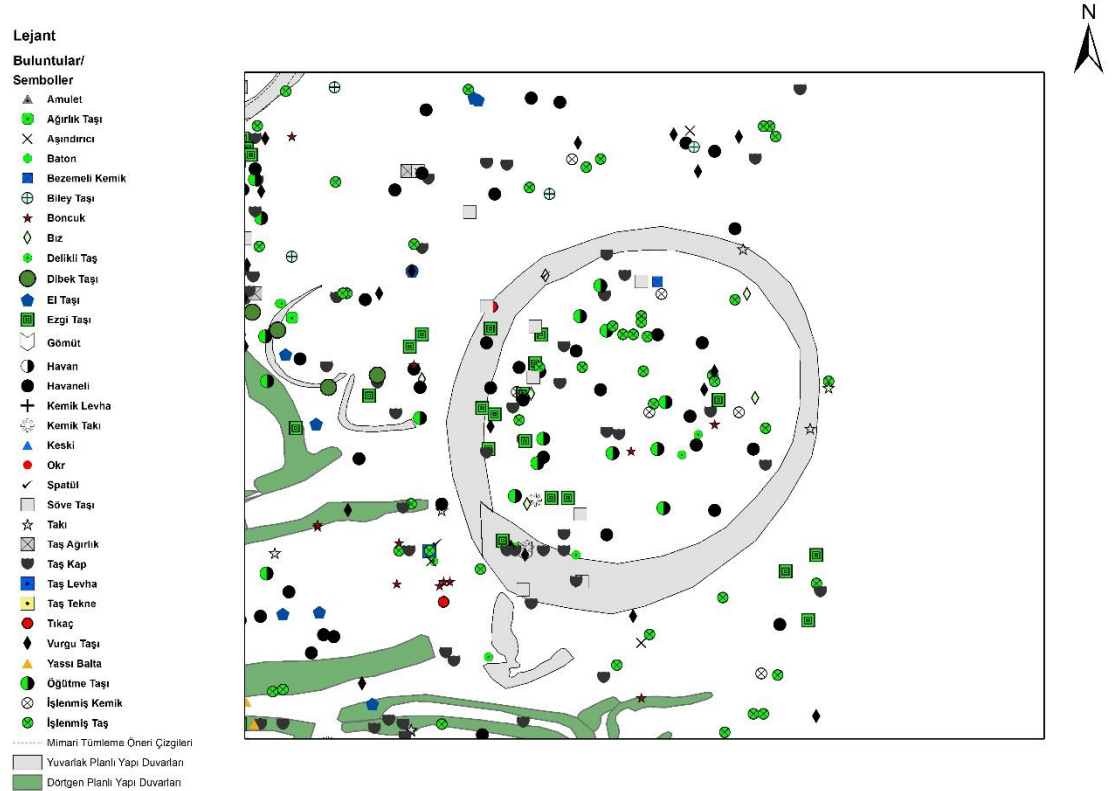
Fotoğraf 5.2 : Str. 1 Batı Profili ve Radyokarbon Örneği Alınan Kod¹⁶.

¹⁶ GSR 23L 56: M.Ö. kal. 8804 -8628

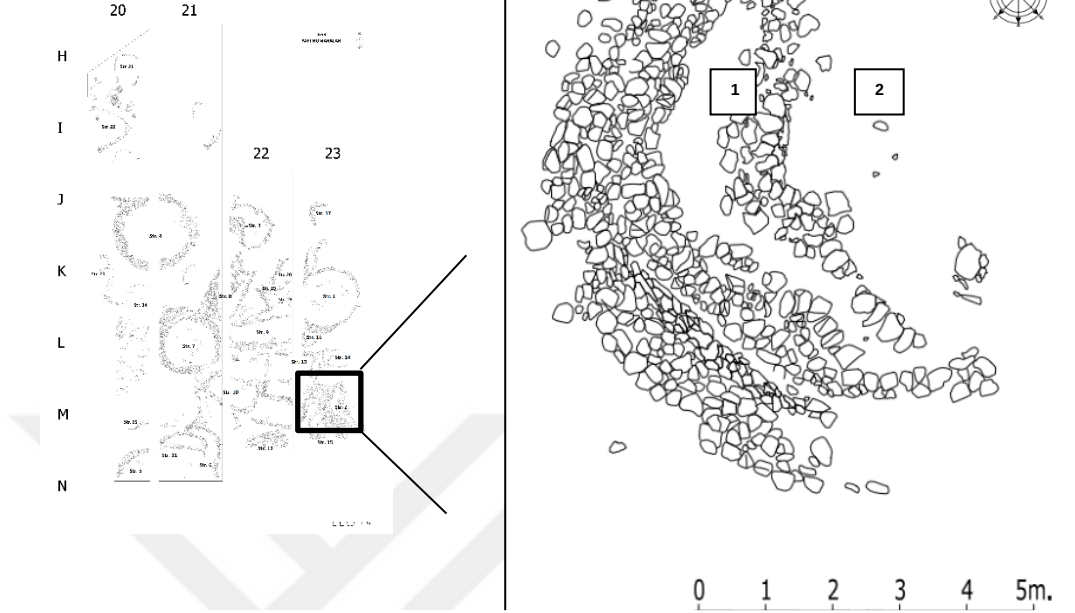
1 numaralı yapı, yerleşmede en derin dolgu veren yapılardandır. Yaklaşık 3 metrelik mekân içi dolgusu bulunmaktadır. Yapının doğu kısmında aralıklı olarak gri dolgu, yanmış kerpiçli dolgu ve siyah küllü dolgu görülmektedir. Topografik özelliklerden dolayı çoğu yapıda gözüken doğu-batı akslı eğim mekân içi dolgulara da yansımıştır. Bu özellik dikkate alındığında en alt doğu kısımda bulunan gri dolgunun batıya gittikçe yüksekliğinin azalarak, yaklaşık 3.5 m’de kesildiği görülmektedir. Gri dolgunun üstüne düşen kırmızı topraklı gri dolgu da olasılıkla bir taban seviyesini göstermektedir. Gri dolgunun üstünde bulunan kırmızı topraklı gri dolgunun da aynı eğim düzleminde doğudan batıya yaklaşık 5m’de kesildiği görülmektedir. Yapının doğu kısmında ise kırmızı toprak ve gri dolgu ile aynı seviyede kerpiçli toprak dikkat çekmektedir. Kerpiçli toprağın içerisinde hat veren bir taş dizisinin de batıya doğru takip edildiği görülmüştür. Yaklaşık 50cm’lik bir dolgu olan kerpiçli toprak dolgusu üzerinde de yak. 20cm’lik kerpiçli taşlı dolgu bulunmaktadır. Yapının doğu duvarına yaslanan bu iki dolgunun derinliği yak. 60cm’dir. Batıya doğru benzer kerpiçli dolgunun yükselerek devam ettiği de görülmektedir. Yapının 210 cm derinliğinde görülen yanmış kerpiçli kırmızı toprak dolgusunun içerisinde batıya doğru daha belirgin düzlem veren kırmızı topraklı çakıllı taban bulunmaktadır. Bu seviyenin yapının yenileme evresi olduğu düşünülmektedir. En alt dolgu katlarında görülen gri dolgu üzeri kırmızı topraklı silsile burada dolgu içerisinde yanmış kerpiçlerle kendini göstermektedir. Yapının, 160 cm ile yak. 170 cm derinliklerinde, batısında taş düzlem bulunmaktadır. Bu düzlemin yeni bir evre olabileceği alt evrelerinden izlenen silsilenin tekrar etmesi sebebiyle anlamlı gözükmemektedir. Taş düzlem üzerinde yak. 10 cm kalınlığında yanmış kerpiçli dolgu ve küllü alan bulunmaktadır. Kerpiçli dolgunun batı duvarının hemen yanında izlendiği ancak çukur yapılar olması sebebiyle duvarın bitiş kotunun altında kaldığı ayrıca söylenmelidir. Yanmış kerpicingin yangın sırasında duvardan akarak bu alanda biriktiği düşünülmektedir. Bu yanmış kerpiçli dolgunun da yaklaşık 1 m doğuya devam ettiği görülmektedir. Aynı seviyedeki küllü alanın da oval bir hat veren taşlar üzerinde olduğu ve bu alanın çevresinde dağınık taşların da görüldüğü belirtilmelidir. Bu oval hattın merkezinde yanmış ahşap bulunmaktadır. Küllü dolgu, kuzeyden ve batıdan kerpiçli dolgunun gelmesi ile daralmaktadır. Hayvan kemiklerinin yoğun olduğu dolguda, olasılıkla bir önceki evresi yakılmış ve üzerine yeni yapı inşa edilmiştir. Hemen bu dolgunun üstünde ise yak. 30 cm kalınlığında yoğun, yanmış hayvan kemiklerinin bulunduğu siyah küllü dolgu bulunmaktadır. Dolgunun batısında ve kuzeyinde kerpiçli toprakla sınırlanan küllü alanın doğusunda ise dağınık halde taş uçları görülmüştür. Yapının son evresinin içerisinde kalan bu dolgunun üzerinde 50 cm’lik görece kalın yanmış kerpiçli, yoğun hayvan kemiğinin bulunduğu küllü karışık dolgu

bulunmaktadır. Bu dolguların üzerinde ise 50 cm'lik karışık dolgu ile birlikte duvara yakın kısımda yanmış kerpiçli dolgu, küllü dolgu ve yanmış hayvan kemiklerinin bulunduğu dolgular bulunmaktadır (Bkz.: Tablo 5.4).

Mekan içerisindeki buluntu topluluğu oldukça geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Ezgi taşları, kümelenmiş bir şekilde mekanın özellikle batı duvarında bulunmaktadır. Yerleşmedeki başka herhangi bir yapıda, bu kadar çok sayıda ve belli bir alana kümelenmiş şekilde ezgi taşlarına rastlanmamaktadır. Çok sayıda işlenmiş taş, öğütme taşı ve havaneli mekan içerisinde dağınık bir biçimde bulunmuştur. Dağınık biçimde bulunan diğer buluntu grubu ise taş kaplardır. Dağınık bir biçimde bulunmuş olsalar da, öğütme taşları, havanelleri, işlenmiş taş gruplarıyla aynı bağlam içerisinde bulunduklarını ayrıca belirtmek gerekmektedir. Mekanın doğu duvarına yakın konumda ise taban altı gömüt ve gömütle ilişkili boncuklar bulunmaktadır (Bkz.: Şekil 5.3).

Şekil 5.3 : Str. 1 Buluntu dağılımı

Yapı Adı: STR.2**Şekil 5.4 : 2 numaralı yapı konumu ve yapı planı**

Açma	23M	Duvar Kalınlığı	Yak. 62/50 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 140/30 cm		
Yapı Boyutları	?	Mekân Boyutları	?
Mekân Alanı	?	Yapı Kotları	Yak. 120/150 cm

Yuvarlak planlı yapının ilk evresi, korunagelmiş duvar uzunluğundan anlaşıldığı kadarıyla, yaklaşık 7,30 m çapındadır. Bahsedilen duvarların sınırladığı mekânın kullanım alanı ise yak. 30 m²'dir. Yapı duvarları, orta boy taşlardan örülüdür ve yer yer kalınlığı 62 cm'yi bulmaktadır. Duvarın içerisine birkaç noktada dikilitaşlar yerleştirilmiştir (Karul, 2020: 85). Dikilitaşlar, Fırat Havzası'ndaki PPNA mimari özelliklerinden farklı olarak, taşıyıcı işlevine sahip değildir. Yapının bu mimari özelliği için kültürel ve/veya mimari teknik öykünmesi olabileceği, dolayısıyla sembolik bir anlam taşıdıkları öngörülmektedir. Bu evrede yapının korunmuş duvar yüksekliği yak. 140 cm'dir. Yapının bu evresine ait tabana mekanın içerisine daha sonra açılan bir çukurun kesitinden gözlenmiştir; buna göre taban yaklaşık 20 cm kalınlıkta yenileme görmüş, steril bir kireç

tabakasından oluşmaktadır. Tabanın benzeri bir malzeme ile 7 kez yenilendiği görülmektedir (Bkz.: Fotoğraf 5.3).

Fotoğraf 5.3 : Str. 2 güneyden görünümü.

Yapının ikinci evresi mekânı daraltacak şekilde, ilkinе paralel ve bitişik şekilde inşa edilmiş ikinci bir duvar ile tanımlanmaktadır (Bkz. Şekil 5.4). Bu duvar da sadece yapının doğu yarısında korunmuştur ve korunmuş uzunluğundan yapı çapının yaklaşık 5,30 m olduğu anlaşılmakta; dolayısıyla mekân yaklaşık 6 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Söz konusu duvar tek sıra orta boya taşlardan oluşur. Duvarın açığa çıkarılan yüksekliği yak. 30 cm'dir; ancak taban seviyesine kadar inilmediği için duvarın korunmuş gerçek yüksekliği bilinmemektedir. Bu mekânın çevrelediği alan, bol küllü ve yanıklı bir dolgu ile kaplıdır; ancak bu dolgunun yapının yaşam düzlemin oluşturup oluşturmadığını söylemek güçtür.

Yapının son evresini ise daha içte, öncekilere paralel ama bu defa bitişik olmayan üçüncü bir duvar tanımlar. Yer yer iki sıra ve xx dizi halinde korunan bu duvarın korunmuş uzunluğu yaklaşık XX çapında bir alanı çevrelediği, dolayısıyla bu evredeki mekanın yaklaşık XX m² lik bir alanı oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yamaç eğiminden dolayı bu evrede korunan mekan içi oldukça küçüktür ve bu kesimde yenilenmiş

1 numaralı mekanın batı duvarının orta aksından doğuya doğru yak. 1,34 m'de 2 numaralı mekanın batı duvarı örülmüştür. Bu iki mekan arası alan yak. 6 m²'dir. Yapının

yeni evresi olan 2 numaralı mekanın ise yak. 5,30 m çapında olduğu öngörülmektedir. Yapının bu evresinin alanının ise düştüğü görülmektedir (Karul, 2020: 85). Öngörülen alan, 1 numaralı mekanın önerilen doğu duvarlarının içinde kalmaktadır ve yak. 12,5 m²'dir. 6 ve 11 numaralı yapıda her ne kadar 2 numaralı yapı kadar evreler arası duvarların ilişkisi belirgin olmasa da, mekan alanın da küçülme, ilişkili olan 11 ve 6 numaralı yapıda da görülmektedir (Bkz.: 6 ve 11 Numaralı Yapılar). Bu mekanın batı duvarı, iki sıralı orta boy taşlardan örülmüştür. Taşıyıcı sistemin bir parçası olarak duvar arasına ve mekanın taban düzlemine taş direk delikleri yerleştirilmiştir. (Bkz.: Fotoğraf 3-4-5). Kireç sıvalı tabana sahip bu mekanda iki ana taban yenilemesi görülmektedir. Bu Yapının ilk evresinde (1 numaralı mekan) daha derine inilmesi sebebiyle çok sayıda yenileme izlenen iki ana kireç taban dolgusuna ulaşılmıştır. 1 numaralı mekanda, 240 cm ve 190 cm derinliklerinde bulunan iki ana taban dolgusu içerisinde de kullanım sırasında çok sayıda yenileme mevcuttur. (Bkz. Fotoğraf: 5.4 ve Bkz. Tablo 5.5). Toprağın düzeltilmesi sonrası kireç sıva uygulanmıştır (Bkz.: Fotoğraf 5.5 ve Bkz.: Tablo 5.5). Yerleşmede bulunan her yapıda kireç sıvalı taban olmadığı da ayrıca belirtilmelidir. Karul (2020: 85). Bu özelliğinden, yapının özel bir fonksiyonu olabileceğini belirtmektedir.

Fotoğraf 5.4: Str. 2 1
Numaralı Mekanın
Havadan Görünümü

Fotoğraf 5.5: Str. 2 1 Numaralı Mekanın Taban
Yenilemeleri Gösteren Kesit

Fotoğraf 5.6 : Str. 2 1 Numaralı Mekanının Doğudan Görünümü.

1 numaralı mekanın ilk taban dolgusu üzerinden alınan radyokarbon tarihleri M.Ö. kal. 8465 ile 8430 arasına tarihlenmektedir. Tek analiz olması sebebiyle analiz hata payı göz ardı edilmemelidir.

Şekil 5.5 : Str. 2 karbon örneği alınan nokta

Yapı, höyüğün, en güneybatı ucunda bulunur. Batı-doğu yönlü eğim sebebiyle akıntı ve döküntünün net görüldüğü yapılardan biridir. Ayrıca Gusir Gölü'nün yapının doğu kısmını tahrip ettiği görülmektedir ve bu sebeple doğu duvar hattına ulaşılamamıştır. Yapı, batı duvarından yaklaşık 2.5 m'de bulunan ve günümüze ulaşan bölme duvarı ile ikiye bölünmüştür. Batı-doğu yönünde, batı duvarı üst noktasından, yapının doğusundaki taban arası kot farkı 2.5 m'dir. Bu kot farkının ivmelendiği noktada ise yukarıda bahsedilen bölme duvarı bulunmaktadır. Mekan içi dolguların niteliğinin birbirinden farklılaştığı ve çeşitlendi kısım ise bölme duvarının doğu kısmında kalan kısımdır ve

mekanın iç kısmıdır. Batı kısmındaki dolgu yalnızca taşlı dolgudur. Bu sebeple sonradan eklendiği düşünülmektedir. Bu özelliği ile aglütinatif yapı olarak değerlendirilmiştir. Doğu kısmında ise bölme duvarının bittiği noktadan itibaren beyaz taban izlenmektedir. Beyaz tabanın batı doğu yönlü devamı takip edilebilmekle birlikte kuzey duvarına kadar devam etmemektedir. Bu durum da kuzey yapı duvarı ile ilişkisinin tam olarak netleştirilmemesine sebep vermektedir. 1 numaralı yapıda da izlenen taban üzeri yanmış dolgular, bu yapıda da beyaz taban üzerinde izlenmektedir. Bölme duvarının doğusundan itibaren yak. 40 cm'lik yanmış dolgu, 1.70 m boyunca batıdan doğuya doğru izlenmektedir. Taban üzeri yanmış, küllü kerpiçli dolgunun duvar ile ilişkili olduğu ve yangın sonrası duvardan döküldüğü düşünülmektedir. Yapının ilk evresinin son dolgusu kırmızı topraklı ve küllü dolgudur. 190 m derinlik hizasında başka bir beyaz taban daha bulunmaktadır. Bu tabanla birlikte yapının yenileme gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle doğu duvarın orta aksından güney bölmeye doğru yak. 1.70 m boyunca izlenen taban üstü dolguda arkeolojik malzeme oldukça az bulunmaktadır. Yapının doğu aksı ve kuzey bölmesinde ise taban üzerinde bulunan dolguyu yumuşak kerpiçli toprak izlemektedir. Yapının bu son evresi ise yanık kerpiçli, küllü ve taşlı dolgu ile sona ermektedir (Bkz.: Tablo 5.5).

Sayıcı oldukça az buluntunun tespit edildiği bir yapı olan 2 numaralı yapı, olasılıkla gölün yükselmesi ve alçalması sebebiyle yoğun tahribat görmüştür. Yapının ilk evresi sınırları içerisinde kalan ancak ikinci evre ile de ilişkili olabilecek buluntular söz konusudur. İlk evre sınırları içerisinde yalnızca yedi adet işlenmiş taş, iki adet havaneli, bir boncuk ve iki öğütme taşının varlığından söz edilebilir. Ancak, bu hem ilk hem de ikinci evre sınırları ve üçüncü evrenin de hemen dışında kalan kısım olduğundan bağlamsal bir yorum yapmak güçtür. Son evrede ise işlenmiş taşların sayıca fazla olduğu ve mekanın ortasına kümelenildiği görülmektedir. Bu alanda ayrıca, iki adet öğütme taşı, vurgu taşı, delikli taşlar ve söve taşları bulunmaktadır. Son evrenin batı duvarının dibinde taş kap parçalarına rastlanmıştır (Bkz.: Şekil 5.6).

Lejant

Buluntular/ Semboller

- ▲ Amulet
- Ağırık Taşı
- ✕ Aşındırıcı
- Baton
- Bezemeli Kemik
- ⊕ Bilek Taşı
- ★ Boncuk
- ◇ Buz
- Delikli Taş
- Dibeş Taşı
- El Taşı
- Ezgi Taşı
- Gömüt
- Havan
- Havanelli
- ✚ Kemik Levha
- ✚ Kemik Taki
- ▲ Keski
- Okr
- ✓ Spetül
- Söve Taşı
- ☆ Taki
- ✚ Taş Ağırık
- Taş Kap
- Taş Levha
- Taş Tekne
- Tikaç
- ◆ Vurgu Taşı
- ▲ Yassı Balta
- Öğütme Taşı
- ⊗ İşlenmiş Kemik
- İşlenmiş Taş
- Mimari Tümlenme Öneri Çizgileri
- Yuvarlak Planlı Yapı Duvarları
- Dörtgen Planlı Yapı Duvarları

Şekil 5.6 : Str. 2 Buluntu dağılımı

Yapı Adı: STR. 3

Şekil 5.7 : 1 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	22J	Duvar Kalınlığı	Yak. 21 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 60 cm		
Yapı Boyutları	6.90 x 6.54 m	Mekân Boyutları	6.21 x 6.21 m
Mekân Alanı	38.5 m2	Yapı Kotları	100/150 cm

Yuvarlak planlı inşa edilen yapı, iki sıralı taşlardan örülmüş duvar örgüsüne sahiptir. Çukur tabanlı ve yarı gömük olarak tasarlanan yapının korunmuş duvar yüksekliği yak. 60 cm'dir. Yapının batı kısmında ve batı duvarlarının üzerinde alan, farklı bir açık ya da kapalı mekâna ait taş düzlemle kesilmiştir. Bu nedenle, yapının duvar hattını veren diğer duvar örgüleri baz alınarak yapılan mimari tümleme önerimize göre yapı boyutu 6,90 x 6,54 cm'dir. Duvar örgüsünde kullanılan taşlar genellikle orta boyda (çapları yak. 12-18 cm) oval ve yuvarlak at veren poligonal taşlardır.

Fotoğraf 5.7 : Str. 3 Havadan Görünüm

Mekân, bir başka deyişle kullanım ya da yaşam düzlem alanı ise yak. 38,5 m²'dir. Yapı içerisinde taban düzlemi veren malzemelere rastlanmamasına karşın, duvar kenarlarına eşit aralıklarla yerleştirilmiş duvar delikleri bulunmaktadır (Karul, 2020: 85; Bkz. Fotoğraf: 5.7; Fotoğraf 5.8).

Yapının merkezine yakın konumda dikilitaş bulunmaktadır. Bu dikilitaşın, 2 numaralı yapıda (Str. 2) izlenen duvar örgüsü içerisine gömülü olarak yapılmaması sebebiyle, dam

konstrüksiyonunu desteklemek üzere direklerle birlikte kullanılara, yuvarlak planlı yapılarda taşıyıcı sorununa çözüm denemeleri olabileceği düşünülmektedir.

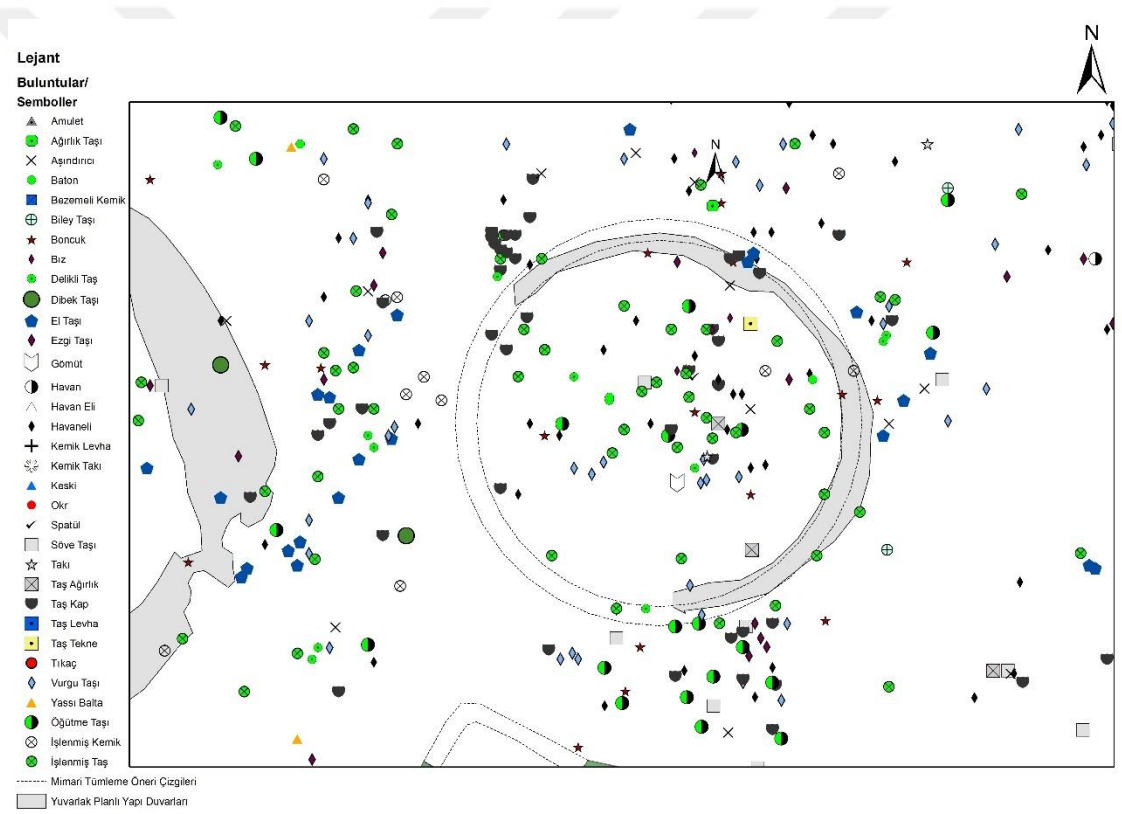

Fotoğraf 5.8 : Str. 3 yapı duvarları ve direk deliklerinin görünümü

Yapı içi dolgulara dayanarak 2 evre kullanıldığı düşünülmektedir (Bkz. Tablo 5.6). Önceki başlıklarda değerlendirilen yapılar gibi eğim sebebiyle batı ve doğu duvarları arası kot farkının yüksek olduğu bir yapıdır. Batı duvarı üstü ile doğu duvar üstü arası kot farkı yak. 1 m'dir. Bu eğim mekân içi dolgulardan da izlenmektedir. Yapının en alt dolgusu yoğun taşlı ve küllü dolgudur. Doğu duvar seviyesinin derinliğinin büyük bir bölümünde (yak. 40 cm), yoğun küllü, yanık parçacıklı ve taşlı dolgu bulunmaktadır. Küçük taşlardan oluşan bu dolguda, taşlar özellikle dikilitaş çevresine kümelenmiştir. Bu taşların bulunduğu alanda geyik boynuzları da bulunmaktadır. Net düzlem veren taşlar izlenememesine karşın, dikilitaş ve çevresinde kümelenen taşlardan, ayrıca geyik boynuzlarının da bu grup bağlamında bulunmasından dolayı yapının taban seviyesinin bu dolgunun en alt kotu olduğu düşünülmektedir. Bu dolgunun hemen üzerinde yak. 20 cm boyunca yoğun hayvan kemiğinin bulunduğu taşlı dolgu bulunmaktadır. Sert ve kesekli bir toprağa sahip olan dolgu, küçük taşlardan oluşmaktadır. Yanmış dolguların üzerine oturmasından dolayı bu dolgunun, yapının başka bir evresi olduğu önerilebilir. Yapının batı aksında da mekân içi ile ilişkilendirilebilecek 50 cm'lik dolgu bulunmaktadır.

Eğim nedeniyle yapı ile ilişkisi olmadığı anlaşılan, mekân içine ait olmayan dolguların üzerinde yaklaşık olarak benzer kotlarda küllü taşlı dolgu görülmüştür. Bu dolgunun kalınlığı yak. 10 cm'dir ve hemen üzerinde yanık içermeyen taşlı bir dolgu bulunmaktadır. Bu taşlı dolgu aynı zamanda mekân içi son dolguyu oluşturmaktadır (Bkz.: Tablo 5.6).

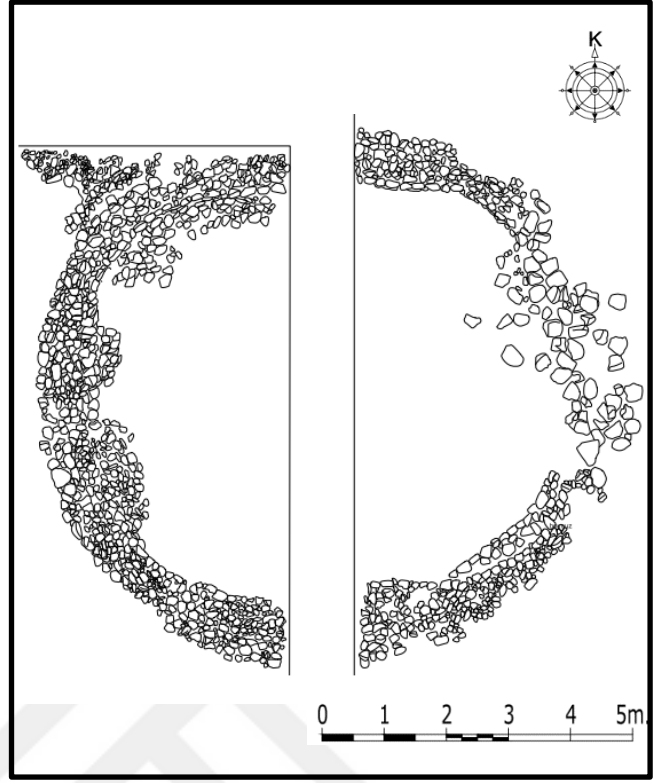
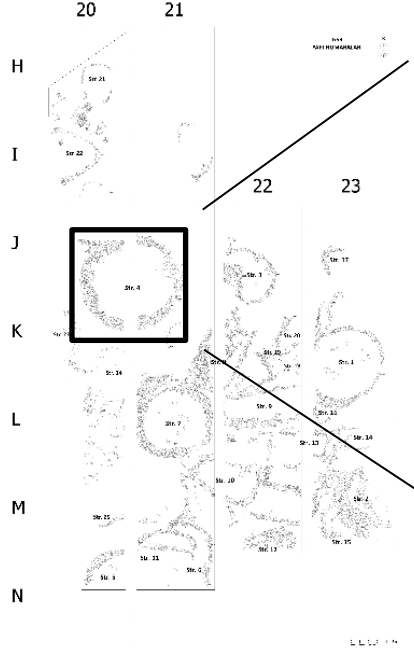
Yapının buluntu dağılımında ise özellikle yapı çevresine dağınık şekilde yayılmış olan taş kaplar dikkat çekmektedir. Taş kaplara yapı içerisinde de rastlanır ve özellikle batı duvarının iç ve dış kısmında yoğunlaşmaktadır. İşlenmiş taşlarla birlikte bir küme oluşturdukları görülmektedir. Havanelleri yapı içerisinde dağınık bir şekilde yayılmıştır (Bkz.: Şekil 5.8).

Şekil 5.8: Str. 3 Buluntu Dağılımı

Öğütme taşları yapı içerisinde dağınık halde bulunmalarına rağmen, yapının güney duvarının dışında çok sayıda öğütme taşı, taş kap ve bız görülmektedir. Bu açık alanın ortak kullanım alanı olabileceğini düşündürmektedir.

Yapı Adı: Str. 4

Şekil 5.9 : 4 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	20/21J	Duvar Kalınlığı	Yak. 90 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 170 cm		
Yapı Boyutları	12.10 x 10.65 m	Mekân Boyutları	9.30 x 8.20 m
Mekân Alanı	63.35 m ²	Yapı Kotları	170/110 cm

Yuvarlak planlı ve çukur tabanlı olan yapının (Karul: 2020: 85), korunagelmiş duvar yüksekliği 170 cm'dir. Bu yükseklik, tahribat ve akıntıdan nispeten az etkilenen batı duvarında belgelenmiştir. Korunagelmiş doğu duvarı ise yak. 40 cm'dir. Duvar kalınlığı yaklaşık 90 cm olan yapıda, diğer yapılardan farklı olarak nehir taşları kullanılmıştır. Yerleşmenin üst tabakasında bulunduğundan, farklı bir yapı katından, dolayısıyla farklı ve daha yeni bir evre olduğu düşünülmektedir. Duvar örgüsü küçük ve orta boydan oluşturulmuş ve diğer çoğu yapıdan farklı olarak oldukça kalın ve güçlü bir örgü

oluşturulmuştur (Bkz. Fotoğraf 5.9). Mekân alanı yak. 63,35 m²'dir ve yerleşmede bulunan çoğu yapıda olmayan geniş mekân özelliğine sahiptir (Karul, 2020: 85). Yapının batı kotu yak. 170 cm, doğu kotu ise yak. 110 cm'dir.

Fotoğraf 5.9 : Str. 4 Güney Kısım

Doğu duvar altı mekân içi dolguları daha belirgin okunabilmiştir. Yapının batı ve kuzey duvarlarından mekân içine yak. 20 cm genişliğinde taş döküntüler bulunmaktadır. Bu döküntü, duvar dibinden itibaren yak. 70 cm derinliği bulmaktadır. Kuzeybatı duvarında ise döküntü taşların arasında kerpiçli bir alan da vardır. Döküntü taşların bitiminden itibaren yapının batısında yanmış toprak dolgu izlenir.

Mekân içerisindeki en alt dolguların doğu kısmında daha yoğun yanıklı dolgu, batı kısmında ise taş döküntülerin yoğunluk kazandığı dolgular bulunmaktadır. Yak. 40 cm izlenen bu dolguların üzerinde, özellikle yapının batı kısmında yoğun hayvan ve balık kemiklerinin bulunduğu, yak. 10 cm kalınlığında dolgu bulunmaktadır. Batı kısmında izlenen kademeli kot farkı ve akıntı dolgudan, mekânın doğu kısmının daha az tahribata uğradığı ve mekâna dair daha çok veri verdiği düşünülmektedir. Batıdaki bu dolguların duvara birleştiği kısımda ise duvar dibinde, duvar döküntüsü olduğu düşünülen taşlara rastlanmıştır. Bu durumda doğudan batıya doğru akıntı ve tahribat ihtimalini güçlendirmektedir. Mekânın duvar bitim seviyesinin, mekânın ilk evresi olduğu ve bir sonraki karışık, taşlı dolgu üzerinde, yapının yak. 90 cm kotunda küllü ve killi kahverengi karışık dolgunun mekânın ikinci evresi olduğu düşünülmektedir. Bu dolgu niteliğine benzer dolguların hemen üzerinde Kemik aletlerin yoğun bulunduğu yaşam dolgusu görülmektedir. Hemen üzerinde ve yak. 60 cm kotlarında ise yer yer yanıkların izlendiği ve bir önceki dolgulara göre oldukça az malzemenin izlendiği dolgu da olasılıkla yapının üçüncü ve son evresini oluşturmaktadır. Öyle ki, bu dolgunun üzerinde de yoğun çakmaktaşı malzeme, kemik alet ve balık kemiklerinin bulunduğu dolgu bulunmaktadır.

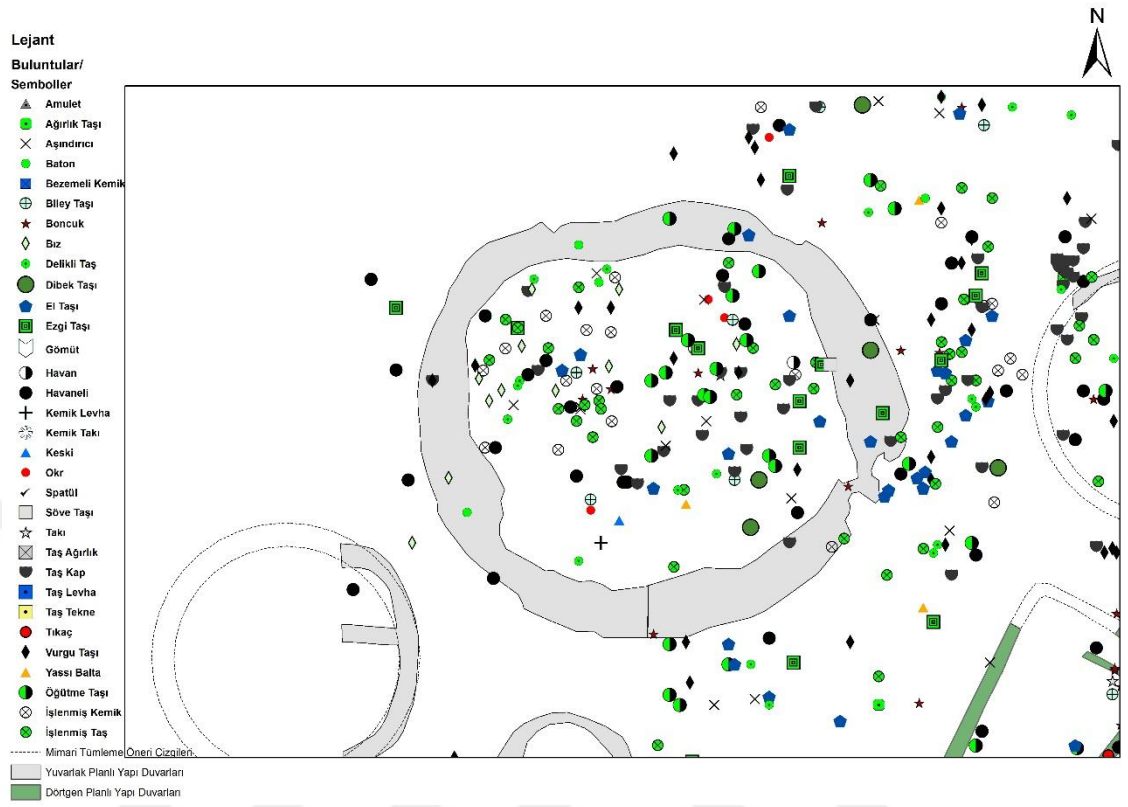

Fotoğraf 5.10 : Str. 4 Havadan Görünümü

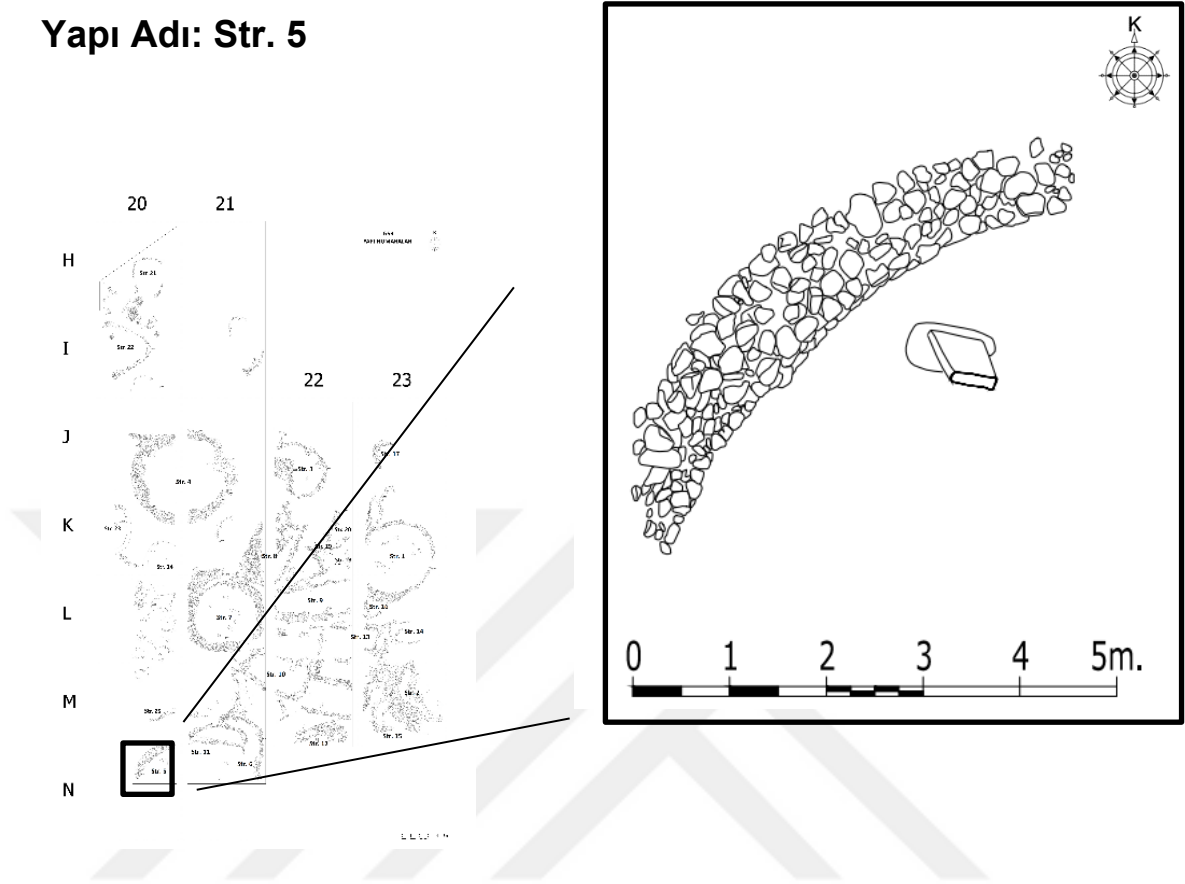
En üst dolgularda yoğun çakmaktaşı malzeme bulunmaktadır ancak bu dolgular yapının duvarlarının başladığı seviyedir. Yapının kullanımının bırakılması sonrası açık alan kullanımı sonucu oluşmuş olma olasılığı oldukça yüksektir (Bkz.: Tablo 5.7).

4 numaralı yapıda boncuk veya takı grubuna ait herhangi bir buluntu yoktur. Buluntu dağılımına bağlı olarak işlevsel bir yapı olduğu görülmektedir. Yapı içi ve duvar içi dâhil olmak üzere toplamda üç adet baton bulunmaktadır. Taş kaplar mekân içerisinde dağınık bir halde bulunmuştur. Mekânın kuzey doğu kısmında öğütme taşı ve öğütme taşı parçaları kümelenmiştir. Bu alanda ayrıca havanelleri bulunmasına rağmen yalnızca bir adet havana rastlanmıştır. Buna ek olarak, özellikle mekânın kuzeyinde dağınık halde el taşları da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kısım için öğütme ve ezme işlemlerinin gerçekleştirildiği alan olduğu düşünülebilir. Mekânın kuzeybatısında ise yoğun işlenmiş taş ve kemiğe rastlanmış, ayrıca bu alanda, mekânın diğer kısımlarına göre bızların daha yoğun bulunduğu gözlemlenmiştir. Dokuma işleri için de yapının bir işlevi olabileceğini göstermektedir. Mekânın özellikle kuzeyinde buluntu sayısı fazladır. Güneyinde ise daha az olmasına karşın, iki adet dibek taşı, bir adet yassı balta ve bir adet keskiye rastlanmıştır. Her ne kadar birkaç delikli taş bulunmuş olsa bile genel örüntü itibarıyla ve tüm bu buluntu grubunun da desteklediği üzere, yapının Gusir Höyük sakinleri için işlevsel bir yönü olduğu düşünülmektedir (Bkz.: Şekil 5.10).

3 numaralı yapı ile arasında kalan açık alanda ise el taşları, havanelleri, taş kaplar ve işlenmiş taş/kemik grubu büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. 7 numaralı yuvarlak planlı yapı ve ona eklenen dörtgen planlı yapılar ile 4 numaralı yapı arasında kalan açık alanda ise öğütücü ve ezici alet grubunun yoğunluğu görülmektedir. Buluntular dağınık bir şekilde alana yayılmış gözükmese de özellikle 4 numaralı yapının güney duvarının dışında kalan alanda öğütme taşları, el taşları, aşındırıcılar, ezgi taşları birbirlerine yakın konumlarda bulunmuşlardır. Bu durum, yapı dışındaki açık alanında işlevsel niteliğini destekler niteliktedir (Bkz.: Şekil 5.10).

Yapı Adı: Str. 5

Şekil 5.11 : 5 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	20N	Duvar Kalınlığı	Yak. 100 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 80 cm		
Yapı Boyutları	Yak. 10.9 x 10.9 ¹⁷ m	Mekân Boyutları	Yak. 9.45 x 9.45 ¹⁸ m
Mekân Alanı	69 m ² ¹⁹	Yapı Kotları	140/220 cm ²⁰

Yapının korunagelmış tek duvarı kuzeybatıda kalan duvarıdır. Bu duvar oldukça kalın bir şekilde inşa edilmiştir (yak. 100 cm). Yuvarlak hat vermesinde dolayı, tek duvar baz

¹⁷ Korunagelen tek duvar olan kuzeybatı duvarı referans alınarak oluşturulan mimari tümleme önerilerine göre yapının duvar dâhil tahmini ve yaklaşık çaplarının boyutudur.

¹⁸ Korunagelen tek duvar olan kuzeybatı duvarı referans alınarak oluşturulan mimari tümleme önerilerine göre tahmini ve yaklaşık iç mekân çaplarının boyutudur.

¹⁹ Korunagelen tek duvar olan kuzeybatı duvarı referans alınarak oluşturulan mimari tümleme önerilerine göre tahmini ve yaklaşık iç mekân alanıdır.

²⁰ Yapının, 20N açmasının en batısında yer alan kısımda mekân içi dolguları anlama amacıyla sondaj yapılmıştır.

alınarak tümleme önerileri getirilmiştir. Bu sebeple yuvarlak planlı ve çukur tabanlı yapı olarak tanımlanan yapı duvarlarında çok sıralı, küçük boy taşlar kullanılmıştır (yak. 22-25 cm). Korunagelen duvardan yapının merkezine doğru yak. 70 cm mesafede dikilitaş bulunmaktadır (Bkz.: Fotoğraf 5.11). Olasılıkla taşıyıcı çözüm denemeleri devam ediyor görülmektedir. Eldeki verilerle, yapının en az iki evresinin olduğu söylenebilmektedir. 140 cm kotlarında görülen kerpiçli dolgunun yapının kerpiç sıvalı bir tabana sahip ilk evresi olduğu öngörülmektedir. Ancak bu dolgunun, höyüğün genel topografik yapısı sebebiyle batıdan doğuya eğim de hesaba katıldığında, doğuda bulunan dolgularla eşit seviyede olabilecek ve yaklaşık 120 cm kotlarında, yapının batısında bulunan küllü, killi ve kırmızı toprak dolgu ile aynı seviyede olabileceği düşünülmektedir. Bu olasılıkla birlikte ilk evrenin batıda 120 cm'den başlayarak doğuya doğru 140 cm kota inen seviye düşünülebilir. Bu seviyenin üzerinde yak. 20 cm kalınlığında balık kemik bir dolgu bulunmaktadır. Yerleşmedeki diğer yapıların bazı dolgularında da benzer bir dolgu örüntüsü izlendiği unutulmamalıdır. Bahsi geçen bu dolgu seviyelerinin altında mekân içi aktiviteleri açıklayan ya da destekleyen herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Elde edilen tek bilgi, bu seviyenin altında ince taneli açık kahverengi dolgu olduğudur (Bkz.: Tablo 5.8).

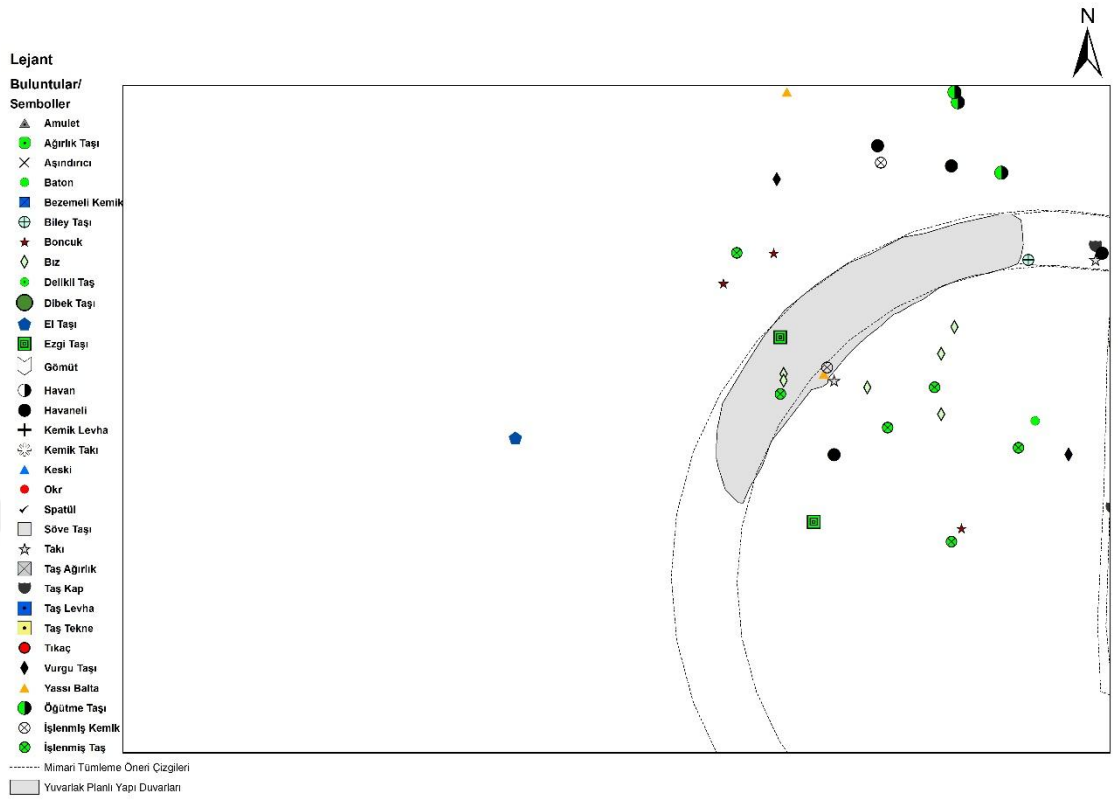

,Fotoğraf 5.11 : Str. 5 Korunan Kısımın Görünümü

Yapının 90 cm kotunda ise belirgin bir kerpiç taban izlenmiştir. Kalınlığı yak. 4 cm olan bu taban seviyesinde boynuzlara da rastlanmıştır. Dolayısıyla, yapının alt evresi ve dolgularından farklı olarak, bu seviyenin yapının bir evresi olduğunu destekler veriler açıktır. Kerpiç taban, küllü bir dolguyla ve bir üst dolguda izlenen taşçıklı ve küllü dolgu ile karışık bir biçimde bulunmuştur. Duvar ile taban ilişkisi göz önüne alındığında, tabanın bulunduğu kot ile duvar bitimi birbiriyle eşleşmektedir (Bkz.: Tablo 5.8).

Yapının, doğuya doğru uzana kısmı, 21N açmasının içinde kalmaktadır. Yapı, bu açmada bulunan 11 numaralı yapının alt kotunda bulunmaktadır. Gusir Höyük yapı evreleri geneli düşünüldüğünde 11 numaralı yapıya göre daha erken bir yapı evresini temsil ettiği görülmektedir.

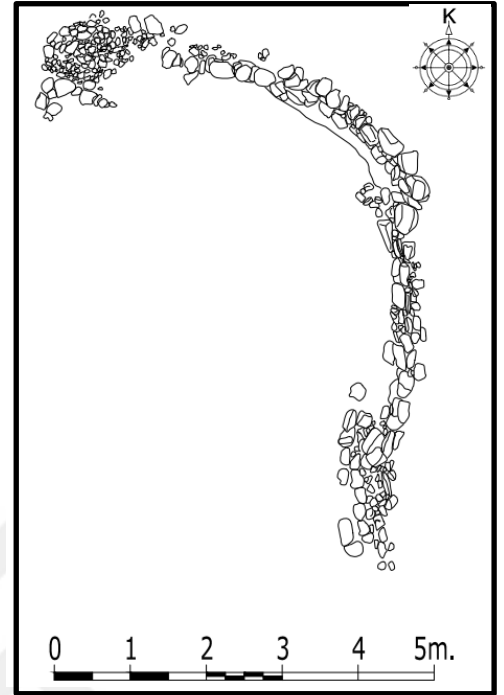
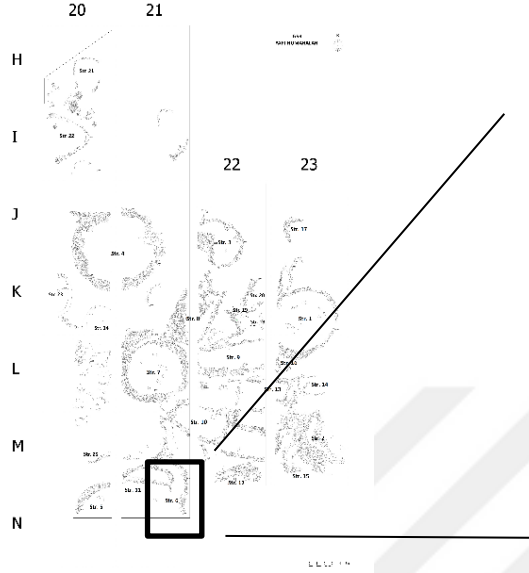
Buluntu yoğunluğu bakımında, sayıca oldukça az buluntunun belgelendiği bir yapıdır. Bu durum, yapının yalnızca kuzeybatı mekânının belgelenmesiyle alakalı olabilir. Yapının diğer kısımlarına ulaşılmamıştır. Eldeki bu verilerle de mekânın kullanım amacından kesin bir biçimde bahsetmek olanaksızdır. Mekân içerisinde taş kaplara hiç rastlanılmaması dikkat çeken bir veridir. Buna karşın korunan duvara yakın mekân içi dolgularda çok sayıda bıza rastlanmıştır. Belli bir alanda kümelenme söz konusudur. Mekânın bu kısmı için dokuma faaliyetlerinin gerçekleşmiş olabileceği öngörülebilmektedir. Bu alanda, yalnızca tek bir havaneli ile tek bir vurgu taşı bulunmuştur. Mekanın merkezine yakın bir konumda bir adet boncuk bulunduğu da ayrıca belirtilmelidir. Yapının korunan duvarının kuzeyinde kalan açık alanda ise, yerleşmedeki diğer yapılar arası bağlama benzer olarak ezme ve öğütme işlerinin yapılmasını sağlayan aletler bulunmaktadır (Bkz. Şekil 5.12).

Şekil 5.12 : Str. 5 buluntu dağılımı

Yapı Adı: Str. 6

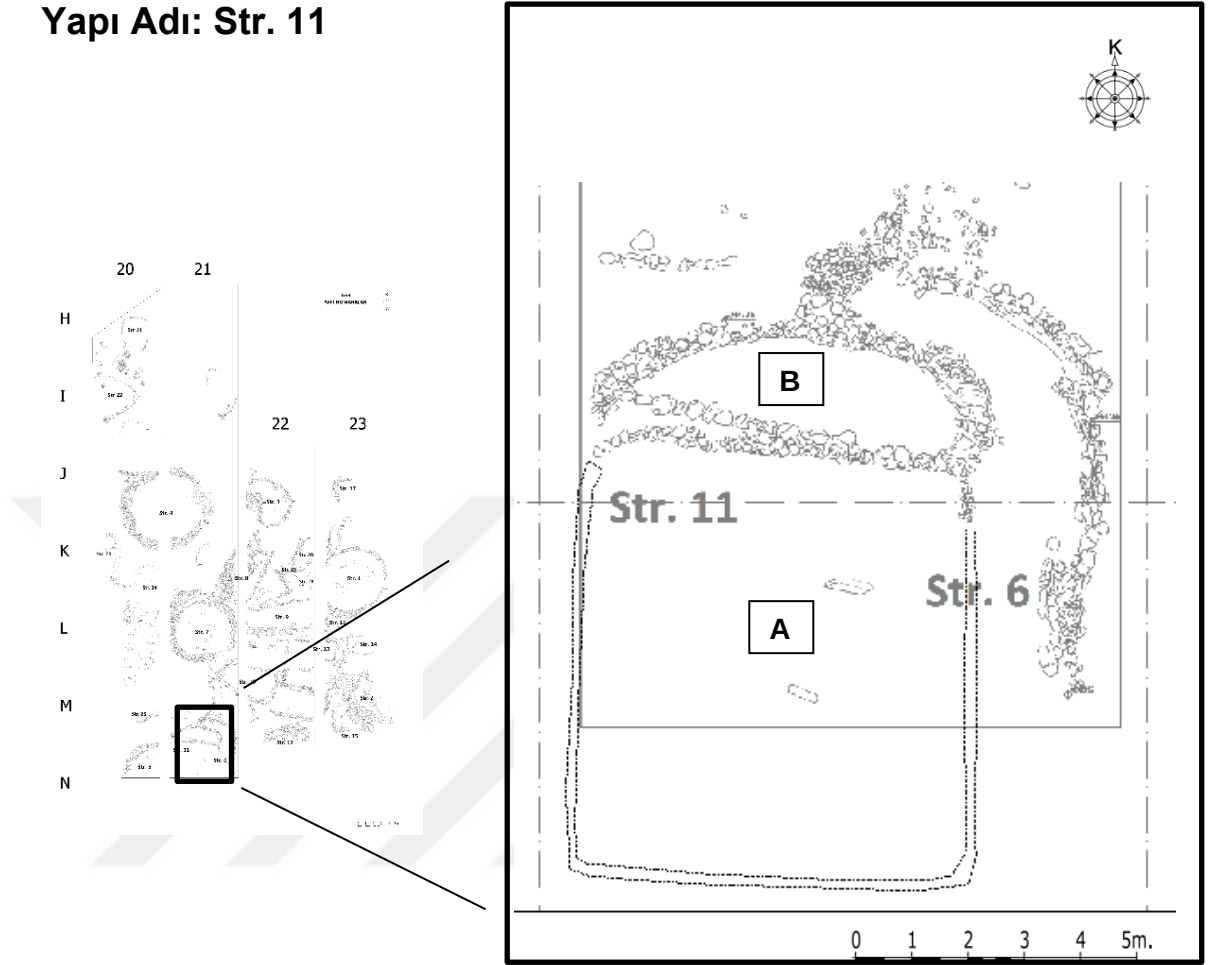

Şekil 5.13 : 6 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	21M/N	Duvar Kalınlığı	Yak. 47 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 50 cm		
Yapı Boyutları	?	Mekân Boyutları	?
Mekân Alanı	?	Yapı Kotları	Doğu: Yak. 50 cm

Yerleşmenin erken evrelerine ait yapılardan biridir. Bu yapı, aynı zamanda batısında bulunan 11 numaralı yapı ile ortak dolgulara sahip yapıdır. İç içe geçmiş dolguları ve ypaı öğeleri sebebiyle 11 numaralı yapıdan bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu sebeple 6 ve 11 numaralı yapı bir arada değerlendirilecektir.

Yapı Adı: Str. 11

Şekil 5.14 : 11 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	21M/N	Duvar Kalınlığı	Yak. 25 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 90 cm		
Yapı Boyutları	Yak. 9 x 6.47m	Mekân Boyutları	A mekanı: 6.73 x 6.35m B mekanı: 5.21 x 1.42 m
Mekân Alanı	A Mekanı: 42.7 m2 B Mekanı: 6.1 m2	Yapı Kotları	Batı: Yak. 90 cm Doğu: Yak. 50

Yuvarlak hat veren 11 numaralı yapının içerisine inşa edilen 6 numaralı yapının korunmuş duvar yüksekliği yak. 90 cm'dir. İ içe geçmiş dolgular bulunmasından dolayı analizi ve yorumlanması zor yapılardır. Mekân içi bölümlemenin izlendiği 11 numaralı yapı, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı bir yapıdır. Yapının içerisine mekân bölümlemesi yapılmıştır ve en az 6 küçük bölünmüş mekân ve bir merkezi mekândan oluşmaktadır.

Yapının kuzeyinde görece daha büyük bir bölünmüş mekân daha inşa edilmiştir. Mekân blmlemesinde oluşturulan taş dizileri tek veya iki sıralı olarak tercih edilmiş ve orta-büyük boy taşlar kullanılmıştır. Yapının ana duvarlarında ise daha çok orta boy taşlar tercih edilmiştir (Bkz. Fotoğraf: 5.12).

Fotoğraf 5.12 : Str. 6 genel görünümü

Yapının duvarlarının bitim noktasında ve yapının merkezini kaplayan beyaz taban izlenmiştir. Kireç tabanının kalınlığı yaklaşık 10 cm'dir. Bu tabanın üzerinde bulunan mekân içi dolguların üzerinde ve yak. 60 ile 70 cm kotlarında başlayan taş döşeme gözlenmiştir. Eldeki veriler, yapının bir evresinin kireç tabanlı inşa edildiğini, st evresinin tabasının ise taş döşeme olarak inşa edildiğini göstermektedir. st evre tabanında kullanılan taşların arasında ve üzerinde küllü kerpiçli dolgu görülmektedir, taşları

sağlamlaştırmak adına kerpicing bağlayıcı malzeme olarak taş aralarında kullanılmış olma olasılığı bulunmaktadır. Bunun dışında, üst evre tabanın hizası ile alt evre tabanın bulunduğu alan neredeyse eşleşmektedir. İlk evrenin tabanının, yapının merkezinde bulunan mekânı kaplaması ile üst evre tabanının da aynı hizada olması ve genişletilmemesi göze çarpmaktadır.

6 ve 11 numaralı yapıların bir arada değerlendirilmesinin sebebi iç içe geçmiş olmalarıdır. 6 numaralı yuvarlak hat veren yapının üzerine köşeleri yuvarlatılmış dörtgen hat veren bir iç mekân oluşturulmuştur. Bu dörtgen mekânın doğu sınırı dışı ve yuvarlak planlı olan yapının da doğu duvar içi bir koridor oluşturularak kullanım görmüştür.

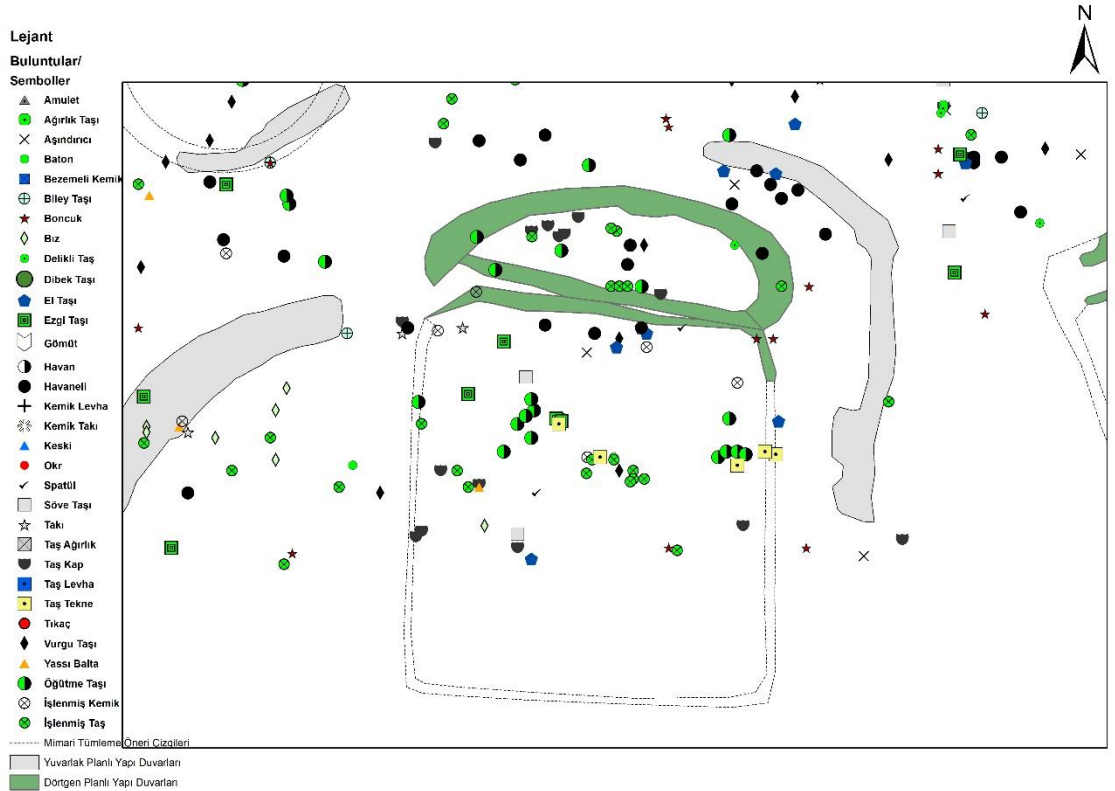

Fotoğraf 5.13 : Str. 11 Mekan İçi

İç içe geçmiş iki yapının en alt seviyesini kireç sıvalı beyaz taban oluşturmaktadır. Özellikle dörtgen iç mekânın sınırları içerisinde izlenmektedir. Diğer yuvarlak planlı yapılardan bilinen çukur tabanlar bu yapıda da mevcuttur. Mekânın batısında taban seviyesinde kırmızı topraklı dolgu izlenirken, doğusunda (koridor) küllü ve hayvan kemikleri ağırlıklı dolgu görülmektedir. Aynı dolgu grubu dörtgen mekânın doğu duvarının içinde, tabanın üstünde de izlenmektedir. Mekânın tabanının merkez aksının hemen üstünde küllü dolgu takip edilmektedir. Merkez aksın batı kısmında ise yarım ay biçimli hat veren bir iç duvar bulunmakta ve bu iç bölme duvarının arasından taşlı, yoğunluğunu hayvan kemiklerinin oluşturduğu bir dolgu izlenmektedir. Bu hattın hemen

üzerinde ise taş döşeme bulunmaktadır. Kerpiç sıvalı bir taban ise bir önceki evrede olduğu gibi kireç sıvalı taban ile düşeyde aynı hizada bulunmaktadır ve yapının bir başka evresini temsil ettiği düşünülmektedir. Bu tabanın üzerinde, tabanların düşeyde sınırını geçen ve tüm yapıya yayılan küllü dolgu grupları yer almaktadır. Yapıların batısından başlayıp doğusuna kadar küllü dolgu ile küllü kerpiçli dolgular bulunmaktadır. İç mekânın düzleminde ise küllü kerpiçli dolgu üzerinde ise yoğun hayvan kemikli ve çakmaktaşı malzemenin geldiği bir dolgu bulunmaktadır. Bu dolgunun üzerinde yapının son arkeolojik dolgusunu oluşturmakla birlikte tüm yapıyı kapsayacak şekilde küllü dolgu oluşturmaktadır (Bkz.: Tablo 5.9).

Yapının, merkezinde bulunan mekanda işlenmiş taşların sayıca çokluğu görülmektedir. Merkez mekanın kuzeybatısında ise öğütme taşlarının kümelenmesi, az sayıda da olsa el taşı, spatül ve taş kapların varlığı öğütme işlemlerinin merkezde kalan alanda gerçekleştirildiğini göstermektedir. Yapının doğusunda kalan bölme ö-içerisinde ise belirgin bir öğütme taşı sayısında bahsedilebilmektedir. Bu mekanda, öğütme taşı haricinde yalnızca bir taş kap ve üç adet taş tekne belgelenmiştir. Doğu bölme için doğrudan işlevsellik ve özellikle de öğütme işlemlerinin gerçekleştirildiği yer olarak bahsetmek mümkün görünmektedir.

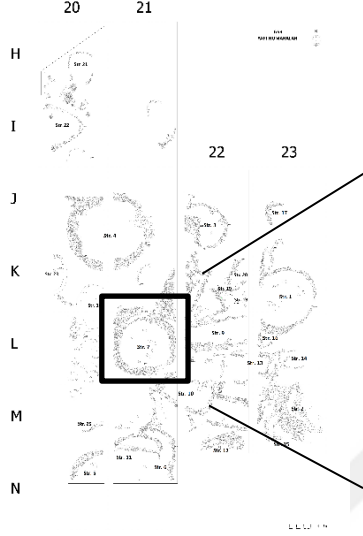

Şekil 5.15 : Str. 6 ve Str. 11 buluntu dağılımı

Yapının merkezinin kuzeyinde kalan bölmede ise belirgin bir örüntü sergilemeyen karışık buluntu grubundan ve bu buluntuların sayıca azlığından bahsetmek mümkündür. Üç adet havaneli, iki adet el taşı, bir spatül, bir aşındırıcı, bir vurgu taşı bulunmaktadır. Yapının olarak inşa edilmiş olan ve sonradan eklenmesi de olası gözükken kuzey ek bölmede ise işlenmiş taş, havaneli, taş kap, öğütme taşı buluntuları bulunmaktadır. Bu harici mekanda ayrıca bir adet delikli taş kuzeydoğu duvarına oldukça yakın konumda bulunmuştur. Bir tür koridor izlenimi veren dörtgen yapı ile yuvarlak yapı arasındaki alanda ise havaneli sayısı belirgin derecede fazladır. Bu buluntulara yakın konumda herhangi bir havan bulunmaması ayrıca belirtilmelidir. Ayrıca az sayıda da olsa el taşları yine havanelleri ile birlikte bu alanda bulunmaktadır.

Yapı adı: Str. 7

Şekil 5.16 : 7 numaralı yapının konumu ve planı

Açma	21L	Duvar Kalınlığı	Yak. 100 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 90-120 cm		
Yapı Boyutları	Yak. 9 x 8.90 m	Mekân Boyutları	6.82 x 6.62 m
Mekân Alanı	37.5 m2	Yapı Kotları	Batı: Yak. 100 cm Doğu: Yak. 120 cm

Köşeleri yuvarlatılmış yuvarlak planlı yapı olan 7 numaralı yapı, yerleşmedeki diğer yapılardan yapı öğeleri ve aglütinatif yapılarıyla ayrılmaktadır. Çukur tabanlı yapıdır ve yak. 100 cm kotta taban seviyesi bulunmaktadır. Yapının 90-120 cm arası korunmuş duvarları bulunmaktadır. Mekân alanı 37.5 m² olan yapıda çok sıralı bir duvar örgüsü bulunmaktadır. Mekân içerisinde duvar boyunca devam eden seki doğuda topraktan, batısında ise toprak ve taştan inşa edilmiştir. Genişliği sahip olan sekinin boyutu yak. 60

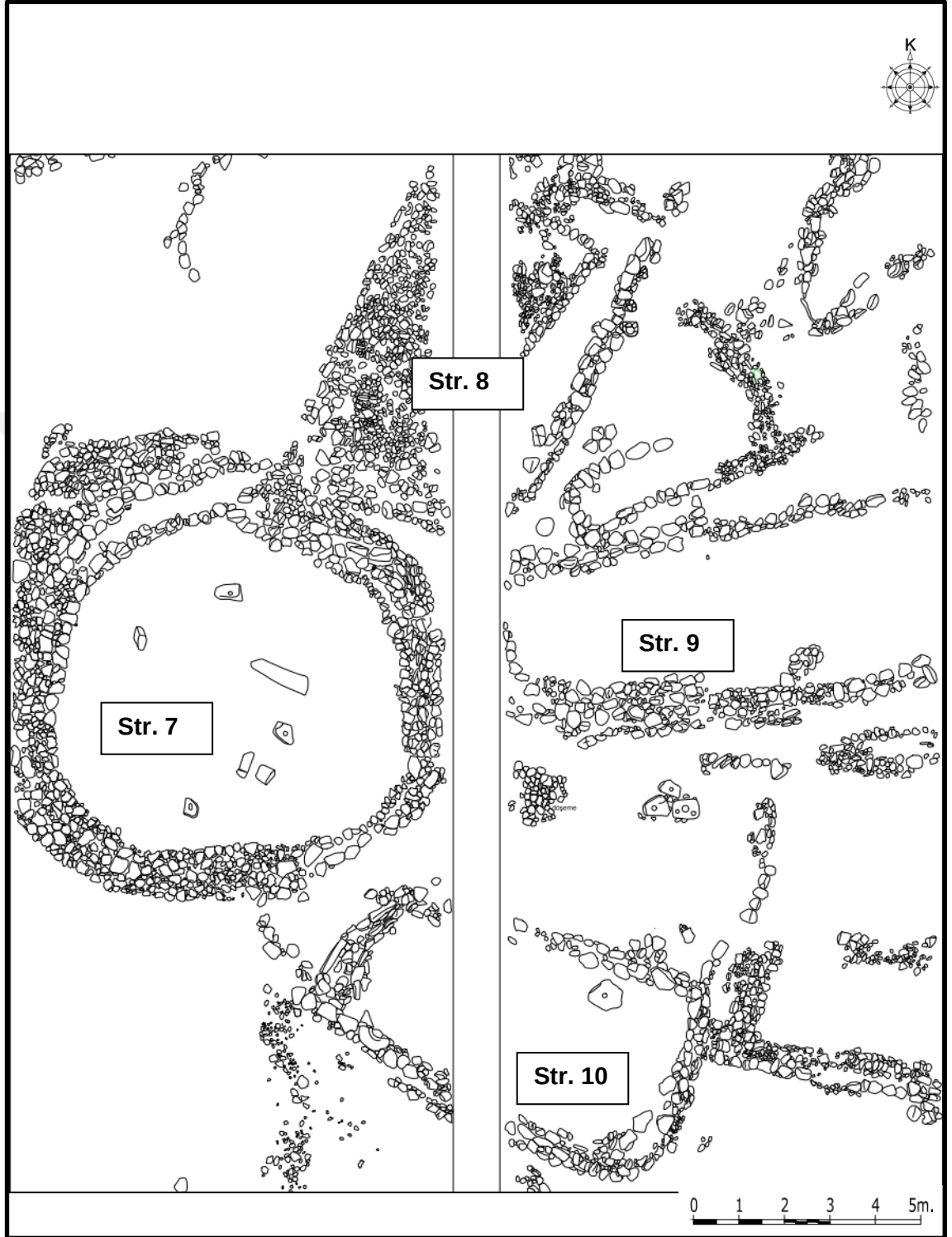
cm'dir. Taşlı kısmın kil ile sıvalı olabileceği düşünülmektedir. Bu alanda ayrıca koyun boynuzuna rastlanmıştır (Karul, 2020: 85-86; Bkz.: Fotoğraf 5.14).

Yapı içerisinde simetrik yerleştirilmiş ve korunmuş üç adet dikilitaş bulunmaktadır. Bu dikilitaşların dört adet olduğu tespit edilmiş ancak yerinde bulunamamıştır (Karul, 2020: 86).

Fotoğraf 5.14 : Str. 7'nin batıdan görünümü

Merkez yapı olan 7 numaralı yapıya eklenen üç adet dörtgen planlı yapı bulunmaktadır. Eklenen bu yapıların tamamı doğu kısmına; yerleşmenin Gusir Gölü'ne doğru giden kısmına inşa edilmiştir (Karul, 2020: 86; Bkz.: Şekil 5.17). 8 numaralı yapı 7.70x5 m boyutlarında ve yapının yaşam mekan alanı yak. 28.30 m²'dir. 9 numaralı yapı, yak. 9.80x4 m boyutlarında ve yapının yaşam mekan alanı yak. 26 m²'dir. 10 numaralı yapı ise 7.45x4.50 boyutlarında ve yapının yaşam mekan alanı ise 19 m²'dir. Tüm dörtgen planlı aglütinatif yapılar tek sıra taş dizili duvar örgüsüne sahiptir. Orta boy taşlardan oluşan duvar örgülerine sahip yapıların taban düzlemi küçük çaytaşlarından oluşturulmuştur. Üç yapının tamamı aynı seviyedir ve tamamında belirgin olmasa da aralarında bırakılan koridorlarla ana yapı olan 7 numaralı yapıya bağlanmaktadır. Duvarların dışarısında direk delikleri bulunması Karul'a göre (2020: 86) Çayönü Izgara Planlı Yapılar gibi dal-örgü tekniğinin uygulanarak üst yapının olduğu yönündedir (Karul, 2020: 86; Bkz.: Şekil 5.17).

Şekil 5.17 : 7-8-9-10 numaralı yapılardan oluşan yapı kompleksini gösteren çizim
(Gusir Höyük Kazı Arşivi kullanılarak oluşturulmuştur)

Yapılar arası ilişki ve bu kompleksin bağlamını daha iyi anlayabilmek amacıyla, diğer yapılarda izlenen tekil değerlendirme yerine kompleksin tamamının buluntularının bir

arada değerlendirilmesi tercih edilmiştir. Özellikle kompleksin tamamı ki içerisinde bulunan açık alanlar da değerlendirilecek ve yapı içerisindeki buluntulara da ayrıca değinilecektir.

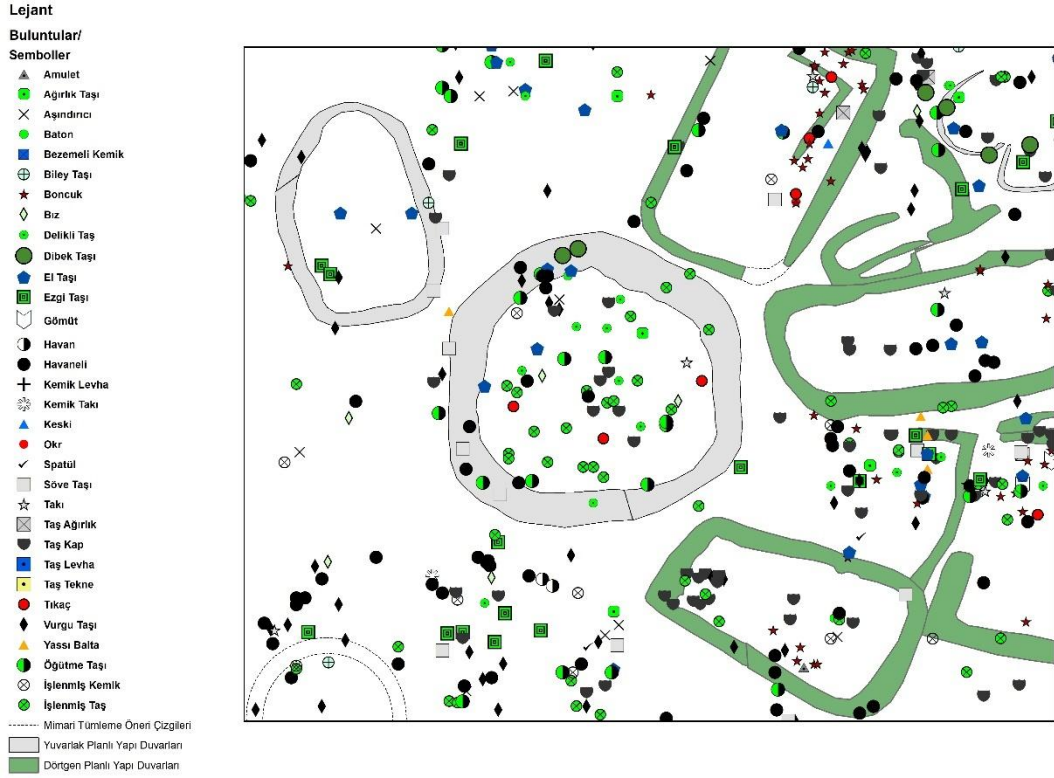
Fotoğraf 5.15 : Str. 7-8-9-10 kompleks yapı grubu

İlk olarak ana yapı olan 7 numaralı yapının dışarısında kalan açık alandan başlanacak olursa, yapının kuzeyinde, 8 ve 24 numaralı yapının arasında kalan açık alanda el taşları, oğutme taşları ve delikli taşlar sayıca fazlalığı oluşturmaktadır. Ancak bu grubun tamamı 7 numaralı yapının kuzey duvarlarının ve 8 numaralı kompleks grubu yapı duvarlarının yakınında değil, 4 numaralı yapının güney duvarlarına daha yakın konumda bulunmaktadırlar (Bkz.: şekil 5.17; şekil 5.18). 7 numaralı yapının güney duvarının dışında ve 10 numaralı yapı kuzeybatı duvarının dışarısında kalan alanda çok çeşitli bir buluntu grubundan söz etmek mümkündür. Yoğun havan ve havanellerinin bulunduğu bu alanda, ezgi taşları da kümelenmiştir. Alanda yalnızca bir adet kemik takı, bir adet delikli taş ve bir adet spatül bulunmaktadır. Her ne kadar oğtc ve ezicilerin, açık alanın merkezinde ve bu iki yapının arasında denk gelen alanda yoğunluğu söz konusu olsa da, 25 ve 11 numaralı yapı duvarlarına yakın kalan alanda bız ve işlenmiş taşların yoğunluğundan bahsetmek mümkündür. Ayrıca, 10 numaralı yapının batı köşe duvarı

hizasının dışında bulunan açık alanda yuvarlak hat veren taş dizisinin varlığı ve bu dizinin sınırları içerisinde bahsedilen buluntu gruplarına ulaşıldığı belirtilmelidir (Bkz.: Şekil X).

Her ne kadar yukarıda değinilmese de, 7 numaralı yapının güneydoğusunda ve 9 ile 10 numaralı eklenen yapıların arasında kalan alanda olasılıkla dörtgen hat veren tek sıralı taş dizisine sahip bir mekân daha bulunmaktadır. Mekânın bir kısmında taş döşeme bulunmaktadır. İçerisinde dört adet ağırlık taşı, taş kaplar, havanelleri, delikli taşların yoğun olduğu buluntu topluluğu ile karşılaşmaktadır. El taşları, işlenmiş taşlar, ezgi taşları ise yoğun olarak bulunan grubu izleyen buluntu topluluğudur. Az sayıda da olsa bız ve boncuk grubu buluntularda mevcuttur. Buluntuların tamamına yakını taş dizisinin tespit edildiği kısımda, mekanın doğusunda kümelenmektedir (Bkz.: Şekil X).

Mekân içi buluntu dağılımı yapıların işlevlerine dair daha belirgin veriler sağlamaktadır. 7 numaralı ana yapıda yoğunluk buluntu topluluğu işlenmiş taş grubudur. Çok sayıda öğütme taşı özellikle mekân içerisinde duvarla ilişkili bulunmaktadır. Delikli taşlar özellikle mekânın kuzeyinde kalan alanda kümelenmekte ve bu alanda az sayıda taş kap, işlenmiş kemik, vurgu taşları ve el taşları bulunmaktadır. Mekânın doğu duvarının yakınında tıkaç ve takı birbirine oldukça yakın konumda bulunmaktadır. Ancak mekân içerisinde toplam üç adet bulunan tıkaçların mekan içerisinde belli bir bağlam açıklanamayacak şekilde dağınık halde olduğu ortadadır. Taş kaplar özellikle dört adet dikilitaşın ortasında kalan merkezi alanda kümelenmektedir. Buna ek olarak kuzey duvarına oldukça yakın konumda ve duvar içerisinde dibek taşları bulunmaktadır. Karışık buluntu topluluğuna sahip bu yapı, genel olarak öğütme ve ezme işlemlerinin gerçekleştirildiği ve taş kapların varlığı dolayısıyla belli ürünlerin depolandığı veya yiyecek hazırlığının yapıldığı mekân olduğu, elde veri olmasa da sembolik buluntuların da varlığından dolayı bazı kamusal aktivitelerin gerçekleştirildiği söylenebilmektedir. Bu aktivitelerin törensel bir nitelik taşıyıp taşımadığı belirgin değildir (Bkz.: Şekil X).

Şekil 5.18 : Str. 7-8-9-10 yapı kompleksi buluntu dağılımı

8 numaralı yapı iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan biri dış çeperini oluşturan, kapı açıklığına sahip ve içeride koridor tipi boşluk bırakılan alandır. Diğeri ise görece daha küçük taş dizileriyle oluşturulmuş ancak daha belirgin dörtgen hat veren iç mekandır. Dış çeper ile içerideki mekan arasında kalan koridor tipi alanda buluntular daha yoğun bulunmaktadır. Bu alanda, duvar boyunca taban altı gömüt geleneğinin uygulandığı çok sayıda gömüt (Karul, 2020: 86) ve gömütlerle ilişkili boncuklar bulunmaktadır. Tüm koridor boyunca yayılmış boncuklar yapının en yoğun buluntularını oluşturmaktadır. Birkaç boncuk, iç mekânın koridora yakın kısmında kümelenmiştir. Ayrıca yine bu alanda boncuklarla oldukça yakın konumda ve gömütlerle ilişkili okrlara rastlanmaktadır. Az sayıda da olsa, mezarlarla ilişkili takılar da bulunmaktadır. Yapının batısında, az sayıda havaneli ve yalnızca bir adet öğütme taşı bulunmaktadır. Koridor olarak belirtilen bölümde bir adet keski de tespit edilmiştir. Genel olarak yapının merkezini çevreleyen alan buluntu bakımından sterildir. Bu özellikleriyle, 8 numaralı yapı yerleşmedeki çoğu yapıdan ayrılmaktadır. Sembolik buluntu yoğunluğu ve gömütler sebebiyle, Gusir Höyük sakinleri tarafından işlevden ziyade sembolik bir kullanım gördüğü anlaşılmaktadır (Bkz.: Şekil 5.18).

9 numaralı yapı ki bu yapı, diğer yapılardan mekân boyutları bakımından ayrılmaktadır; sonradan eklenen yapılardan belli buluntu topluluğunun mekân içerisinde bulunması bakımından farklılaşmaktadır. Mekânın doğusunda boncuk ve takı grubu, merkezi ile batısında ise sürtmetaş grubu aletler bulunmaktadır. Çok sayıda taş kap ve havanelinin bulunduğu bu alanda herhangi bir boncuk ya da takıya rastlanmamaktadır. Bunun dışında herhangi bir buluntu topluluğuna rastlanmadığı ayrıca belirtilmelidir. Bu özellikleriyle belli amaçlar yüklenen bir yapı olduğu, 8 numaralı yapı kadar sembolik buluntuların ön planı çıkmadığı ancak her ne kadar ön plana çıkmasa da bu tür buluntuların da bulunduğu bir yapı olarak gözükmektedir (Bkz.: Şekil 5.18).

10 numaralı yapı ise yoğun taş kap buluntulara ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle mekânın, 7 numaralı yapıya en yakın duvarı dibine kümelenmiş çok sayıda taş kap ve taş kap parçası bulunmaktadır. Bu buluntu topluluğunun aralarında işlenmiş taşlar da dağınık biçimde ve az sayıda bulunur. Yapının güney duvarı yakınında çok sayıda boncuk birbirleriyle ilişkili olacağı düşünülecek derecede yakın konumda bulunmaktadır. Bu alanla ilişkili havaneleri de bulunmaktadır. Genel buluntu topluluğu itibariyle 9 numaralı yapıya benzer bir örüntü sergilemekte ancak taş kapların sayıca yoğunluğu sebebiyle küçük bir fark da olsa, gerek işlevsel gerekse sembolik anlamların bir arada yüklenmesi bakımından farklılık taşımaktadır (Bkz.: Şekil 5.18).

Kompleks Yapıları Özelinde Mekân İçi Dolgular

7 Numaralı Yapı (STR.7)

Höyüğün, açılan yapıları arasında merkezi bir konumu sahip olan yapısıdır. Üst dolgularında eğim ve akıntı sebebiyle batı doğu yönlü farklılıklar bu yapıda da mevcuttur. Yak. 120 cm dolgu bulunan yapının en alt dolgusu daha alçak kotlarda doğu kısmından izlenmektedir. Doğru kısmın en alt dolguları küllü, siyah ve gri dolgudan oluşmaktadır. Bu dolguların hemen üstünde büyük bir alanı kaplayan taş dolgulu alan bulunmaktadır. Bu taş dolgu net bir düzlem vermese de, doğuda yapı derinliğinin 110 cm olduğu seviyelerden itibaren izlenmekte ve batıda da takip edilmektedir ancak mekânın batısında izlenen taş dolgulu alanın hemen altında yak. 10 cm'lik kırmızı topraklı dolgu bulunmaktadır. Batı kısmı için, doğudaki gibi taş dolgulu alan altında küllü dolgu takip edilememiştir (Bkz.: Tablo 5.10).

Yak. 80 cm derinlikten itibaren, yak. 80 cm kalınlığında gri dolgu, batıdan doğuya doğru azalarak yoğun takip edilmişken, batısında ise kahverengi topraklı dolgu oldukça kalın

bir şekilde izlenmiştir. 80 cm seviyelerinden itibaren mekân içi dolguların son seviyesine kadar yak. 80 cm kalınlığında kahverengi topraklı dolgu bulunmaktadır. Yapının en üst dolguları da, oldukça kalın bir şekilde ve batıdan doğuya 5. m'den itibaren farklılaşan bu iki dolgusudur (Bkz.: Tablo 5.10).

8 Numaralı Yapı (STR.8)

Planda, 7 numara yapı ile ilişkisinin görülebildiği yapılardan biridir. Bu ilişki, eğim ve akıntı sebebiyle dolguların tanımı ve tasnifi yapılsa bile mekân içi değişimleri net olarak belirtebilmek oldukça güçtür. Özellikle en üst seviyesinde bulunan ve yapının büyük bir kısmına yayılan taşlı alan/dolgu dikkat çekicidir. Bu alanın 7 numaralı yapının kuzeydoğu duvarından teğet geçtiği görülmektedir (Bkz.: Plan 1)

En alt dolgusunda belirgin bir veri bulunamamakla birlikte akıntı sebebiyle karışık dolgudan söz etmek mümkündür. Diğer yapılarda görüldüğü gibi en derin seviyesi doğu kısmında izlenmiştir. Yak. 30 cm'lik bu en alt dolgunun üzerinde sert kesekli ve taşlı toprağın hâkim olduğu görülür. Yukarıda belirtilen taşlı alan ise dörtgen hat vermektedir. Yak. 50 cm derinlikten itibaren başlayan ve dolgu kalınlığı 40 cm olan bu alanın/dolgunun, 11 numaralı yapıdan da gözlemlenen dış duvar hattın içinde kalan ve alanı daraltılarak oluşturulmuş yeni bir mekan olabileceği ve yapının yeni bir evresi olabileceği düşünülmektedir (Bkz.: Tablo 5.11).

9 Numaralı Yapı (STR.9)

9 numaralı yapı, köşeleri yuvarlatılmış dörgen planlı yapılardandır. 8 numaralı yapının, 7 numaralı yapı ile ilişkisi gibi, bu yapıda da aynı durum izlenmektedir. 7 numaralı yapının doğu duvarına oldukça yakın bir konumda yer alır (Bkz.: Plan 1).

Yapının en alt dolguları, diğer yapılarda olduğu gibi doğu kısmında izlenmektedir. Gömütlerin görüldüğü dolgu üzeri yapının ilk evresidir. Karışık dolgu üzerinde izlenen ince kerpiçli dolgunun ise (yak. 10cm) bir taban seviyesi olabileceği düşünülmekle birlikte yapının batısında takip edilmediği görülmektedir. Bu dolgunun üzerinde bulunan gömütlerin arasında sert kesekli toprağa sahip dolgu izlenmiş ve gömütlerin üstünde de yapının kullanım gördüğünü gösteren dolgulara rastlanmıştır. Aynı seviyelerde yapının batısında da kırmızı renkli taşlı toprağa rastlanır. Yapının batı duvar seviyesindeki son evresi ise yak. 20 cm dolgu kalınlığına sahip kahverengi toprak ile izlenmektedir.

10 Numaralı Yapı (STR.10)

Batı-doğu yönlü eğimin belirgin olduğu köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı yapılardan biridir. Bu yapı da 8 ve 9 numaralı yapılar gibi, 7 numaralı yapıya göre batı duvarının yön verildiği yapıdır.

En alt dolgusu mekânın kullanım evresini göstermekle birlikte, diğer yapılar gibi batısına göre daha alt kotta yer almaktadır (yak. 50 cm). Bu evrenin dolgu kalınlığı yak. 60 cm olmakla birlikte yapının batıdan doğuya yak. 5. metresinden itibaren görülmüştür ve doğu duvarına kadar devamı izlenmiştir. İlk batıdan doğuya ilk 5 m'lik kısmında ise en alt kotta görece daha ince bir dolgu olan (yak. 20 cm) gri küllü dolgu ile karşılaşmıştır. Gri küllü dolgunun içerisinde küçük ve orta boy taşların zemine gömüldüğü ancak *in situ* hallerinin verdiği izlenimin yapının, diğer yapılar gibi kendi içerisinde değil dışa doğru yıkıldığı ya da duvarın örüldüğü zaman ki zemin düzleminin bu dolgu seviyesi içerisinde olduğu düşünülmektedir. Bu dolgu üzerinde ise mekân yenileme evresi bulunur. İnce taşlardan oluşan ve ağırlıklı olarak da ince yassı çaytaşlarından oluşan killi ve kesekli bir dolgudan söz etmek mümkündür. Bu evrenin bir alt evresine inildiğinde (Gri küllü dolgu) orta boy taşların varlığı sebebiyle yenileme tasnifi belgeleme sırasında da yapılabilmektedir. En üst evreye ait dolguda, mekanın kuzeyinde kahverengi kesekli toprak görülmüştür (Bkz.: Tablo 5.12).

Yapı Adı: Str. 12

Şekil 5.19 : 12 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	22M/N	Duvar Kalınlığı	Yak. 50 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 60 cm		
Yapı Boyutları	?	Mekân Boyutları	?
Mekân Alanı	?	Yapı Kotları	Yak. 80 cm

Yoğun tahribat gören yapılardandır. Her ne kadar yapının tamamına ulaşılmamış da olsa, dörtgen hat veren duvarları sebebiyle köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı yapı olarak tanımlanabilmektedir. Küçük birkaç hücresi bulunduğu anlaşılan yapının tamamına ulaşılmadığı için tamamının bölümlenip bölümlenmediği veya bu ara

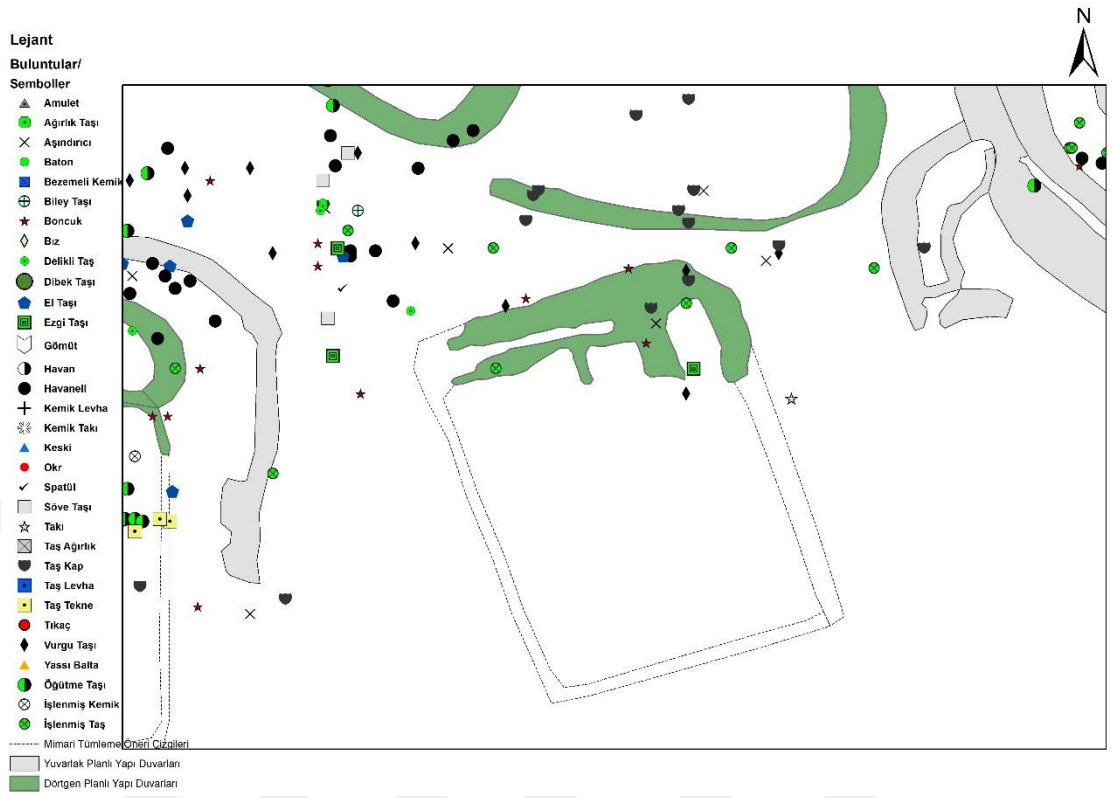
bölmelerin tam olarak işlevlerinin anlaşılması mümkün olmamıştır. Yerleşmede bulunan başka yapılardan izlenen mekân daraltılarak yenileme yapılma olasılığını belirtmek gerekmektedir. Yapının en kuzeyinde daha yuvarlak bir hat veren en az üç sıralı taş dizisi görülmektedir. Eğer bir yenileme var ise tıpkı 6 ve 11 numaralı yapı veya 2 numaralı yapı gibi daha yeni evreler ve inşalarla birlikte mekanlar küçülmemekte ve olasılıkla plan açısından da değişimlere uğramaktadırlar.

Fotoğraf 5.16 : Str. 12'nin kuzey bölümü

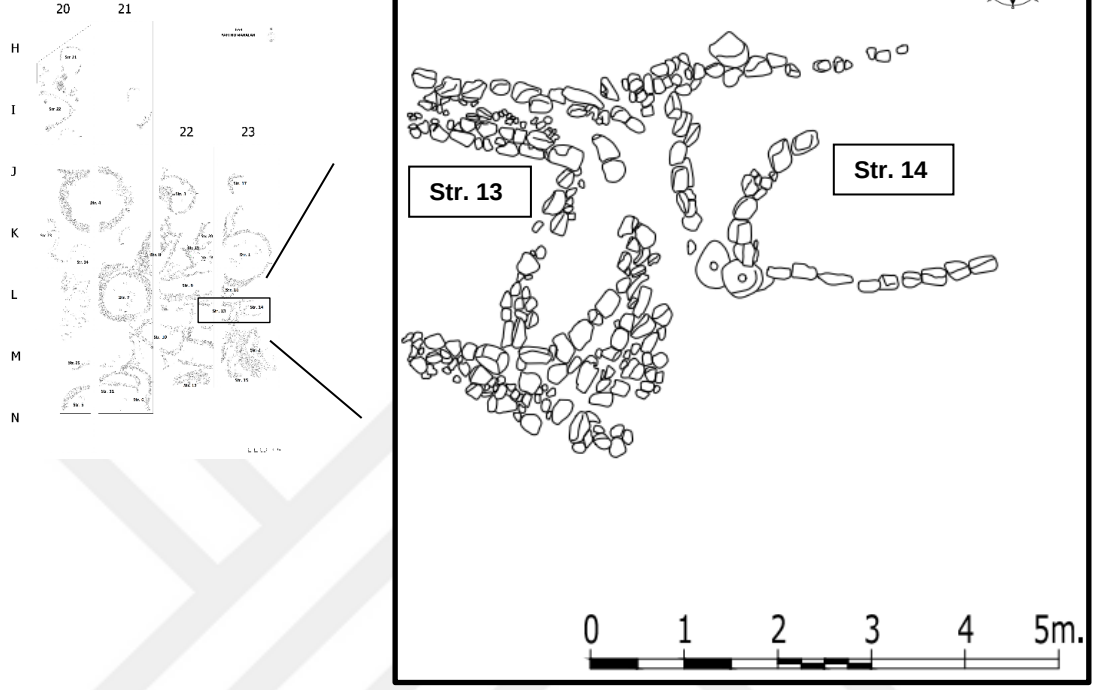
Yapı içi dolgular yoğun akıntı ve tahribat içerdiğinden, yapının evrelerini destekleyecek farklı veriler maalesef bulunmamaktadır (Bkz.: Tablo 5.13). Az sayıda da olsa buluntu dağılımına değinilerek, bir sonuca varmak yerine eldeki az sayıda olan verinin ortaya konulması ana amaçtır.

Yapı içerisinde taş kaplar, vurgu taşları, ezgi taşı ve aşındırıcı bulunmuştur. Genellikle yapının kuzeydoğusunda kalan alan içerisinde konumlanan buluntular için anlamlı bir sonuç çıkarmak oldukça güçtür. Yine de yapı içerisinde boncuk ve yapının hemen doğusunda ve kuzeyinde kalan, yapı ile ilişkili açık alanlarda boncuk ve takı bulunması göz ardı edilmemelidir. Her yapıda sembolik buluntulara rastlanılmadığı ortadadır (Bkz.: Şekil 5.20).

Şekil 5.20 : Str. 12 Buluntu dağılımı

Yapı Adı: Str. 13 ve Str. 14

Şekil 5.21 : 13 ve 14 numaralı yapı konumu ve planları

	Str. 13	Str. 14		Str. 13	Str. 14
Açma	23L	23L	Duvar Kalınlığı	Yak. 40 cm	Yak. 20 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 30 cm	Yak. 30 cm			
Yapı Boyutları	?	?	Mekân Boyutları	?	?
Mekân Alanı	?	?	Yapı Kotları	50-30 cm	Yak. 30 cm

13 Numaralı Yapı (STR.13)

Taş dizileri ile belli bir alan grubunun sınırlandırılması oluşturulmuş açık alan mekânı olarak değerlendirilmiştir. Kendi başına ayrı bir birim olarak değerlendirilmiş olsa da 7-8-9-10 numaralı yapıların oluşturduğu kompleksinin bir birimi olduğu düşünülmektedir. Batısında ve doğusunda benzer bir örüntünün izlendiği yapı grupları görülmektedir (Bkz.: Plan 1).

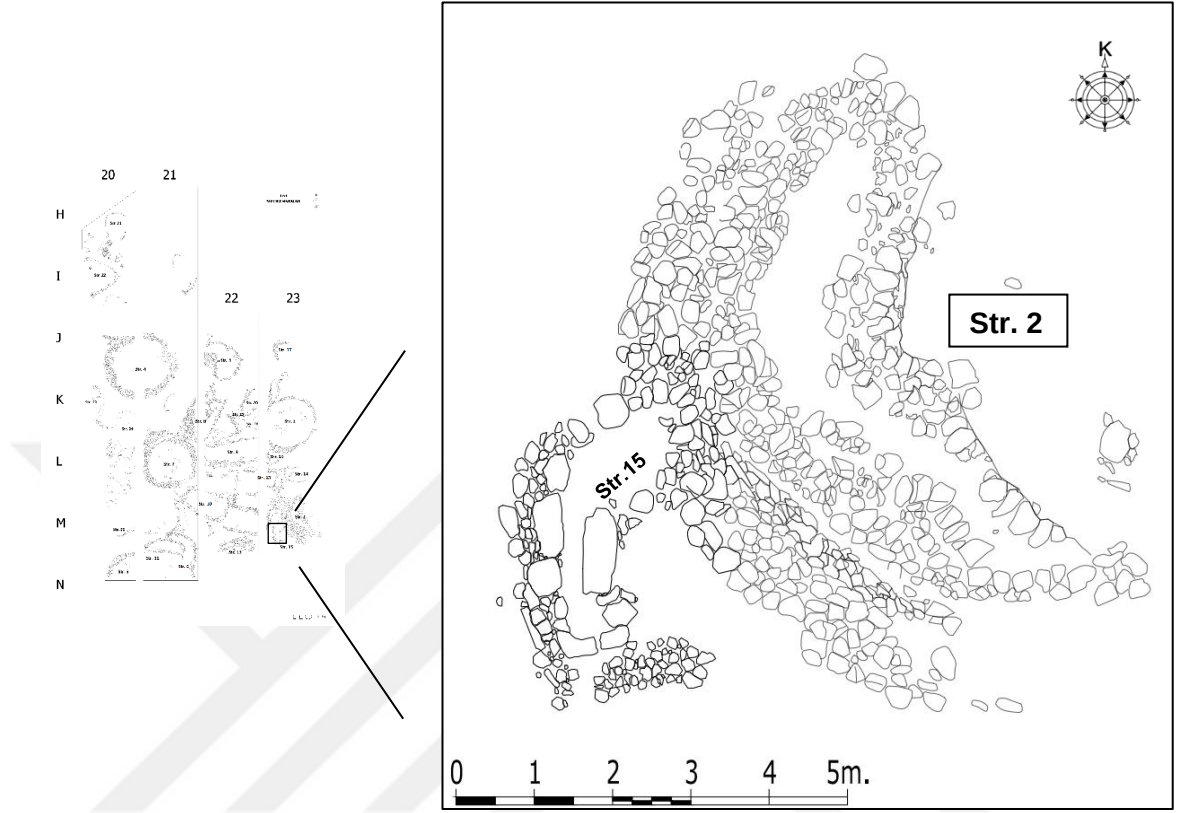
Mekânın, batıda yapı içi dolgularının başladığı kot ile doğuda bölme duvarı ve dış duvarın bittiği nokta arasında yak. 200 cm'lik fark bulunmaktadır. Höyüğün eğiminin oldukça yükseldiği 22 ve 23 numaralı karelajları arasına denk gelen bir konumdur. Doğuda daha az tahrip olmasına karşın yine de karışık dolgu veren toprağın hâkim olduğu söylenebilir. Doğu dış duvarından ve mekânın taban sınırından itibaren karışık dolgu daha kalın bir şekilde izlenmiştir. Doğu duvarının dış duvarı ile iç duvarı arasında kalan bölmede, bu karışık dolgu üzerinde yer yer kerpiçli dolgu izlenmiş, iç duvarın batısına geçildiğinde ise doğrudan kerpiçli dolguya rastlanmıştır. Yoğun tahribat sebebiyle dolguların niteliği hakkında ileri bilgiler vermek mümkün gözükmemektedir. Yine de kerpiç sıvalı bir tabandan bahsetmek olasıdır. Tek sıra dizili duvar örgüsü bulunan yapıda, bölme duvarı ile ayrılmış ve yapının doğusunda bulunan alan ile 14 numaralı yapının ilişkisi olabileceği görülmektedir.

14 Numaralı Yapı (Str.14)

Köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı bir yapı olmasına karşın höyüğün 23 numaralı karelajında yer almasından dolayı yoğun tahribat görmüştür. Eğimin yüksekliği ve Gusir Gölü'nde meydana gelen değişimler, yapının doğu kısmını tamamen tahrip etmiştir. Batı kısmında izlenen bölme duvarı ile mekân bölümlenmesi yapılmıştır.

Bu yapının, tespit edilebilen uzun kenar uzunluğu yak. 3 m'dir ve toplam dolgu kalınlığı yak. 30 cm'dir. Bu dolgu kalınlığı aynı zamanda duvarların da uzunluğunu vermektedir. En alt seviyede iç duvar ile bölümlenmiş ve batı kısımda yoğun yanık dolgu ile karşılaşırken, yapının doğu mekânında kalkerli kırmızı toprak dolgu ile karşılaşmaktadır. Ayrıca küllü alanın etrafında taş topluluğu bulunmaktadır. Mekân içi ocak olabileceği düşünülmektedir. Doğudaki mekânın ise batı kısmı ağırlıklı olarak kırmızı topraklı dolgu içermekle birlikte, doğu kısmında ağırlık kalkerden yanadır. Ayrıca bu dolgu yapının taban seviyesini de göstermektedir.

Yapı Adı: Str. 15

Şekil 5.23 : 15 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	23M	Duvar Kalınlığı	Yak. 50 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 60 cm		
Yapı Boyutları	?	Mekân Boyutları	Uzunluk: 3.52 m Genişlik: yak. 70 cm
Mekân Alanı	2.25 m ²	Yapı Kotları	60 / 30 cm

15 numaralı yapı kendi başına bir yapıdan çok 2 numaralı yapı ile ilişkili bir yapı birimi olabileceği düşünülmektedir. 2 numaralı yapının ilk evresine ait batı duvarını ortadan kesmektedir.

Fotoğraf 5.17 : Str. 15 havadan görünümü

Çukur tabanlı olan 2 numaralı yapının, korunmuş duvar yüksekliği kotundan itibaren bir tür giriş koridoru olabileceği düşünülmektedir. Büyük taş bloklar kullanılarak inşa edilen bu birimin, hemen dış kısmında iyi korunmuş durumda taş döşeme bulunmaktadır. Bu kısmın, açık alan olabileceği ve yerleşmedeki diğer açık alanlardan farklı olarak taş döşendiği görülmektedir (Bkz.: Fotoğraf 5.17 ve Fotoğraf 5.18)

Yapı ile ilişkili ve hemen koridor girişi öncesinde bulunan taş döşeme iki kere yenilenmiştir. Bu yapı biriminin ilk evresini oluşturan taş döşeme yak. 20 cm kalınlığındadır. Üst evrede ise daha ince bir döşeme örgüsü tercih edilmiş, dolayısıyla daha küçük taşlar kullanılmıştır ve ilk evre yak. 80 cm kotta izlenmiştir. İkinci ve son evreyi oluşturan taş döşeme ise yak. 60 cm kottan itibaren, özellikle koridorun girişine yakın konumda izlenmiştir (Bkz.: Fotoğraf 5.19 ve Tablo 5.13).

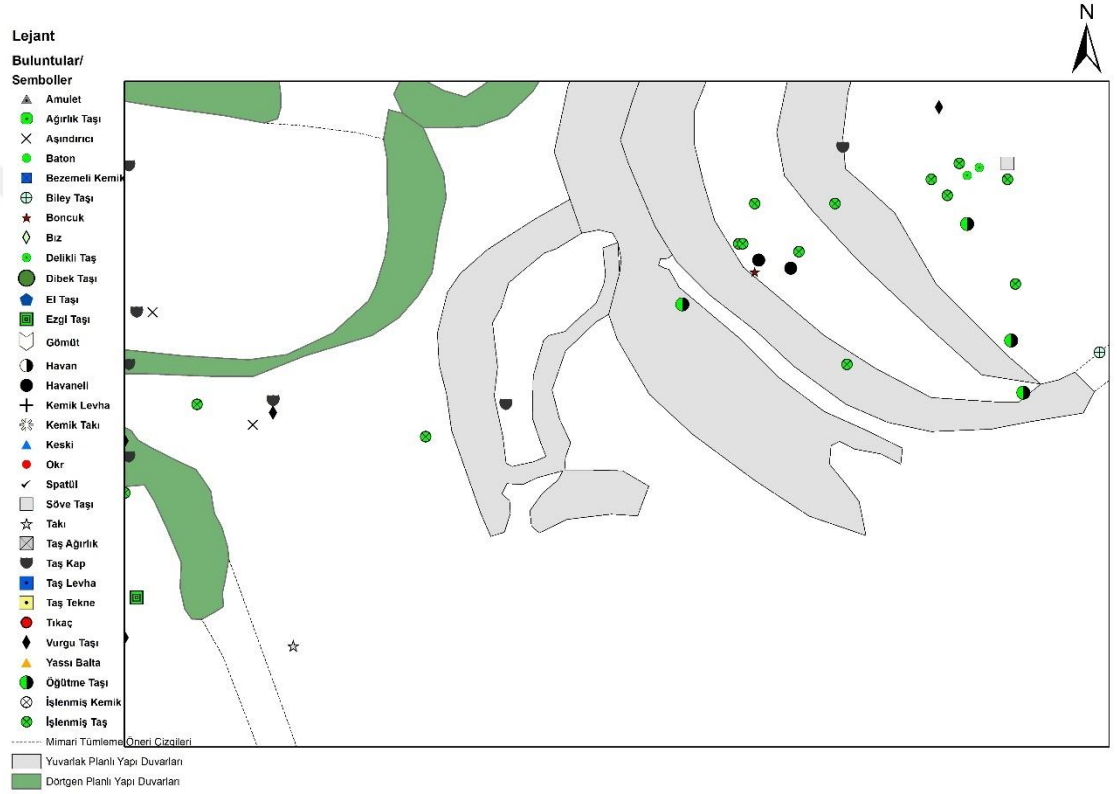

Fotoğraf 5.18 : Str.2 ve Str. 15 yukarıdan görünümü

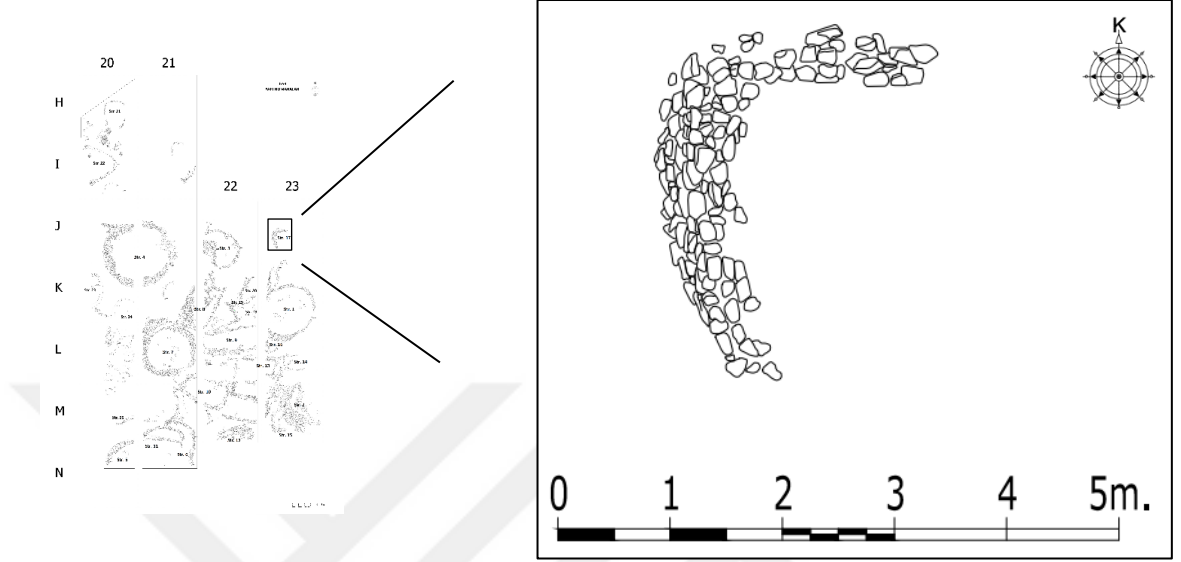
Fotoğraf 5.19 : Str. 15 taş döşemeleri

Yapı birimi içerisinde yalnızca bir adet taş kap parçası bulunmaktadır. Buluntular incelendiğinde, gerek nicel gerek nitel herhangi bir veri sunmaması, bu alanın 2 numaralı yapı ile ilişkili bir tür giriş koridoru olasılığını destekler niteliktedir. Birimin dışarısında da yakın konumda yalnızca bir adet işlenmiş taş tespit edilmiştir. Ayrıca, 2 numaralı yapının da taban inşası ve tercih edilen malzeme bakımından özel bir işlevi olabileceği de unutulmamalıdır (Bkz.: Şekil 5.24).

Şekil 5.24 : Str. 15 buluntu dağılımı

Yapı Adı: Str. 17

Şekil 5.25 : 17 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	23J	Duvar Kalınlığı	Yak. 60 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 70 cm		
Yapı Boyutları	?	Mekân Boyutları	?
Mekân Alanı	?	Yapı Kotları	Yak. 120 cm

Yak. 70 cm korunmuş duvar yüksekliği, yapının batı duvarından elde edilen veridir. İki sıralı olarak inşa edilen duvarlarda orta boy taşlar kullanılmıştır. Olasılıkla iki evresi bulunan yapının ilk evresinin tabanına dair herhangi bir bilgi bulunmazken, ikinci ve iyi korunmuş evresinin tabanı taş döşenerek oluşturulmuştur. Taş düzlem, iyi korunan batı duvarına doğru takip edilememiş ancak höyükteki eğim kaynaklı akıntı ve diğer doğal tahribatlar nedeniyle doğuya doğru gidildikçe daha alçak kotlara gittiği görülmüştür. İlk evre tabanına her ne kadar ulaşılamasa da, iyi korunmuş duvar tarafına yakın dolgular, yanık ve kerpiç döküntülü dolgulardır. Bu dolgunun üzerinde de taşlı bir dolgu bulunmaktadır. Bu durum da diğer örnekler gibi kerpiç sıvalı bir taban olabileceği gibi, nispeten daha küçük taş çaylarıyla oluşturulan ve kerpiçle birbirine bağlanan taban

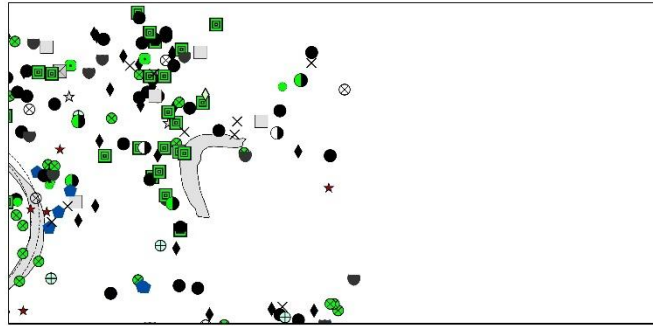
olabileceğini düşündürmektedir. Taş düzlem ile oluşturulan taban düzlemiyle ilişkili olarak hayvan kemikleri de bulunmaktadır. Akıntı ve tahribat durumu söz konusu olduğundan, doğrudan bir yorum yapabilmek oldukça güçtür. Yapı planı ovalden daha çok kenarları yuvarlatılmış dörtgen plan denemesi olarak gözükmektedir. Çok daha iyi örneklerine daha üst seviyelerde rastlandığı unutulmamalıdır. (Bkz.: Tablo 5.14 ve Fotoğraf 5.20).

Fotoğraf 5.20 : Str. 17 batıdan görünümü ve iyi korunmuş batı duvarı

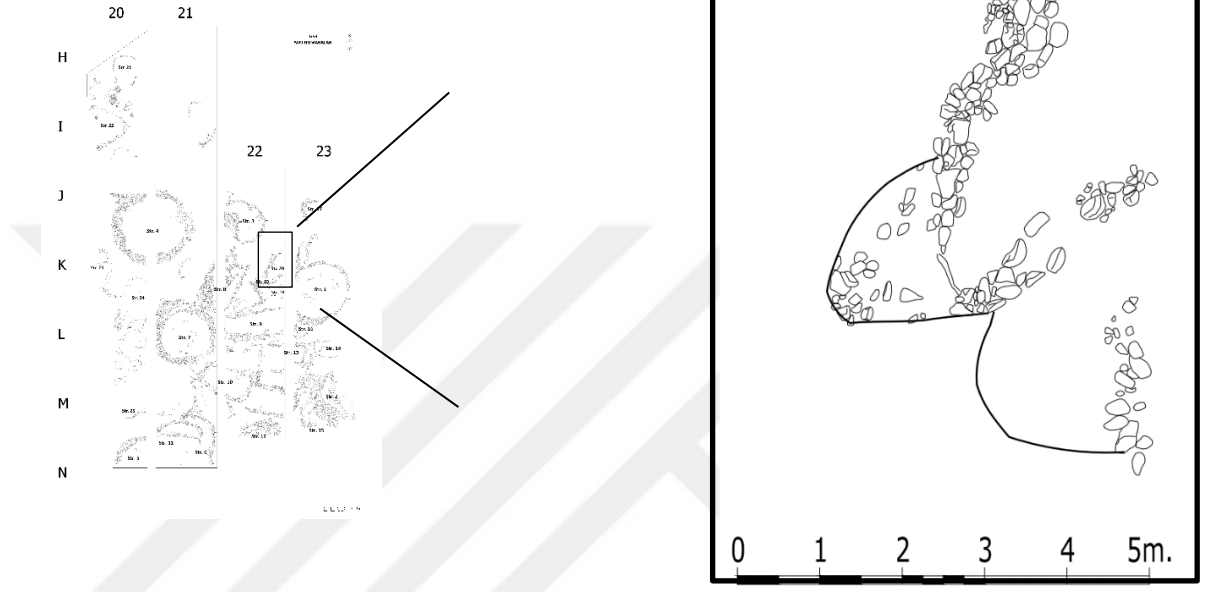
Büyük bir kısmı korunamayan yapının, doğrudan içerisinde yalnızca bir taş kap ve işlenmiş taş tespit edilmiştir. Her ne kadar mekan içinde az buluntu olsa da yapının çevresinde oldukça yoğun buluntu bulunmaktadır. Çok çeşitli ve çok sayıda olan buluntulardan, özellikle havanelleri ve ezgi taşları dikkat çekici derece yoğundur. Yapının korunmuş batı duvarının hemen dışarısında kalan ve kuzeye doğru giden alanda çok sayıda ezgi taşı ve havaneli bulunmaktadır. Yapının batı duvarı dışı, aynı zamanda 3 numaralı yapının da doğu duvarı dışarısında kalan açık alandır. Dolayısıyla bu iki yapı arası, yerleşmenin kuzey batı kısmında bulunan işlik alanları ile bağlantılı olsun veya olmasın, benzer özelliklere sahiptir. Kuzeybatı alanda baskın olan bızlar, burada neredeyse yok denecek kadar azdır. Sayıları birkaç taneyi geçmemektedir. Ezici aletlere öğütme grubu aletleri sayıca eşlik etmemektedir. Bu nedenle, ezme işlevlerinin yerine

getirildiği bir açık alandan bahsetmek yanlış olmayacaktır. En sık görülen bu iki grup haricinde, çok sayıda vurgu taşı da yine iki yapı arasındaki açık alanın önemli verilerindendir (Bkz.: Şekil 5.26).

Şekil 5.26 : Str. 17 buluntu dağılımı

Yapı Adları: Str. 18-19-20

Şekil 5.27 : 18-19-20 numaralı yapıların konumları ve planları

	Str. 18	Str. 19	Str. 20		Str. 18	Str. 19	Str. 20
Açma	22K	22K	22K	Duvar Kalınlığı	?	? ²¹	Yak. 45 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	30 cm	40 cm	10 cm				
Yapı Boyutları	?	?	?	Mekân Boyutları	?	?	?
Mekân Alanı	?	?		Yapı Kotları	Yak. 30 cm	Yak. 50 cm	Yak. 70 cm

²¹ Str. 18 ve Str. 19 yapıları, tek sıralı dizilerden oluşan duvar örgüsüne sahip olmasına rağmen oldukça tahrip olduğundan gerçek duvar kalınlığı verisine ulaşmak mümkün olmamıştır.

Oldukça tahrip olmuş üç yapı olan 18, 19 ve 20 numaralı yapılardan en derin kota sahip olan 18 numaralı yapı ilk inşa edilen yapıdır. Sonrasında ise 19 ve 20 numaralı yapılar inşa edilmiş ve 19 numaralı görece daha küçük olduğu düşünülen yapı sonrası da 20 numaralı yapının inşa edildiği düşünülmektedir. Duvar bitim kotları ve dolgular birbirleriyle karşılaştırılması, bu durumu destekler niteliktedir (Bkz.: Tablo 5.15; Tablo 5.12 ve Tablo Str. 20). Her ne kadar 20 numaralı yapıda derinleşilse de duvar bitimi sonrası yapı evresi oluşturabilecek bir veriye ve dolgu grubuna rastlanmamıştır. 18 ve 19 numaralı yapılar, olasılıkla yarım ay biçimli ya da oval bir plana sahip olmalıdır. Eldeki verilerle yer yer iki sıra yer yer de tek sıra dizilerle duvarların oluşturulduğu söylenebilir. Yoğun tahrip olduğundan duvar ya da yalnızca mekân sınırlaması için kullanılmış olabilecek taş dizisi olup olmadığını kesin bir şekilde söylemek oldukça güçtür (Bkz.: Fotoğraf 5.21).

Fotoğraf 5.21 : Str. 18 ve 19

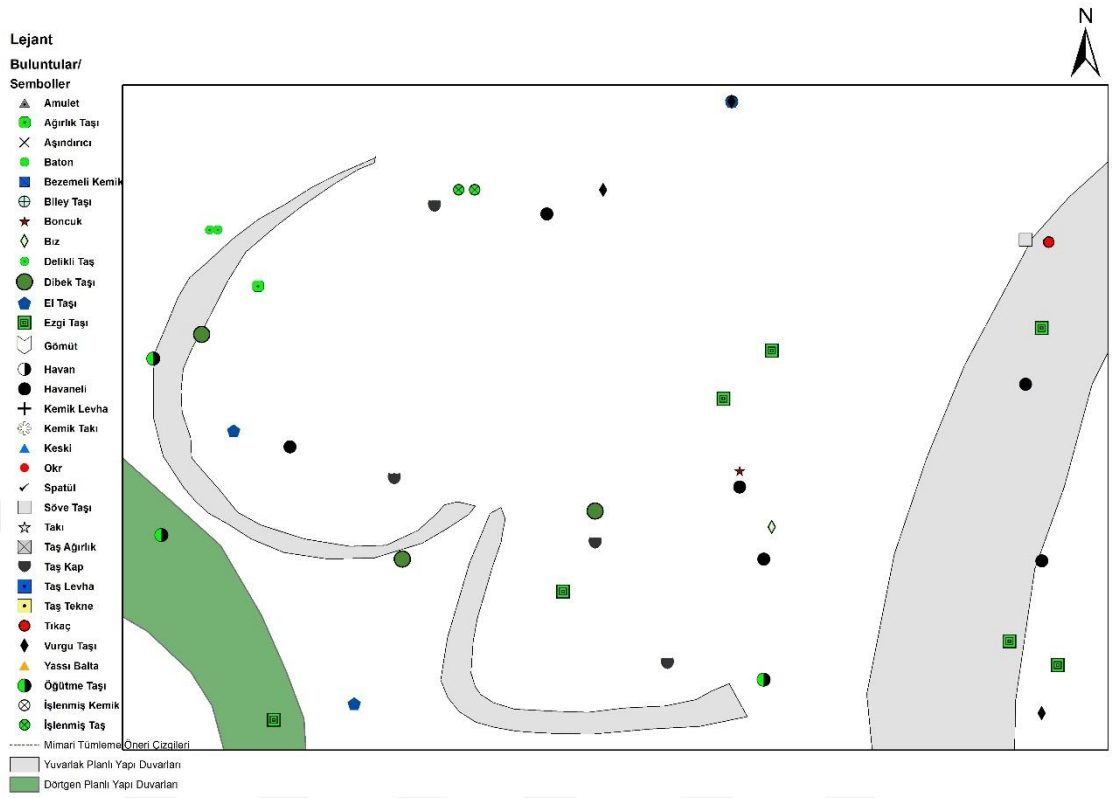
Küçük ve orta boy taşlardan inşa edilen mekân sınırlama birimleri, 20 numaralı yapıda çok daha net bir şekilde görülmektedir. Olasılıkla, 18 numaralı yapı sonrası 19 ve 20 numaralı yapı inşa edilerek bir arada kullanılmıştır. 20 numaralı yapının her ne kadar doğu sınırlarına ulaşılmasa da, eldeki veriler dahi daha büyük bir mekân olduğunu düşündürmektedir.

18, 19 ve 20 numaralı yapının bir arada değerlendirilmesinin sebebi birbiriyle kesişen ve iç içe geçen yapılar olmalarındadır. Ayrıca 18 numaralı yoğun tahribat görmesine karşın yuvarlak planlı çukur yapıdır ve üzerine 19 numaralı yapı inşa edilmiştir. 18 numaralı yapının iç bükey duvarı düzeltilerek 19 numaralı yapının dış duvarı olmuş gözükmemektedir. Bununla birlikte, 20 numaralı yapı da yoğun tahrip olmasına rağmen duvar başlangıç seviyesi 18 numaralı yapı ile aynı seviyededir.

19 numaralı yapının en alt seviyesinde küçük boyutlu döküntü olduğu düşünülen taşlar bulunmaktadır. Bu dolgu üzeri tahrip olmasına ve karışık dolgu özelliği taşımasına rağmen mekân içi dolgu olduğu gözükmemektedir.

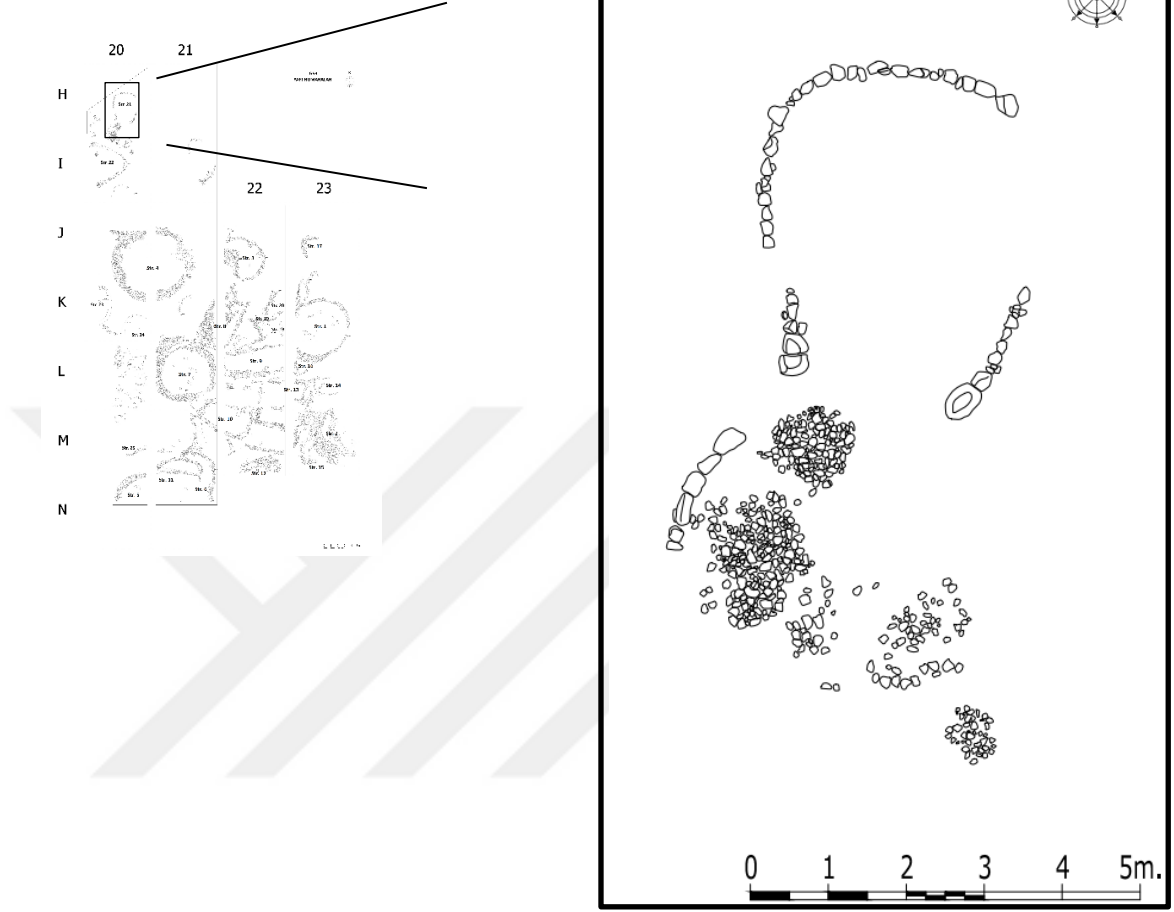
18 numaralı yapı içerisinde buluntular azdır ve net bir sonuç çıkarmak oldukça güçtür. İki adet taş kap parçası, iki adet havaneli, öğütme taşı, bız ve üç adet ezgi taşı bulunmaktadır. Buna ek olarak, kuzey duvara yakın konumda dibak taşı, taş kap parçası ve ezgi taşı yakın bir alanda bulunmaktadır. Mekanda bulunan yalnızca bir adet boncuk vardır (Bkz.: Şekil 5.28).

19 ve 20 numaralı yapılar bir arada değerlendirilecektir çünkü her iki yapıda aynı zaman diliminde kullanılmış gözükmemektedir. Bir ekleme veya bölme ya da 19 numaralı yapının üzerine yenilemeler yapılarak yeni yapı grubu oluşturulması söz konusu olabilir. Her iki yapıdan özellikle 19 numaralı yapı sınırları içerisinde kalan alanda taş kap, havaneli, el taşı, dibek taşı ve ağırlık taşı, özellikle batı duvarı boyunca yayılmış olarak bulunmaktadır. 20 numaralı yapı olarak tanımlanan yapı sınırları içerisinde ise, iki adet işlenmiş taş, vurgu taşı, taş kap parçası; doğu sınırlarına doğru ise el taşı ve vurgu taşı yan yana bulunmuştur. Herhangi bir sembolik buluntu vermeyen iki yapı veya en son kullanım itibarıyla tek yapı ve iki birimin, işlevsel amaçlarla inşa edildiği ve kullanıldığı, az sayıda veriden çıkabilecek tek sonuçtur. 19 numaralı yapının kuzey duvarının hemen dışarısında kalan alanın hemen yanında iki adet delikli taş da rastlanmıştır (Bkz.: Şekil 5.28).

Şekil 5.28 : Str. 18-19-20 yapılarının buluntu dağılımını

Yapı Adı: Str. 21

Şekil 5.29 : 21 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	20H	Duvar Kalınlığı	Yak. 15 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 10 cm		
Yapı Boyutları	Yak. 4.25 x 3.50 m	Mekân Boyutları	Yak. 3.75 x 3 m
Mekân Alanı	11.3 m2	Yapı Kotları	50 cm

Yerleşmenin üst kotlarında ve kuzeybatısında yer alan bir yapıdır. Tek sıralı küçük boy taş dizisi ile sınırlandırılmıştır. Mekanın, yarısından itibaren kuzey kısmının tamamı taş

döşeme ile kaplanmıştır. Oluşturulan bu taban düzleminde kullanılan taşlar da küçük boy çaytaşlarıdır. Taban ile taş dizi arasında boşluk bırakılarak, olasılıkla bu boşluktan da yararlanılarak dal-örgü mimari tekniğiyle üst yapı inşası yapılmıştır (Bkz.: Fotoğraf 5.22).

Fotoğraf 5.22 : Str. 21 Havadan Görünümü

Yapı planı at nalı veya oval biçimlidir. Taş döşemenin olmadığı ve yapının sınırlarının bulunduğu kısımda direk delikleri de bulunmaktadır. Her ne kadar yapının, sınırları belirli olsa da, 21 ve 22 numaralı yapılarla ilişkili açık alanın (21 numaralı yapının hemen güneyinde çukurlar ve ocaklar bulunmaktadır) aktif kullanılan bir işlik olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Fotoğraf 5.22 ve Şekil 5.30).

21 numaralı yapının bulunduğu alan ve çevresi yerleşmenin işlik alanıdır. Yapının çevresindeki hemen hemen yerleşmede bulunan tüm aletlerin birden çok örnekleri bulunmaktadır. Özellikle 21 numaralı kuzeydoğusu ve güneydoğusunda, yerleşmede başka örneğine rastlanmamış derecede yoğun bız bulunmaktadır. Alet üretimi haricinde dokumacılık faaliyetlerinin de gerçekleştirildiği alan olma ihtimali bulunmaktadır. Çok sayıda işlenmiş taş ve kemiğin konumlandığı yapı çevresinin bir başka dikkat çeken özelliği; çok sayıda aşındırıcı ve bilek taşının da yapının doğusu ve batısına kümelenmiş

Fotoğraf 5.23 : Str 21 güneyinde bulunan taş döşemeli açık alan

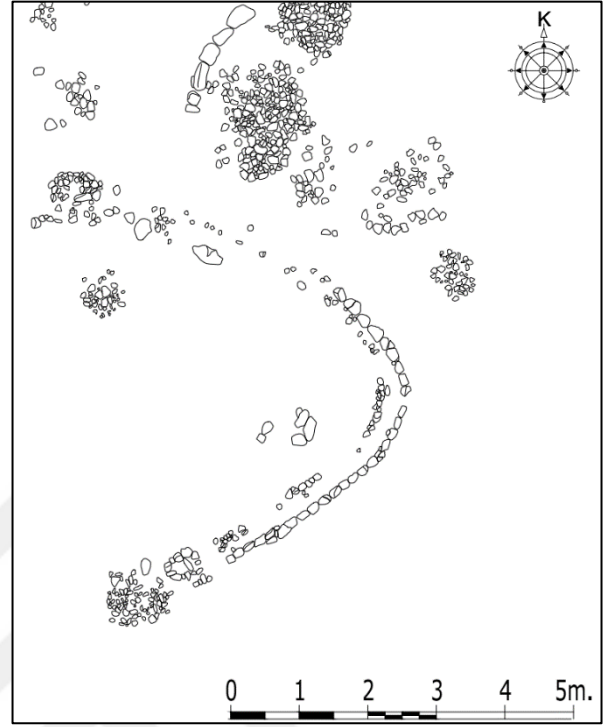
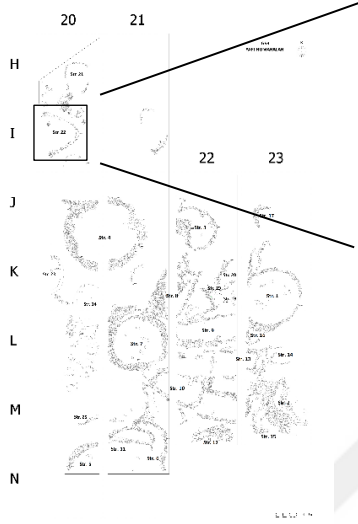
olmasıdır (Bkz.: Fotoğraf 5.23). Buluntulara dair bir başka özellik ise, öğütücü ve ezici grubu sürtmetaş aletlerin, bız ve alet üretim yardımcılara göre oldukça düşük sayıda olmasıdır.

Fotoğraf 5.24 : Str. 21 Taş döşemeli alan

Çok sayıda boncuk ve kemik takının da yine bu alanda bulunduğu, işlenmiş kemikler ile buz ve kemik takı grubunun bir arada konumlandığı görülmektedir. Yapının kuzeydoğusunda kalan alanda ise bu örüntü farklılaşmaktadır. Vurgu taşı, sayıca

Yapı Adı: Str. 22

Şekil 5.31 : 22 numaralı yapı konumu ve planı

Açma	20I	Duvar Kalınlığı	Yak. 50 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 30 cm		
Yapı Boyutları	Yak. 6.70 x 5.30 m	Mekân Boyutları	Yak. 5.15 x 4.30 m
Mekân Alanı	Yak. 16.5 m ²	Yapı Kotları	10-30 cm

At nalı biçimli ya da oval olarak tanımlanabilecek bir diğer yapıdır. Korunmuş duvarlar, yığma kerpiç ile oluşturulmuş ve üstlerine aralarında boşluk bırakılarak, küçük boyda iki sıra taş dizilmiştir (Bkz.: Fotoğraf 5.25). Yapının doğusu, 21 numaralı yapıya benzer şekilde inşa edilmiştir. Her iki duvar bitiminde de direk delikleri bulunmaktadır. Ayrıca mekân içerisinde de merkeze yakın konumda direk deliklerini andıran bir taş grubu bulunmaktadır. Mekân içerisinde bir pişirme çukuru ve bir de çukur bulunmaktadır. Tabanların tamamı ortaya çıkarılamasa da yanık pişirme çukurunun yanık dolgusundan

etkilenmeyen alanlardaki veri, tabanın kerpiç sıvalı olduğu yönündedir (Bkz.: Fotoğraf 5.25; Fotoğraf 5.26).

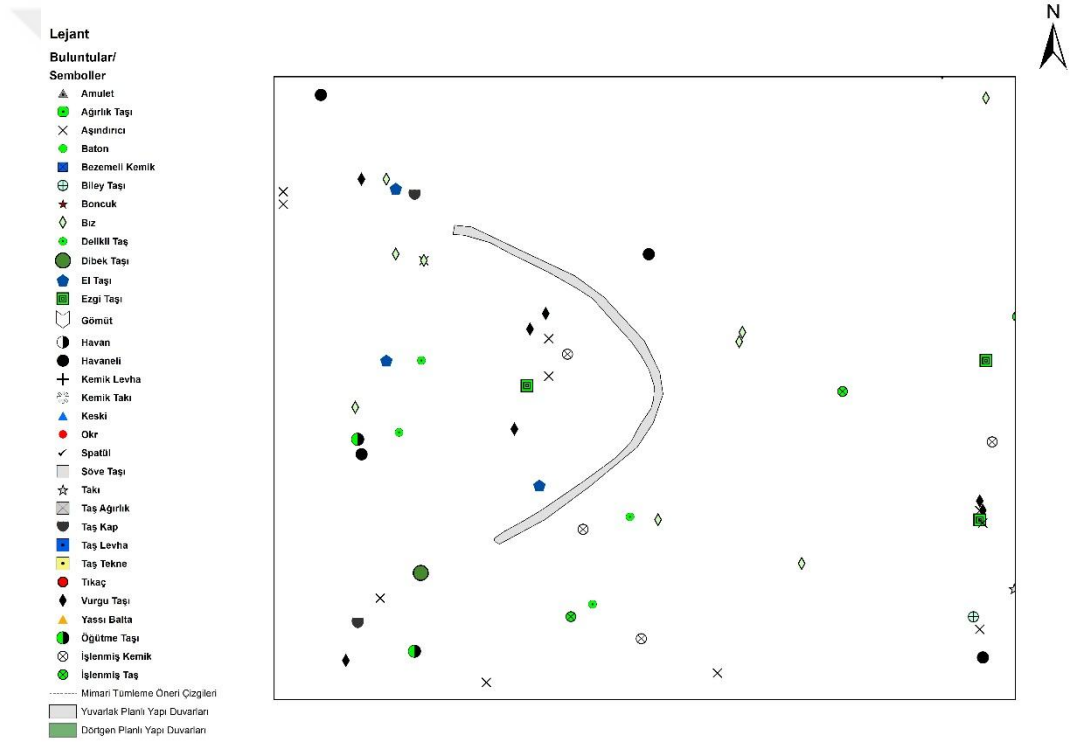
Fotoğraf 5.25 : Str. 22 Havadan Görünümü

Yapının kuzeyinde ve dışarısında bulunan açık alanda iyi korunmuş halde bir ocak bulunmaktadır. Ocak, kerpiçle sınırlandırılmış ancak yoğun tahribat görmüş bir başka birim ile 22 numaralı yapının arasında yer almaktadır. Bu alanda, bir de pişirme çukuru bulunmaktadır (Bkz.: Fotoğraf 5.26).

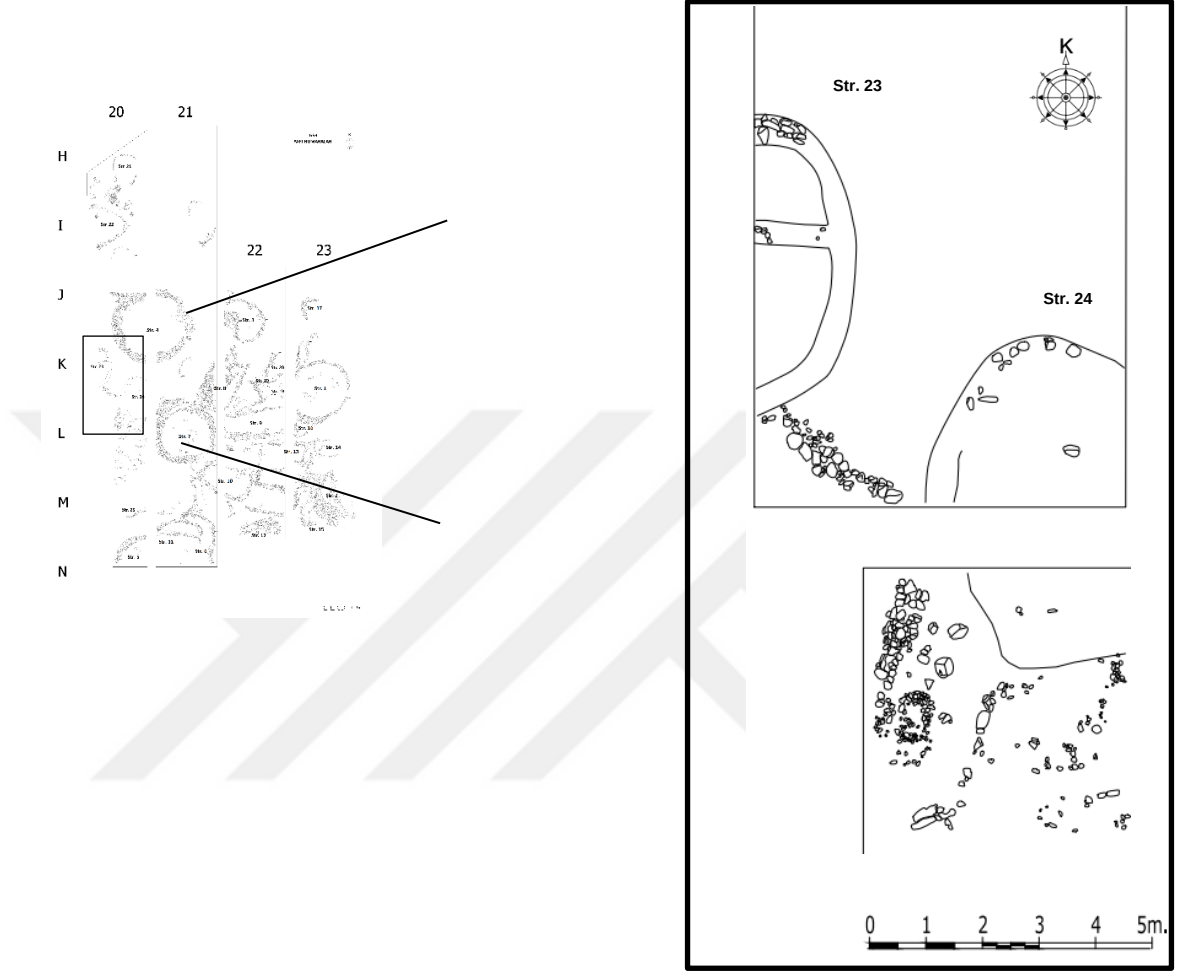
Fotoğraf 5.26 : Str. 22 yapı içi ve dışı öğeleri gösteren fotoğraf

Mekan içi buluntu dağılımına bakıldığında, pişirme çukuru çevresinde bızlar ve aşındırıcı bulunmaktadır. Ayrıca, mekanın doğu duvarına yakın konumda işlenmiş kemik, aşındırıcılar, vurgu taşlar, ezgi taşı kümelenmiştir. Güney duvarı yakınında bulunan çukurun yanında el taşı bulunmaktadır. Batıda, güney duvar sınırları dışında ise delikli taşlar, el taşları, taş kap parçası, bızlar, havanelleri ve öğütme taşı gibi sürtmetaş grubu aletler yoğunluktandır. Doğu duvar dışarısında ise bızlar ve delikli taşlar hakim olan buluntulardır. Str. 21 gibi bu yapının da ışık alanın bir parçası olduğu düşünülmektedir. Eldeki buluntu verileri ve uygulanan mimari yöntem bu ışık alandaki diğer yapı grubuna benzerdir (Bkz.: Şekil 5.32).

Şekil 5.32 : Str. 22 Buluntu dağılımı

Yapı Adı: Str. 23

Şekil 5.33 : 23 ve 24 numaralı yapıların konumu ve planları

	Str. 23		Str. 23
Açma	20K	Duvar Kalınlığı	Yak. 57 cm
Korunmuş Duvar Yüksekliği	Yak. 10 cm		
Yapı Boyutları		Mekân Boyutları	?
Mekân Alanı	?	Yapı Kotları	20 cm

Oval planlı olduğu öngörülen yapının, bu öngörüye göre tahmini mekân alanı yak. 11 m² olmalıdır. Yığma kerpiç ve küçük boyuttaki taşlardan yak. 57 cm kalınlığında bir mekân sınırlaması yapılmıştır. Hemzemin olan yapının iki bölmesi bulunmaktadır. Mekânı sınırlayan duvar seviyesi boyunca (yak. 10 cm) kırmızı ve

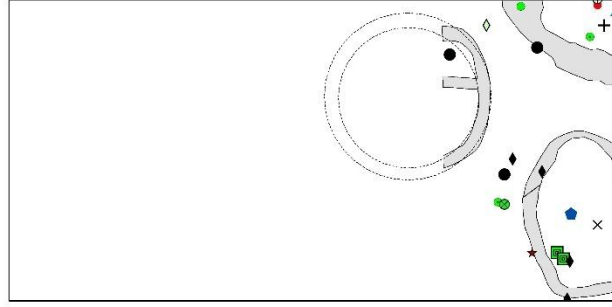

Fotoğraf 5.27 : Str. 23'ün batıdan görünümü

kerpiçli bir dolgu izlenmektedir. Bölmenin kuzeyi kerpiçli bir dolguya sahiptir; güneyi ise killi dolguya sahiptir (Bkz.: Fotoğraf 5.27). Yapının taban seviyesi olduğu anlaşılan bu kotla ilişkili seviyede oldukça az buluntu tespit edilmiştir (Bkz.: Şekil 5.34).

Buluntu azlığının bir sebebi, yapının yalnızca batısının bir kısmının kazılabilmesidir. Mekan içerisinde yalnızca bir adet havaneli bulunmaktadır. Hemen doğu duvar dışında ise Str. 4 ile arada kalan alanda bir adet bız bulunmaktadır. Verilerin azlığı sebebiyle bu çalışma kapsamında detayına girilemeyen ancak bu yapı çizimi içerisinde işaretlenen bir başka yapı olan Str. 24 ile Str. 23 arasında kalan alanda ise işlenmiş taş, delikli taş, havaneli ve vurgu taşı gibi sürtmetaş buluntular mevcuttur. Str. 23 mekan sınırları içerisinde kalan alanda ise ezgi taşları, vurgu taşı, el taşı ve aşındırıcı bulunmaktadır. İlgili yapının batı duvarının hemen dışında bir adet boncuk da bulunmaktadır (Bkz.: Şekil 5.34).

- Lejant**
- Buluntular/ Semboller**
- Amulet
 - Ağırlık Taşı
 - Aşındırıcı
 - Baton
 - Bezemeli Kemik
 - Biley Taşı
 - Boncuksuz
 - Buz
 - Delikli Taş
 - Dibek Taşı
 - El Taşı
 - Ezgi Taşı
 - Gömüt
 - Havan
 - Havaneli
 - Kemik Levha
 - Kemik Taki
 - Keski
 - Okr
 - Spatül
 - Söve Taşı
 - Taki
 - Taş Ağırlık
 - Taş Kap
 - Taş Levha
 - Taş Tekne
 - Tıkaç
 - Vurgu Taşı
 - Yasak Balta
 - Öğütme Taşı
 - İşlenmiş Kemik
 - İşlenmiş Taş
- Mimarî Tünetme Öneri Çizgileri
- Yuvarlak Planlı Yapı Duvarları
- Dörtgen Planlı Yapı Duvarları

Şekil 5.34 : Str. 23 ve Str. 24 buluntu dağılımı

ALTINCI BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

6.1. Gusir Höyük Yakın Çevre Kùltürleri

Bu bölümde Yukarı Dicle ve Kuzey Irak bir arada, Fırat Vadisi yerleşmeleri ise ayrı başlık altında değerlendirilecektir. Tarihçe bölümünde konum bilgisine yer verildiğinden bu bölümde yerleşmelerin konumlarına değinilmeyecektir.

Hallan Çemi

Batman Çayı'nın kolu olan Sason Çayı'nın batı terasında yer alan yerleşme günümüzden yaklaşık 11. Bin yıllardan itibaren iskân görmüştür. Göçer yaşamdan tamamen kopmasyan ve yerleşik avcı-toplayıcı olarak tanımlanabilecek Hallan Çemi topluluğunda bölge için önemli ayrıntılardan biri domuzun tutulmasıdır. Evcilleştirme denemelerinin ilk ayağı sayılabilecek bu durum, birinci yapı katında (BL. 1) kasaplık izleri ve cinsiyet seçimi reşolarından anlaşılmaktadır. Yabani koyun ve geyik (olasılıkla gazelle) ana hayvani besin grubu olsa da koyun ve keçinin %43 gibi ekonomi porsiyonunda belirgin üstünlüğü bulunmaktadır. Bademgiller, fıstıkgiller ve bakliyatların kùltüre alınmamış formları ekonomilerinde yer alan ve ön plana çıkan bitkisel gruptur (Rosenberg, 2007: 41-47).

Ekonominin, Hallan Çemi için yıllık döngüde kendini sürdürebilir hale gelmesi toplumsal organizasyonda değişim yaşanmasına sebep vermiş olabileceği düşünülmektedir (Rosenberg, 2007: 41).

Mimari özellikler açısından Gusir Höyük benzeri bir açık alan kullanımı bulunmaktadır. Yak. 15 m çapında bir avlu bulunur. Avluda, besin hazırlama izlerine rastlanmıştır ki bu durum, ekonominin ortak olarak tesis edildiğinin göstergesidir. Bu alanda, büyük havanlar ve öğütme taşları ile ateş çukurlarında kullanılan ve çaytaşlarından oluşan taşlar mevcuttur. 1. yapı katı (BL.1) ile ilişkili hayvan karkasları ile üç adet koyun kafatasının da mevcudiyeti, açık alanın kamusal/ortak alan olduğunu destekler niteliktedir. Gusir Höyük açık alanlarında olduğu gibi burada da alan/dış mekan sınırlamasını mevcuttur. İçerisinde taş platformlar mevcuttur. Her ne kadar Rosenberg'e göre bir yıllık döngüde yetecek besini sağlamalarına karşın, Hallan Çemi'de depolama çukurları bulunmamaktadır. Bu durum daha çok ekonominin hayvansal bazda sürdüğünü akla yatkın hale getirmektedir (Rosenberg, 2011: 62)

Mimari açıdan kapalı mekanlarda, 1. yapı katında (BL.1) dört tanımlı yapı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi diğerlerine göre küçük, diğer ikisi ise görece büyüktür. Küçük olarak tanımlanan yapılar 2.5m çapında ve U ya da C biçimli/planlı, yüzey yapılarıdır.

Büyük olarak tanımlanan diğer iki yapının 5-6 m çapında ve yuvarlak planlı yarı gömük yapılar olduğu söylenebilir (Bkz.: Fotoğraf 6.1). Duvarların kumtaşı ile sıvandığı yapıların, duvar taşları arasında boşluklar bulunmaktadır. Bu boşlukların olasılıkla, çatı konstrüksiyonunu destekleyecek malzeme amacıyla boş bırakıldığı düşünülmektedir. Her iki yapıda da merkezi konumda direk delikleri bulunmaktadır. Bu da ana taşıyıcının merkezde bulunduğunu göstermektedir (Rosenberg, 2011: 62-63).

Fotoğraf 6.1 : Hallan Çemi yuvarlak planlı yarı gömük yapı (Rosenberg, 2011: 73)

Demirköy

Hallan Çemi'nin yak. 40 km güneyinde yer alan Demirköy, Batman Nehrinin batı terasında yer almaktadır. Batman Nehri tarafından büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Günümüzden önce 9930+-50 yıl öncesine tarihlenen yerleşme için 10. bin yıl başlarından itibaren iskan gördüğü söylenebilir. Hallan Çemi'ye kıyasla daha sonra yerleşilmiştir. Bazı farklılıklara rağmen Hallan Çemi ile kültürel benzerlikler taşımaktadır. Taş alet endüstrisinde eşkenar olmayan geometrik biçimli aletler ile fırlatma uçları bakımından

benzerlikler olmasına rağmen Nemrik uçları, Hallan Çemi'ye göre belirgin biçimde fazladır. Bu durum da Kuzey Irak Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem kültürlerinin etkisiyle açıklanabilir. Yarımaya biçimli aletler ile orak bıçaklarının yaygın bulunması, Hallan Çemi'de görülen hayvansal ekonominin burada aynı olmadığını gösterir. Su ürünlerinin ön plana çıktığı yerleşmede bakliyatlar ve fındıkgiller (fıstıkgiller ve badem dahil) ekonomide önem taşımaktadır. Ayrıca küçük oranda küçük tohumlu bitkiler de ekonomilerinde yer almaktadır (Rosenberg, 2011: 79)

Klorit kullanılarak üretilen taş kaplar, havanelleri ve topuz başı gibi buluntular, Gusir Höyük ve Hallan Çemi'nin kültürüne benzer nitelikler taşımaktadır. Biley taşları, gerek Gusir Höyük gerekse Çayönü kültürleriyle benzerlikler taşımaktadır. Kemik alet endüstrisi ile daha çok Zarzian kültürü ile ilişkilendirilmektedir. Her ne kadar Hallan Çemi ve Demirköy arasında bir bağ kurulmaya çalışılsa da dikkat çeken başka bir nokta da çentikli taş batonların Hallan Çemi'de bulunmasına rağmen Demirköy'de bulunmamasıdır (Rosenberg, 2011: 80).

Demirköy'de dikkat çeken başka bir nokta ise bitum ve kum karışımı yapılan objelerdir. Bu objeler iki gruba ayrılmıştır. İlki, üç adet bulunan küçük yüzük biçimli objelerdir. Diğer grup ise sigara biçimli boncuk benzeri objedir, yalnızca bir adet bulunmuştur. Bir başka obje grubu ise pişmiş kil figürinlerdir. Bu figürinlerin yalnızca uzuvları tespit edildiğinden, hayvan ya da insana ait figürler olup olmadığı netlik kazanamamıştır. Aynı zamanda işlevleri de tespit edilememiştir. Rosenberg'e göre bu geçici bir trendi temsil etmektedir. Diğer kil obje grubu ise üç adet kötü pişmiş kaba maldır. Hallan Çemi'den farklı olarak yerleşme içi 6 insan ve 2 de köpekgil gömütüne rastlanmıştır. Bu durum köpeğin evcilleştirilme sürecine ilişkin de oldukça değerli bir veri olarak düşünülebilir çünkü insan ve köpek gömütlerine aynı yerleşme sınırları içerisinde rastlanmıştır (Rosenberg, 2011: 80-84).

Körtiktepe

Epi-Paleolitik, Çanak Çömleksiz Neolitik ve Orta Çağ kültürel dolgularına ev sahipliği yapan Körtik Tepe bölge için önemli arkeolojik veriler sunmaktadır. Arkeolojik kazıların yapıldığı dönem itibarıyla araştırmacılar tarafından Hallan Çemi ve Demirköy arasında kalan boşluğu doldurduğu düşünülmüştür. Bunun sebebi iskân gördüğü tarihtir.

Yerleşme ve Dicle Vadisi, Hauptmann ve Rosenberg'in yerleşikliğinin besin üretimi ile alakalı olmadığı görüşünü destekler niteliktedir. Onlara göre yıllık besin döngüsünün sağlanması ile yerleşiklik tesis edilebilmiştir. Körtik Tepe özelinde ise yuvarlak planlı yapılar evresinin de bu durumun göstergesi olduğunu belirtmişlerdir (Rosenberg, 1999: 26; Hauptmann, 2002: 263). Yuvarlak planlı yapı tabanları üzerinde çok sayıda hayvan kemikleri *in situ* olarak bulunmuştur. Bu kemiklerden biri üzerine yapılan tarihleme de taş alet buluntu grubu ile desteklenen MÖ kal. 9290 tarihini vermektedir (Özkaya & Coşkun, 2011).

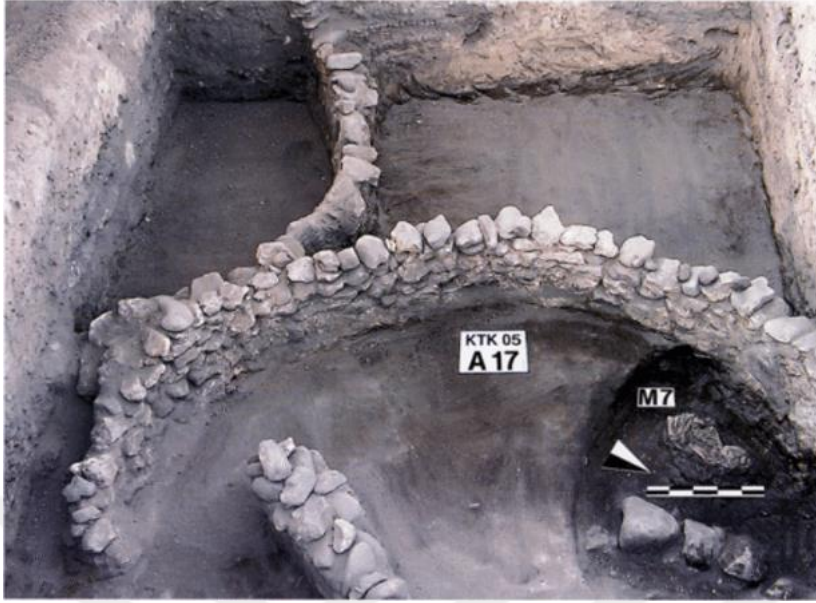
Yerleşmede uzunca bir süre yabani kaynaklar ekonominin temelini oluşturmuştur. Özellikle Younger Dryas'tan Holosen başına kadar iskan görmüş olan Körtik Tepe'de, aradaki geçiş döneminde küçük taşkınlar görüşmüştür. Bu duruma rağmen devamlılık göstermesi ayrıca belirtilmesi gereken diğer önemli unsurdur. Epi-Paleolitik kültür dolgusu Holosen başında kurulan yerleşme tarafından tahrip görmüştür. Bu dönem 2 yapı ile temsil edilmektedir. A104 ve A21 numaralı yapıların kesin olarak bu döneme ve büyük olasılıkla da A80 numaralı yapının da Epi-Paleolitik dönemi temsil ettiği belirtilmiştir. Bu verilerle MÖ kal. 10400/10200 tarihlerinden MÖ kal. 9200 tarihlerine kadar uzunca bir dönem iskân gördüğü söylenebilmektedir (Benz vd., 2015: 10-13).

A80 yapısı, yuvarlak planlı, direk delikleri bulunan ve 3 m çapında basit kulübedir. Olasılıkla dal-örgü tekniği kullanılmıştır. A104 numaralı yapı ise U veya C (çan biçimli) planlı, 2 m çapında çukur yapıdır. İçerisinde bir adet ocak bulunur ve yapı ile ilişkili çok sayıda taş alet bulunmaktadır (obsidyen ve mikrolit dahil). Küçük kuşlar, kaplumbağa kabuğu, çok sayıda balık kemiği ve koyun ile keçiye ait hayvan kalıntılarına rastlanan yapıda yapılan mikromorfoloji sonuçları, ocağın yanında bitkisel izleri işaret etmiş ve bu veriye dayalı olarak da ocak çevresinde bir örtü veya kilim benzeri unsurun kullanıldığını söylemeyi olanaklı kılmıştır (Benz vd., 2015: 17-18)

A21 numaralı yapı, Epi-Paleolitik için en yoğun veri akışının sağlandığı yapıdır. Dört yapı katı bulunur ve bunların üçü üst üste inşa edilmiştir. Sonuncu kat, yapının daha güneyine inşa edilmiştir ve olasılıkla sonraki kültür evresine aittir. Yere gömük olarak inşa edilen yapıda, nehirlerden toplanan taşlar toprağa kakılmış ve üzerine harç olarak kil uygulanmıştır. Yapının kuzeybatısında izlenen akıntıda taşlar ve killerin bir arada bulunması kapı aralığının bu yönde olduğunu göstermiştir. Kapı aralığının batısında ateş yeri bulunmaktadır. Ateşyeri işe ilişkili çok sayıda balık kemiği bulunması sucul canlıların ekonomide yerini gösterir niteliktedir. Kapı aralığı olarak tanımlanan alanın önünde iki

birbirine paralel *scapula* ve geniş getiren hayvanlara ait kaburga kemiklerine rastlanmıştır. Yapı ile ilişkili iki küçük oval çukur bulunur ve bu alan taşlarla sınırlandırılmıştır. Bu alan dolgularında ahşap ya da hayvan derilerine uygulandığı düşünülen aşı boyasına rastlanmıştır. Balık kemiği ağırlıklı hayvan kemikleri bu alanda yoğunlaşır. 3. yapı evresinde ise bulunan bir iskeletin tamamı kırmızı aşı boyası ile boyanmış olarak tespit edilmiş ve bu dolguda çok sayıda çekirdek ve yonga da bulunmuştur. Genel hatlarıyla obsidyen ve çakmaktaşının kullanıldığı, mikrolit, dilgicik ve yarım ay biçimli aletlerin varlığından söz edilebilmektedir (Benz vd., 2015: 18-21)

Körtik Tepe’de genel hatlarıyla konut yapılarından ve kamusal yapıların varlığı söylenebilmektedir. Yuvarlak planlı yapılar 2 metre ile 3 metre arasında çapları bulunan ve Qermez Dere, Nemrik, M’lefaat ve Shanidar benzeri mimari özellikler taşımaktadır. Konut olarak tanımlanmayan yapılar ise daha çok depo/silo yapıları olarak tanımlanmaktadır. Boyutları 1 m ile 2 m çapında olan bu yapıların yuvarlak planlı konut yapılarından ayrılımlarının sebepleri boyutları ve taş döşeli olmalarındandır. Kamusal olarak tanımlanabilecek diğer yapılar ise üç yapı ile temsil edilir. Yapılardan bir tanesi 3.45 m çapındadır ve 98 cm kültür dolgusuna sahiptir. Orta boylu taşlarla oluşturulan duvarlarda bağlayıcı malzeme olarak kil kullanılmıştır. Kerpiç sıvalı taban bulunan yapıda taban altı gömüt geleneği izlenmektedir. 3.85 m çapında olan diğer yapı ise 1,35 m kültür dolgusuna sahiptir. Taban altı gömüt geleneğinin izlendiği yapıda insan iskeleti ve yabani keçi boynuzu bulunmaktadır. Diğer yapı gibi bu yapıda da kerpiç ile taban birimi oluşturulmuştur. 3. yapı ise yine benzer unsurlara ek olarak 3.42 m boyutlarında orta boy taşlar kullanılarak inşa edilen duvarlara sahiptir. Çatı konstrüksiyonunu desteklemek için kil havanlar ile taşıyıcı için oluşturulan mimari birimlere sahiptir (Bkz: Fotoğraf 6.2; Özkaya&Coşkun, 2011: 89-127).

Fotoğraf 6.2 : Tabanaltı gömüt geleneğinin izlendiği yuvarlak planlı yapı (Özkaya&San, 2007: 16)

Çok sayıda iskeletin bulunduğu yerleşmenin ikisinde kafatası bulunmamaktadır. Bazılarının konut tabanlarının altına gömüldüğü bilinmektedir. Ölü gömme geleneklerine bakıldığında ikincil gömütler, sıvalı iskeletler, boyalı iskeletler ve vücudun tamamının kireç ile kaplandığı örnekler bulunmaktadır. Çok sayıda mezar hediyesi bulunur ve bu hediyeler taş kaplar, havanelleri, havanlar, öğütme taşları, celt, kesici ve deliciler, kemik aletler gibi geniş bir varyete sunmaktadır.

Çakmaktaşı, obsidyen ve kuvarzın hammadde olarak kullanıldığı yerleşmede, çakmaktaşının Raman Dağı'ndan elde edildiği bilinmektedir. Genel hatlarıyla Çayönü aletleri, PPNA ve B Levant kültürleri ve bir taraftan da Zagros etkisinin görüldüğü taş alet endüstrisi bulunmaktadır. Geometrik ve naturalistik bezemelerin bulunduğu taş kapların da bulunduğu ayrıca belirtilmelidir (Benz vd., 2015: 20-25)

Hasankeyf Höyük

Kalibre tarihlerle MÖ 10. bin yıldan itibaren iskan gören yerleşmede çok sayıda yapılan karbon analizi 10. bin yılın ortalarını işaret etmektedir. Dicle'nin kuzey terasında kurulan yerleşmede yuvarlak planlı çukur yapılar görülmektedir. İki yapı, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlıdır.

Yuvarlak planlı çukur yapılarda dip veya temelde görece büyük taşlar kullanılmıştır. Duvarlarda kullanılan orta boy taşlar kerpiç ile sıvanmıştır. Havanların içine kerpiç ile

sıkıştırılarak tutturulan taşıyıcılar çatı kontrüksiyonunu desteklemiştir. Yalnızca bir yapıda tabanın tespit edildiği yuvarlak planlı yapılar evresinde (7 numaralı yapı), taş döşeli taban bulunmaktadır. Genel olarak 3,5 ile 4,5 m çapında olan yapılardan bir tanesi 6 m çapındadır. Yuvarlak planlı yapılar hayvan kemikleri, yontmataşlar ve işlenmemiş taşlarla doldurulmuştur. Yalnızca bir yapı (7 numaralı yapı), doldurulmadan bırakılmıştır (Bkz.: Fotoğraf 6.3; Miyake vd., 2012: 1-2).

Fotoğraf 6.3 : Yuvarlak planlı yere gömük yapı (Miyake vd., 2012: 3)

Yerleşmenin en üst evresinde bulunan köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı yapılardan iyi korunmuş olanı 3 numaralı yapıdır. Bu yapıda duvarlar taştan örülmüştür. Yapı içerisinde büyük taş bloklar (öğütme taşları ve taş levhalar) bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesinde göz biçimli kabartma da mevcuttur. İçerisinde birkaç çukurun da bulunduğu yapıda 12 insan gömütüne rastlanmıştır. Bir tanesi özellikle sıkıca büzülmüş pozisyonda bulunmuştur. Uzun kemiklerinin siyaha boyandığı iskelet birincil gömüttür ve benzerlerine Körtik Tepe ile Demirköy'de rastlanmaktadır (Miyake vd., 2012: 1-3)

Alet endüstrisinde ise PPN başı ve bölge için gelenek olarak kabul edilen Nemrik uçlarına rastlanmaktadır. Yerleşmenin son evresinde görülen mikrolitler (Nemrik uçları), Maeda'ya göre Epi-Paleolitik-PPN geçişinin göstergesidir. Hammadde olarak çakmaktaşının belirgin olarak tercih edildiği söylenebilmektedir (%94,7) ve Dicle çaytaşlarının kullanıldığı bilinmektedir. Bingöl ve Nemrut kaynaklı obsidyen tercih edilmiş ve %42 ile mikrolit teknolojisinin ağırlıkta olduğu endüstride, fırlatma uçlarının ön plana çıktığı belirtilmelidir. Maddi kültürde mimari ve sembolik özellikler gerek Kuzey Irak gerekse Yukarı Fırat yerleşmeleri ile benzerlik taşımaktadır (Maeda, 2018: 57-62).

Boncuklu Tarla

Epi-Paleolitik payeli kamu yapısı, PPNA, PPNA-B geçiş evresi, MPPNB ve LPPNB kültür dolguları bulunur. PPNA, 5. tabakada izlenir. İki adet yuvarlak planlı yapı bulunan PPNA dolgularında, yapılardan biri yak. 1,5-2 m çaplarındadır ve olasılıkla depolama yapısıdır. Diğer yapı ise 5 m çapındadır ve olasılıkla konut yapısıdır. 4. tabaka PPNA-B geçiş evresi ile temsil edilmektedir. Tümü tek odalı yapılar ile temsil edilen evrede yapı planlı yuvarlaktır ancak bazılarının köşelerinde kavis bulunmaktadır. Bu yapıların boyutları 8-10x2,5 m'dir. Bu tabakada bulunan diğer bir yapı ise kamu yapısı olarak tanımlanan yapıdır. Yuvarlak planlı inşa edilmiştir ve 17m çapındadır. Tabanlar, kil, marn, toprak ve kül karışımı ile oluşturulmuştur. Diğer mimari özelliği ise diğer yapılardan farklı olarak 3 adet nişin bulunmasıdır. Kodaş'a (2018: 12) göre kamusal yapının mimarisi Nemrik 9 (Kozlowski, 1990), Qermez Dere (Watkins vd., 1989) ve M'lefaat (Kozlowski, 1998) ve Hasankeyf 3 numaralı yapı (Miyake vd., 2012) ile benzerlik göstermektedir (Kodaş, 2018: 7-12).

MPPNB ve LPPNB'nin de izlendiği yerleşmede iki kültür katından söz edilebilmektedir. İki adet hücre planlı yapıya LPPNB'de rastlanmıştır ancak bir tanesi daha iyi korunmuştur. Yapıların boyutları 10x5,5 metredir. 1. evrede yapının doğusunda 3 hücre ve batısında ise bir adet geniş mekan bulunmaktadır. Birinci evre MPPNB ile tanımlanmaktadır. İkinci evre ise LPPNB ile temsil edilir ve 9 hücre bulunmaktadır. Orta ve Geç PPNB'ye tarihlenen bir başka ve önemli yapı da Terazzo'lu yapıdır. 15x13 m boyutlarında olan yapı MPPNB'de inşa edilmiştir. Kırmızı tabanlıdır ve LPPNB'de yenilenmiştir. Kırmızı taban geleneğinin sürdürüldüğü izlenen LPPNB Terazzo yapısının batısında hücre planlı iki yapı konumlandırılmıştır. Batısında bulunan hücrelerin doldurulduğu ve bu alana tabanı beyaz ve terazzo ile oluşturulan yeni bir mekan eklendiği bilinmektedir (1.5 x 3.3 m). Ayrıca bu durumla eklemeli yapı özelliği de kazanan yapının tabanında iki hat, doğu-batı yönünde kırmızı boya bezeme de yapılmıştır. Yapıda dört adet dikme deliği bulunmakla birlikte tahribat nedeniyle taşıyıcıya ulaşamamıştır (Kodaş, 2018: 7-20; İpek - Çiftçi, 2020).

Orta PPNB'de Terazzo yapısının batısında ve doğusunda 2 yapı bulunmaktadır. Batıda geniş odalı yapı (6x5,5-5,3m), doğuda ise çok odalı yapı (9x5,5-6) m bulunmaktadır. Terazzo yapısı ile birlikte bu evre için tabanlar terazzolu, taş döşeli ve kil kireç karışımı sıvalar olarak ayrılabilir. Konutlarda kil ve kireç karışımı kullanılmıştır. Taş döşeli tabanlar ise depolama için kullanılan mekanlarda kullanılmıştır. Genel olarak

depolar/silolar ve konutlar, terazzolu yapının etrafına konumlandırılmıştır. Buluntu grubu geniş bir grup ile temsil edilmektedir. Boncukların ağırlıklı olduğu grupta kulak tıkaçları, küpeler ve sayma taşları (token ya da jeton) bulunmaktadır. Çok çeşitli hammadde grubundan imal edilen objelerin bulunduğu yerleşmede bileziklerin yanında figürlü taş objelere ve kemik plakalara da rastlanılmaktadır. Hayvan motiflerinin ön plana çıktığı sembolizmada boğa başı, geyik, leopar, yaban keçisi, yılan, kuş, akrep gibi naturalistik imgeler bulunmaktadır. İnsan ve hayvan figürini bulunmamaktadır. Kemik objelerden, benzerinin Gusir Höyük'te de bulunduğu bahsetmenin önemli olduğu, kakma tekniği ile yapılmış, üzerinde iki örümcek motifi bulunan yeşilimsi taşların yapıştırılması ile oluşturulan objedir. Ek olarak geometrik bezeme bulunan taş nesneler de bulunmaktadır. Boyutları 5-8 cm olan, hammaddesi mermer olan yaklaşık 10 tane bilezik de bulunmaktadır (İpek - Çiftçi, 2020: 217-224).

Fotoğraf 6.4 : Boncuklu Tarla kamusal yapı (İpek – Çiftçi, 2020: 234)

Çemka Höyük

Dicle Nehri'nin batısında yer alan yerleşme, Boncuklu Tarla'ya yak. 900 m mesafededir. 8 tabakanın bulunduğu yerleşme ortadan geçen yol nedeniyle yoğun tahribat görmüştür. Bu sebeple iki ana alanda çalışılmıştır. 1. ve 6. tabakalar PPNA, 7. ve 8. tabakalar ise

Epi-Paleolitik dönemin sonuna işaret etmektedir. Yerleşmenin 2. tabakasında yapılan radyokarbon tarihlemesi MÖ kal. 9661-9331 aralığını, 5. tabakada yapılan tarihleme ise MÖ kal. 9742-9317 tarih aralığını vermektedir. Genel mimari hatları itibariyle basit barınaklar, yuvarlak planlı yarı gömük yapılar ve kil-kerpiç sıvalı, taşlarla inşa edilmiş görece daha sağlam radyal ya da oval planlı yapılara rastlanılmıştır (Bkz.: Fotoğraf 6.5). Taş alet endüstrisinde dikkat çeken durum Kuzey Irak yerleşme kültürlerinin etkisinin görülmesidir. Nemrik uçlarının yanında, uzun üçgen biçimli mikro-dilgiler bulunmaktadır. Çok sayıda bız ve spatül PPNA tabakalarında bulunmuştur. Ayrıca kemik takıların mevcut olmasına rağmen bölgenin diğer yerleşmelerinde görülen bezemeli kemik takılar Çemka Höyük'te bulunmamaktadır. Ağırlıklı olarak kireçtaşıdan imal edilen taş kap bulunmasına rağmen birkaç örnek kloritten imal edilmiştir. Geometrik bezemelerin görüldüğü örnekler kloritten imal edilmiştir. İşlenmiş taşlar klorit ya da kumtaşıdan imal edilmiştir ve örnekleri çevre yerleşmelerden de bilinmektedir. Kemik boncukların yanında çok sayıda kavkı takı mezar hediyesi olarak bırakılmıştır. Epi-Paleolitik tabakalarda takı bulunmamaktadır. İnsan gömütlerinin hepsi birincil gömüttür. Tamamı PPNA tabakalarında bulunan gömütler tabanaltı gömüt geleneğinin görüldüğü örneklerdir. Yaklaşık 15 iskeletten 12'si yetişkin kadın ve erkeklere aittir. Epi-Paleolitik kültür dolgusu Zarzian ile ilişkili, PPNA kültür dolgusu ise Nemrikian etkisindedir. Genel hatları itibariyle mimaride basit barınaklardan yuvarlak planlı yarı gömük yapılara değişimin izlendiği, üst evrelerde mekanların genişlediği izlenmektedir. Üst evrelere gidildikçe daha sağlam bir inşa geleneğinin de görüldüğü ayrıca belirtilmelidir (Kodas vd., 2020: 40-44).

Fotoğraf 6.5 : Çemka Höyük havadan yapıların havadan görünümü

6.2. Orta Fırat/Güneydoğu Anadolu Platosu Ve Kuzey Irak'ta Mimari Değişim

Neolitik dönem başı itibariyle mimari değişime özgü en eski arkeolojik veriler Kuzey Irak, Orta Fırat ve Orta Levant'tan gelmektedir. Paleolitik sonrası söz konusu coğrafyalarda mimaride görülen en büyük değişim, yapı ustalarının mimari çözüm arayışlarında izlenebilmektedir. Temel inşa konularında birçok deneme ve yanılma görülmektedir. Ancak kesin olan yapı strüktürünü oluşturmak konusunda sürekli bir arayışın olduğu, bu bağlamda oldukça dinamik bir sürecin yaşandığıdır. Genelde duvar örgüsü, köşe bağlantıları, taşıyıcı sistem ve üst örtüye ilişkin denemeler gözlenir. Her ne kadar çatı konstrüksiyonu verisi az olsa da taşıyıcı sistemlerdeki veriler araştırmacılara ip ucu vermektedir (Bıçakçı, 2003: 386; 2009: 94).

Taşıyıcı sistemlerinde ilk çözüm olarak duvarlar kullanılmıştır. Ahşabın dikey olarak kullanıldığı örneklerde çatı konstrüksiyonu direklerle desteklenir (Bıçakçı, 2003: 386). Natuf kültürü ve sonrasında görülen bu teknik, Çayönü'nde dal-örgü tekniğiyle de

bilinmektedir. Dal-örgü tekniğinde de ahşabın dikey kullanımı söz konusudur. Mureybet II ve IIIB, Hallan Çemi ve Jarf el Ahmar'da taş duvarlar arasına ahşabın dikey yerleştirilmesi ile çatı konstrüksiyonu desteklenmiştir (Bıçakçı, 2003: 387).

Bir diğer önemli etmen kilin inşa materyalinde kullanımıdır. Taş ya da organik materyal kullanımı kadar yaygın olmasa da ilk defa Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde farklı materyaller karıştırılarak yapı malzemesi elde edildiği anlaşılmaktadır. Bağlayıcı/harç olarak kullanılan kilin çakıl, saman, kum gibi materyaller ile birlikte gerek duvarda gerekse tabanlarda da kullanıldığı bilinmektedir. Kil karışım, Orta Fırat'ta harç ve sıva amacıyla, Kuzey Irak yerleşmelerinde ise modüler yapı malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu tip kullanımlara Orta Levant yerleşmelerinde de rastlanır. Kuzey Irak'ta Nemrik, M'lefaat ve Qermez Dere yapı malzemeleri ve yapım teknikleri açısından gelişim ve birçok değişim bir arada izlendiği yerleşmelerdir (Bıçakçı, 2003: 394-395).

Mureybet II'de XLVII yapısında duvara dikey olarak ahşap yerleştirilmiştir. Çapı 5 cm olan bu direkler, kil ve taş karışımı malzeme ile oluşturulan duvara bitleştirilerek duvar konstrüksiyonu oluşturulmuştur. Yapının tabanına kadar uzanan duvar, olasılıkla eğim sebebiyle daha sağlam bir duvar oluşturma amacıyla bu şekilde inşa edilmiştir (Aurenche, 1980: 42; Bıçakçı, 2003: 387). Mureybet IIIB'de bulunan 5 numaralı yapıda direk, dal ve sazın yatay kullanımı mevcuttur (Van Loon, 1968: 271). XVI. tabakada kireçtaşından somun biçimli tuğlalar ile duvar oluşturulmuş; tuğlalar kil harç ile bağlanmıştır. Yapı duvarlarında saz izleri ile birlikte delikler ve ahşaptan kiriş bulunmaktadır. Aynı tabakada bulunan başka bir yapıda ise ahşabın dikey kullanımına örnek olarak yanyana sıralanmış direk delikleri de bulunmaktadır (Van Loon, 1968: 273; Bıçakçı, 2003: 387). Mureybet IIIB'de ahşap direklerin hem yatay hem de dikey kullanımının görüldüğü, mimari açıdan deneme ve yanılmanın izlendiği önemli bir yerleşmedir (Van Loon, 1968: 213). Genel hatlarıyla tek sıra tuğla ve ahşabın üst üste bindirilerek kullanılması tekniği de Mureybet'te görülen bir diğer mimari gelişim/değişimdir. Yerleşmede, 12 cm çapında kerestelerin iki sıralı kireçtaşı tuğla arasına yerleştirilerek ve kilin de bağlayıcı malzeme olarak kullanıldığı örnek mevcuttur. Tuğla boyutları ortalama 26x12x9 boyutlarındadır ve kırmızı kil kullanılmıştır (Van Loon, 1966: 213).

Mureybet IIIB'de doğrusal hat verecek şekilde somun biçimli taşlar ile duvar örgüsü inşa edilmiştir. 22-34 cm boyutlarında olan bu tuğlalarda harç malzemesi olarak kil kullanılmıştır (Bıçakçı, 2003: 392). Mureybet IIB ile çağdaş olan Cheik Hassan'da

doğrusal hat veren ve küçük dörtgen odalı yapılar mevcuttur. Doğrusal hat veren yapıların alt evresinde ise duvarın en altına taş levhalar yerleştirilmiştir. Üzerinde ise puro biçimli (cigar-shaped) kireçtaşı tuğlalar ile duvar örgüsü oluşturulmuştur (Cauvin, 1978: 41; 1980: 26-27, Bıçakçı, 2003: 392). Mureybet XLVII yapısının yapım tekniğine benzer biçimde bir yapıda doğrusal hat veren duvarlar da mevcuttur (Cauvin, 1978: 41; Bıçakçı, 2003: 392). 20 cm kalınlığında olan duvarlar, taş tuğla ile ahşap kil içerisine gömülerek duvar konstrüksiyonu oluşturulmuştur (Cauvin, 1980: 26-27).

Mureybet'in 35 km kuzeyinde bulunan Jarf el Ahmar, Fırat'ın doğu terasında yer alır. En alt tabakalarda yuvarlak planın (VII-IV) izlendiği yerleşmenin sonraki tabakalarında yuvarlak ve oval planlı yapılarla birlikte dörtgen planlı yapılar izlenmektedir. Dörtgen planlı yapılar köşeleri yuvarlatılmış mimari planla birlikte doğrusal dörtgen hat veren yapılar (ortogonal) olarak ayrıştırılmaktadır (Stordeur, 2000: 1, Stordeur, 2001: 30-31; Bıçakçı, 2003: 387). Hem konut hem kamusal yapıların bulunduğu yerleşmede, iki yapı grubunun yapım teknikleri farklılıklar taşımaktadır (Bıçakçı, 2003: 388). Duvarı güçlendirme amacıyla dikey ahşaplar kullanılan yapılarda özellikle EA7 yapısında, çatı konstrüksiyonunu desteklemek için büyük ahşap dikmeler kullanılmıştır (Stordeur, 2000: 1; Stordeur, 2001: 32). 7,40x6,80 m boyutlarında, oval plana sahip EA30 yapısı yüzeyden 2,30 m derinliğe sahiptir. Bu yapıda iki sıralı taş dizisi ile yuvarlak hat verecek şekilde istinat duvarı oluşturulmuş ve duvar iç yüzeyine ahşap dikmeler yerleştirilmiştir (Stordeur, 2001: 33-34). Yapının bir sonraki evresinde ise bölme duvarı karşımıza çıkmaktadır. İç mekanda bölme duvarına ek olarak kil sıvalı seki bulunmaktadır. EA30 yapı planı, Mureybet XLVII yapı planı ile benzerlikler taşımaktadır (Stordeur, 2001: 35; Bıçakçı, 2003: 388). Bir diğer yapı olan EA53, plan ve iç mekan düzenlemesi bakımından EA7 ve EA30 yapısından farklıdır. Yuvarlak planlı olan yapı 8 m çapında ve taban seviyesi yüzeyden 2 m aşağıdadır (Stordeur, 2001: 1). EA7'ye benzer olarak, duvar inşası sırasında ahşap direkler istinat duvarı içerisinde koyularak inşa edilmiştir. Duvarın iç yüzeyi ise kalın kil sıvalıdır (Stordeur, 2001: 38-39).

Dörtgen planlı yapıların belirginleştiği Jarf el Ahmar'da somun biçimli kireçtaşı tuğlalar duvar örgüsünde kullanılmıştır. Tuğlaların biçimlendirilişi, Mureybet II, IIIB ve Cheikh Hassan benzeridir (Stordeur, 1996: 1; 1998: 104; 1999: 136; Stordeur vd., 2001: 32). Duvarların alt kısmı çift sıra taş dizisiyle, üst kısmı ise tek sıra somun biçimli tuğlalar ile oluşturulmuştur. Yapıların erken evrelerinde köşeleri yuvarlatılmış dörtgen plan izlenmektedir. Sonraki evrelerde ise köşeleri birbirine bitiştirerek köşe sorunu çözülmüştür (Bıçakçı, 2003: 392).

Fotoğraf 6.6: Jarf el Ahmar ve merkezde EA30 yapısının havadan görünümü (Haklay – Gopher, 2020: 33)

Jarf el Ahmar'da izlenen bir diğer değişim ise istinat duvarı ile dikilitaşların bir arada kullanımınıdır. EA53 numaralı yapı 8 m çapında, yuvarlak planlı ve yere gömük bir yapıdır (Stordeur, 2000: 1). Çukur kısma gelecek şekilde istinat duvarı inşa edilmiş ve kil ile sıvanmıştır (Stordeur vd., 2001: 38-39). Duvarların içinin sıvanması yanında, duvar birimi ile ilişkili 100 cm yüksekliğinde seki bulunmaktadır. Bahsi geçen sekinin bitimi büyük taş levhalarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca tüm kenarlarında 0,25-0,35 m kalınlığından ahşap direklerin bulunduğu ayrıca belirtilmelidir. Ahşap direkleri hem çatı konstrüksiyonunu taşıma da hem de iç mekan tasarımında dekoratif amaçlı kullanım görmüştür. Buna ek olarak duvarlarda da dekoratif işlemler mevcuttur (Bkz.: Fotoğraf: 6.6; Stordeur vd., 2001: 39; Bıçakçı, 2003: 401).

M'lefaat'ta bulunan yapı ustaları oval ya da yuvarlak planlı yapılar inşa etmişlerdir. Yapıların çoğu yarı gömük olarak tasarlanmıştır. İlk evrelerde görece küçük, 5-6 m çapında olan yapılar, ikinci evrede yak. 8 m çapa kadar çıkar ve görece daha büyüktür (Bıçakçı, 2003: 395). Yerleşmede, birinci evre 6 yapı ile temsil edilmektedir. Bu altı yapıda kilin farklı çeşitlerde kullanım gördüğü anlaşılmıştır. 3A ve 4 numaralı yapılarda "packed clay", 5 ve 7 numaralı yapılarda kil-taş karışımı ve diğer yapılarda ise puro biçimli tuğlalarda (cigar-shaped bricks) kullanım görmüştür. Tuğlalar 0,25-0,40 m kalınlığındadır ve 0,3 ile 0,7 m yüksekliğinde korunmuştur. Yerleşmenin birinci evresinde

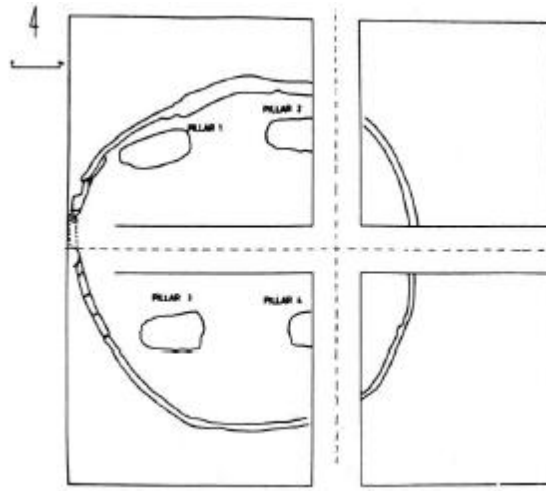
kerpiç tuğlalar ile inşa edilen 8 numaralı yüzey yapısı bulunmaktadır. Güneşte kurutma tekniği ile son haline getirilen tuğlalar 3-9 cm kalınlığındadır ve yak. 1.40 m yükseklikte korunmuştur. Üstteki tuğlaların daha kısa ve daha ince tercih edildiği, ortada ve altta tercih edilen tuğlaların ise görece daha uzun ve kalın oldukları anlaşılmıştır. Harç malzemesi olan kil, samanla birlikte kömür karıştırılarak hazırlanmış ve duvara uygulanmıştır. İkinci evreye ait olan 2 numaralı yapı pise tekniği ile, 3 numaralı yapı ise “packed clay” tekniğiyle oluşturulmuştur ve ikinci evreye ait olan yapıların duvar kalınlıkları 0,30 m ile 0,40 m; korunan duvar yükseklikleri ise 1,20 m ile 1,70 m arasında değişmektedir (Bıçakçı, 2003: 395).

Mimaride gelişim ve değişimin, yapım teknikleri, plan, taşıyıcı sistem ve kalıcı iç mekan düzenlemeleri bakımından izlendiği yerleşme olan Nemrik 9’da, farklı evrelere ait 5 tipte yapı birimi tanımlanmıştır (Kozłowski - Kempisty, 1990: 352). En eski evrede A ve B olarak tanımlanmış iki yapı tipi bulunmaktadır. A tipi basit barınaklar olarak tanımlanmıştır. B tipi ise yığma kerpiç (tauf-walled) tekniğinin uygulandığı ve 0.20 ile 0,30 m duvar kalınlığına sahip yapı tipidir. Orta evre ise C tipi yapılar ile tanımlanmıştır. Güneşte kurutulmuş kerpiç tuğlaların kullanıldığı yapı tuğlalarının ortalama boyutları 51x12x6 cm’dir. Bu evreye ait iki de B tipi yapı bulunmaktadır (Kozłowski, 1990: 350-355). Yerleşmenin Erken Geçiş Evresine ait (Earlier Sub-Phase) yapılar D tipi yapılarla karakterizedir. Yeni yapı elementleri bu evrede ortaya çıkmaktadır. Dikilitaşlara ek olarak marn kullanımı görülmektedir (Kozłowski, 1990: 357). Yuvarlak plana sahip yapı duvarları güneşte kurutulmuş kerpiç tuğla ya da bu tuğlaların yeni elementlerle kombinasyonu ile inşa edilmiştir (Kempisty, 1992: 32). Bu evrede yer alan 1 numaralı yapıda bölme duvarı görülmektedir. 0,65-0,85 m kalınlığında oval biçimli tuğlalar kullanılmıştır. Tuğlaların kalınlıkları 39-51x20-30 cm ile 45-48x16 cm arasında değişmektedir (Kempisty, 1992: 32; Bıçakçı, 2003: 396-397). E tipi yapılar ise (2-5-14-13), son geçiş evresinde (Late Sub-Phase) tanımlanmıştır. Dikilitaşlar ile çatı konstrüksiyonun desteklendiği görülmektedir. Dörtgen plana geçişte öncül kabul edilen yapı planlarına ek olarak kerpiç tuğla ile marn bir arada kullanılmıştır. Buna ek olarak iki yapıda da bölme duvarları bulunmaktadır (Kozłowski & Kempisty, 1990: 358). 2 numaralı yapıda 56x15x7-10 cm boyutlarında somun biçimli tuğlalar kullanılmıştır. Mimaride yaşanan bu değişim ve gelişime karşın Nemrik yapı duvarlarının taşıyıcı güçte olmadığı ve bunun dikilitaşlar ile çözüme kavuşturulduğu düşünülmektedir (Kozłowski, 1990: 50; Kozłowski, 1992: 33, Bıçakçı, 2003: 397). Çatı konstrüksiyonuna ilişkin 1A ve 5 numaralı yapıdan veriler bulunmaktadır. Yanmış kalıntılardan, çatı konstrüksiyonunun en az 13

cm olduğu ve kafes biçimde tasarlandığı, daha sonra boşlukların kil sıva ile kapatıldığı düşünülmektedir (Kozłowski - Kempisty, 1990: 355).

Şekil 6.1 : 1 numaralı yapının çizimi (Kozłowski, 1989: 25)

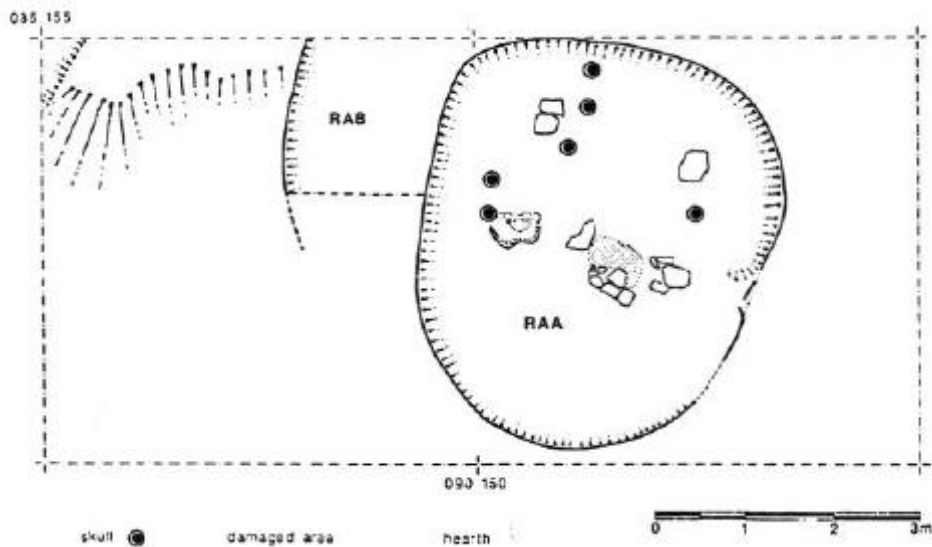
Nemrik'te C, D ve E tipi yapı grubunda görülen bir diğer özellik kendi başına ayakta duran direkler ve dikilitaşlar ile statik sorununun çözümüdür (Bıçakçı, 2003: 400). En erken örnek 1A yapısında izlenmektedir. C tipi yapı grubunda olan bu yapıda dörtgen aksta yerleştirilmiş dört direk deliği bulunmaktadır. Simetrik olduğu gözlenen direklerin kalınlıkları yak. 0,20-0,30 cm'dir (Kozłowski & Kempisty, 1990: 354). Erken evrenin, ilk geçiş evresinde (Earlier sub-phase) 1, 4 ve 8 numaralı yapılarda da benzer durum izlenmiştir. Dörtgen plana geçiş olarak yorumlanan bu evre yapıları yamuk plana daha yakındır. 0,70 ile 1,20 m arasında yükseklikte olan dikilitaşlar kil ya da kireç sıvalıdır. Sıkıştırılmış marn birleşimi ile inşanın görüldüğü bu evrede ahşap direkler yerine dikilitaşların kullanımı görülmektedir. Nemrik'in bu evresinde tanımlanan D tipi yapılar da D1 ve D2 yapı tipi olarak ikiye ayrılmıştır. D1 olarak tanımlılarda dikilitaş ve ahşabın taşıyıcı olarak bir arada kullanımı görülmüş, D2 tipi yapılar ise tamamı dikilitaşlar ile

oluşturulan yapıları tanımlamaktadır (Kempisty 1990: 46-48; Bıçakçı, 2003: 400). Dörtgen (doğrusal) hat veren plana sahip yapı grubu olan E tipi yapılarda sıkıştırılmış marn ile birlikte dikilitaşların bir arada kullanımı söz konusudur. Her yapıda simetrik ve çapraz aksta yerleştirilmiş dikilitaşlar bulunmaktadır (Bkz.: Şekil 6.1; Kozłowski-Kempisty, 1990: 358).

Kuzey Irak yerleşmelerinden Qermez Dere'de kendi başına taşıyıcı duvar birimlerinin bulunmaması, taşıyıcı sistemin dikilitaşlar ile yapıldığını ortaya koymuştur. Güneydoğu

Anadolu Platosu/Orta Fırat ile birlikte Kuzey Irak'ta dikilitaşların çatı konstrüksiyonunu destek için kullanıldığı bilinmektedir. Qermez Dere'de de RAB yapısında bulunan dört dilek deliğinden bir tanesinin oldukça büyük bir taşla ait olduğu ve taşın da kil ve beyaz sıvayla sabitlendiği ve yüksekliğinin de 1,40 m olduğu elde edilen veriler arasındadır (Watkins, 1990: 340). Dikilitaşların, çatı konstrüksiyonunu desteklemek amaçlı ve dönemin inşa ustaları tarafından statik sorununu çözmek amaçlı denemeleri yansıttığı düşünülmektedir (Bıçakçı, 2003: 399). RAE yapısında ise merkezi bir konuma yerleştirilen taş levha dikkat çekmektedir. Merkezi taş levha çevresine dikilitaşlar yerleştirilerek çatı konstrüksiyonu desteklenmiştir. Kil ve kireç yardımıyla sabitleme sorunu, RAB yapısı gibi çözülmüştür (Watkins, 1990: 340). RAE yapısının bilinçli bir şekilde doldurularak oluşturulan RAA yapısı ise iki evreye sahiptir. Birinci evrede iki dikilitaş, iç mekanın kuzeyine çapraz ekseninde yerleştirilmiştir. Yine kuzeyde bir adet niş bulunmakla birlikte kırmızı renkli sıva kullanılmıştır. Yapının ikinci evresinde ise kuzey kısma yerleştirilen dikilitaşlar merkezi bir konuma çekilmiş, bir önceki evre gibi kil ile kaplanıp bitştirilmiştir (Watkins, 1996: 83; Watkins, 1990: 340; Bıçakçı, 2003: 399). Bir diğer yapı olan RAF yapısı ise çapraz eksenli iki dikilitaş, büyük taş levhaların kullanıldığı yarı gömük bir yapıdır. Tüm yüzeyler kille kaplanmıştır. Diğer yapılara benzer teknikle inşa tekniği inşa görülse de çatı konstrüksiyonu desteğinde ahşabın da kullanıldığı düşünülmektedir. Dikey taş levhalar kalın kille kaplanmış ve bu durum hem yük altında güçlendirmeyi hem de dekoratif açıdan farklılığı sağlamıştır. Taşıyıcı duvar olmaması, taşıyıcı sistemin yalnızca dikilitaşlar ile sağlandığına işaret etmektedir (Bkz.: Şekil 6.2; Bıçakçı, 2003: 400).

Şekil 6.2 : RAA ve RAB yapı planları (Watkins vd., 1989: 20)

Ahşabın farklı şekilde kullanımına bir diğer örnek Çayönü'nde izlenmiştir. Çayönü, Izgara Planlı Yapılar Evresinde bahsi geçen yapılar üç mimari bileşenden oluşmaktadır. Güneyde küçük hücreler, merkezde ateşyeri bulunan görece geniş bir oda ve kuzeyde ise izgara planlı duvarlar ile yapılar oluşturulmuştur. Yumru boyutunda taşlardan oluşturulan duvarlarda, izgara hattı veren duvarları zamanla daha geniş inşa edilmiştir. Üstyapı ise organik materyallerden inşa edilmiştir. Kuzey kısımdaki izgaralar ahşabın yatay kullanıma ile oluşturulmuş ve duvar kalınlığı yak. 40-50 cm kalınlığındadır. Duvar birimlerinin alt kısmı taş ile düz hat verecek şekilde yapılmış ve duvarın iç hattına da ahşap yerleştirilmiştir (Schirmer, 1981: 44-45; Schirmer, 1988: 370, Bıçakçı, 2003: 389). GHf yapısının kuzeyi taşlar yerine keresteler ile inşa edilmiştir. Olasılıkla dal boyutlarında malzeme kullanılmıştır. Taş temelsiz olarak, doğrudan ahşabın yatay kullanımı görülür. Bu yapı hakkında elde edilen veriler nem ve diğer etmenler sebebiyle ahşabın çürümesi sebebiyle elde edilmiştir (Bıçakçı, 2003: 390). Hallan Çemi'nin ilk evrelerinde ise yuvarlak planlı yüzey yapıları karşımıza çıkmaktadır. Duvar taşlarında harç olarak beyaz sıva kullanılmıştır (Rosenberg, 1994: 125). Sonraki evrelerde iki adet yarı gömük yuvarlak planlı yapı (A-B) mevcuttur. Yak. 5-6 m çapında olan yapıların köşelerine kumtaşı levhalar yerleştirilerek yatay düzlemde mekân alanı desteklenmiştir (Rosenberg, 1994: 124).

T biçimli dikilitaşlar ve üzerine yapılan dekoratif bezemelerle ön plana çıkan Göbeklitepe ve çevresinde ise bahsi geçen dikilitaşlarla özdeşleşmiş çok sayıda yerleşme bulunmaktadır. Henüz hepsinde kazı çalışmaları ve yayınlar tamamlanmadığından sınırlı bir bilgi akışı bulunmaktadır. Bölgede genel itibariyle T biçimli dikilitaşlar dikkat çekmektedir. Duvar birimleriyle birleşik sekilerin bulunduğu, genel itibariyle yak. 9x9 m boyutlarında oval planlı kült yapıların bulunduğu Göbeklitepe'de (Schmidt, 1995: 9), dikilitaşların alt kısmı platform gibi oyularak inşa edilmiştir. Bu platformlar da dikilitaşların temeli şeklinde yorumlanmıştır (Schmidt, 1995: 9; Haputmann, 99: 79; Bıçakçı, 2003: 402). Dikilitaşlar duvar içerisinde kullanıldığı gibi iç mekânın ortalarında da birbirine paralel iki merkezi dikme şeklinde de kullanılmıştır. Ortalama 3 m yükseklikte olan dikilitaşlar antropomorfik olarak tasarlanmış ve üzerinde kuş, yılan, aslan, akrep, tilki, domuz gibi hayvan bezemeleri bulunmaktadır. Bir örnekte de insan motifi kullanılmıştır. Yuvarlak planlı yapıların yanında dörtgen planlı yapılar da yerleşmede izlenen bir diğer yapı grubudur. 6,50x4,40 m boyutlarında olan dörtgen planlı bir yapının kuzey duvarı 2 m yüksekliğinde ölçülmüştür. Dört dikilitaş bulunan örnekte, olasılıkla çatı konstrüksiyonu

da kuzey duvarının yüksekliği olan 2 m yüksekliğindedir (Hauptmann, 1990: 78-79). Yapının üst evrelerinde duvar içinde çatı konstrüksiyonunu taşıması için boşluklar bırakıldığı da elde edilen veriler arasındadır (Hauptmann, 1999: 79). Üst evrelerde çok odalı yapıların da bulunduğu yerleşmede genel itibariyle terazzo tabanlarla birlikte T biçimli dikilitaşların gerek kendi başına sabitlenerek gerekse duvar içinde kullanıldığı söylenebilmektedir. Daha sonra inşa edilen yapılarda mimari teknik benzer olsa da boyutlarda küçölme izlenmektedir. Ortalama dikilitaş boyutları 1,5 m'dir. (Schmidt, 2001: 49-51; Bıçakçı, 2003: 402; Schmidt, 2011: 44-47).

T biçimli dikilitaşlar ve anakaya oyularak yapıların ve bu yapı birimlerinin oluşturduğu komplekse sahip olan yerleşme Karahantepe'de yuvarlak planlı yapılar dikkat çekmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem A evresinin sonu ile B evresinin hemen başına tarihlenen dört yarı gömük yapı tanımlanmıştır. Bunlardan üçü anakayaya oyularak inşa edilmiş ve yerleşmede bulunan yapı kompleksi ile çağdaş olduğu saptanmıştır (Karul, 2021: 22-23). Kompleksin merkezinde AD yapısı bulunmaktadır. 23 m çapında olan yapının planı, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlıdır. Yapının batısı anakaya oyularak 4,3 m yükseklikte inşa edilmiştir. Statiği desteklemek amacıyla payandalar da bu alanda bulunmaktadır. Duvar alt bitimi ise iki basamaklı seki biçiminde biçimlendirilmiştir. Yapının diğer kısmı ise anakayaya gömöl ve/veya kendi başına ayakta duran duvarlar şeklinde inşa edilmiştir. Duvar ve seki birimlerinin aralarına belli mesafelerde dikilitaşlar yerleştirilmiştir. Taban ise anakayanın düzeltilmesiyle oluşturulmuştur (Karul, 2021: 23). AB yapısı ise AD'nin kuzeyinde bulunmaktadır. 7x6 m boyutlarında olan yapıda köşeleri yuvarlatılmış yamuk biçimli bir plan bulunmaktadır. Yapının güneyinden AD yapısı ile ilişkili, 70 cm çapında bir giriş bulunmaktadır. Yapı içerisinde bulunan ve çıkıntı olarak bırakılmış insan başı dikkat çekmektedir. Yapı içerisinde bulunan merdivene hafifçe bakar şeklinde yön verilmiştir. Yapı içerisinde anakaya oyularak inşa edilen 11 dikilitaş bulunmaktadır. Tümü fallus gibi yapılan dikilitaşların tamamı düz hat vermektedir. Yapının batı duvarında çıkıntı olarak bırakılan insan başı önü bilinçli bir şekilde boş bırakılmıştır. Diğerleri ise iki sağda iki de solda olmak üzere belli bir simetride inşa edilmiştir. Öndeki dörtlü 1,6-1,7 m yüksekliktedir; arkadakiler ise daha küçük, 1-1,4 m yüksekliğindedir. Genel olarak 30 ile 50 cm arası değişen çapa sahiptirler. Diğer yapılarda gibi bu yapı da bilinçli olarak doldurulup kapatılmıştır. Yapının kuzeyine açılan kıvrımlı bir hat bulunduğu da ayrıca belirtilmelidir (Karul, 2021: 24). 8,5x7 m boyutlarında, oval/yamuk planlı ve köşeleri yuvarlatılmış bir başka yapı da AA yapısıdır. Yere gömük olarak inşa edilen yapının derinliği 1,1 m'dir. Yapının batısında 6,6 m uzunluğunda bir seki bulunmaktadır. Sekinin batı bitiminde iki

basamak ve bu basamak öncesinde de 20 cm çapında ve 10 cm derinliğinde iki çukur bulunmaktadır. Anakaya oyularak inşa edilen yapıda, seki bitiminde yer alan merdivenlere yakın tilki betimi ve tilkinin de çenesi altına niş yapılmıştır. Tilkiden önce de seki duvarına yılan motifi işlenmiştir. Anakaya oyularak, gömük olarak tasarlanan bir diğer yapı ise AC yapısıdır. 5,5 m çapında ve güneyi anakaya ile sınırlandırılan yapının kuzeyi ise taşların dik konumlandırılması ile sınırlandırılmıştır (Karul, 2021: 25).

Neolitik başı (Evre I-IV) ile Neolitik sonuna (Evre VI) tarihlenen tabakaların bulunduğu Nevalı Çori'de ise iç mekan düzenlemesi ön plana çıkmaktadır. Dörtgen planlı yapıların belirgin biçimde görüldüğü yerleşmede kerpiçle sıvanmış kireçtaşı duvarlar bulunmaktadır. Yapılar, yenilendiklerinde bir önceki yapının üzerine inşa edilmişlerdir ve yapı içi mekân birimleri arası geçişler bulunmaktadır (Hauptmann, 2011: 90). I numaralı tabakada bulunan 21A yapısı, 11,9x4,5 m boyutlarındadır. Yapının altında 30 cm genişliğinde kanallarla oluşturulan temel bulunmaktadır. İç mekân ikiye bölünmüştür ve 3x4,4 m ile 8,2x4,5 m'lik iki mekân daha elde edilmiştir. Kil sıvalı tabanların altında gömütler de bulunmaktadır. 25 numaralı yapıda ise yine tabanaltı gömüt görülmüş ve önce iki ana birime daha sonradan da 6 ya bölünmüş iç mekân kullanımı görülmektedir. Yapı dışında, taş dizilerle hazırlanmış direk yerleri ile yapı dışından çatı konstrüksiyonunu taşıma çözümünün uygulandığı görülmektedir (Hauptmann, 2011: 91). 2. tabakada bulunan üç yapı (12, 21B, 26) iki katmanlı kanallı yapılara örnektir. Boyutları 12x5,3 m olan 12 numaralı yapıda bir metre aralıklarla çatı konstrüksiyonuna destek direk yerleri bırakılmıştır. Önceki evrelerdeki gibi mekân bölümlene mevcuttur. Önceki evredeki (21A) yapının yenilenmesiyle inşa edilen 21B yapısı, 12,7x4,64 m boyutlarındadır. İki bölümlü olan yapının önde geniş bir mekân bırakılmıştır. Sonradan da iç mekân dörde bölünmüştür. İç mekânın merkezi noktasına taşıyıcı direk konumlandırılmıştır. Arkada kalan odalar arasında da kapı aralıkları bulunmaktadır (Hauptmann, 2011: 92).

Üç katmanlı kanallı yapılardan en iyi korunmuş örnek 2 numaralı yapıdır. Yapı boyutları 15,6x6,15 m'dir. Uzun kenarlardan üç eşit bölümlene yapılmıştır ve sonrasında eşit olmayan alana sahip iç mekân bölümlene yapılmıştır. Yak. 50 cm'lik bırakılan aralıklarla hücreler arası geçiş sağlanmıştır. Temel üzerinde toplamda 8 kanallı olarak inşa edilmiştir. Çatı konstrüksiyonu desteği için direk delikleri yapı dışında bulunmaktadır. Diğer yapılardan plan ve iç mekân düzenlemesi bakımından ayrılan 6 numaralı yapı ise hem konut amaçlı hem de atölye amaçlı kullanım görmüştür. İç mekân ikiye bölünmüştür. İçerisinde taşlarla sınırlandırılmış ocak ve pişirme çukuru

bulunmaktadır. Diğer yapılarda on kanala kadar inşa görülürken bu yapı dört kanala sahiptir ve kullanım bırakıldıktan sonra özellikle ışık olarak kullanılmaya devam edilmiştir (Hauptmann, 2011: 93). Kanallı yapıların genel özelliklerini Hauptmann (2011: 95) küçük bırakılan ön birim ve giriş kısmı ile daha büyük olan ana birim olarak özetlemiştir. Ön birim konutsal özellikler taşımakta, arka birim ise depolama işlevi görmektedir. Çatı konstrüksiyonları ise odun, dal ve kil kullanılarak oluşturulmaktadır. Yapıların üstyapısı, 2 m boyutlarında ve duvarlarda da havalandırma ve ışık için bırakılan boşluklar bulunmaktadır (Hauptmann, 2011: 95). Nevali Çori'nin bir diğer önemli yapı grubu kült yapılarıdır. II ve III numaralı yapılar aynı konumda birbiri üzerine inşa edilmiştir. II numaralı yapının boyutları 13,9x13,5 m iken sonraki evre olan III numaralı yapıda yapı boyutları 12,1 x 12,8 m'ye düşmüştür. Kareye yakın bir plan izlenen yapılarda iç mekân beyaz kille kaplanmış ve sıvanmıştır. Bazı yerlerde siyah ve kırmızı boya izlerine rastlanmıştır. Sekiler taş levhalarla sınırlandırılmış ve duvar aralarında T biçimli dikilitaşlar konumlandırılmıştır. II numaralı yapı tabakalarında, bir heykel parçasının seki ve arka duvar altına gömüldüğü tespit edilmiştir. II numaralı yapıda görülen terazzo taban, III numaralı yapıda da yenilenerek kullanım görmüştür. Ayrıca önceki yapıda kullanılan taşların da yine duvarlarda kullanıldığı elde edilen veriler arasındadır. Bir önceki yapıdan farklı olarak III numaralı yapının arka duvarında bulunan nişe yılan motifi yapılmıştır (Hauptmann, 2011: 95).

Eriha'da da Proto-Neolitik tabakalarda ahşabın yatay kullanımı mevcuttur. Yangın geçirmiş olan bu yapıda (Kenyon, 1981: 225), iç mekanlar ahşabın yatay kullanımı ile sınırlandırılmıştır ve duvar ile ilişkili bir ahşap malzeme kullanımı mevcuttur (Bıçakçı, 2003: 390). PPNA tabakalarından 1 numaralı açmanın 5. evresinde (Tower Phase 3) yine ahşabın yatay kullanımı izlenmektedir (Kenyon, 1981: 30; Bıçakçı, 2003: 390). Beidha'da ise VI. tabakada ahşabın birbirine paralel ve doğrusal hat verecek şekilde kullanımı görülmüştür (Kirkbride, 1984: 10; 1968: 62). Eriha'da izlenen bir başka nitelik kil kullanımıdır. Proto-Neolitik tabakalarda, bir başka tabirle Çanak Çömleksiz Neolitik dönem öncesinde de kil kullanımını işaret eden kil yumrular tespit edilmiştir (Kenyon, 1981: 114-121). Çanak Çömleksiz Neolitik dönem A evresinde ise taş temel üzeri kerpiç tuğlalar duvarlar oluşturulmuştur. Bazı örneklerde kerpicing taşlarla birlikte kullanımı, bazı örneklerde de bilinçli bir biçimde büyük taşların bir arada kullanımı görülmektedir (Kenyon, 1981: 271-286; Bıçakçı, 2003: 398).

Netiv Hagdud'da taş temel üzerine kerpiç tuğlalarla inşa görülmektedir. Kerpiç tuğlaların üst üste bindirilmesi tekniği ile yapılan yapılarda taşıyıcı olarak taş levhalar kullanılmıştır

(Bar-Yosef vd., 1991: 408). Dhra'da ise yuvarlak plana yakın biçimde inşa edilen yapılarda yığma kerpiç kullanılmıştır (Kuijt-Finlayson, 2001: 14; Bıçakçı, 398-399).

SONUÇ

Bu bölümde, yerleşme verilerini yorumlama amacıyla öncelikle bir teorik altlık oluşturmak istenmiştir. Arkeolojik yöntemlerle elde edilen verilerin değerlendirilmesi amacıyla oluşturulan bu altlık, temel arkeolojik teori dışında bu çalışmanın yazarının varmak istediği sonucu desteklemesi amacıyla yazılmıştır. Genel teorik düzlemin ana hatlarına değinildiği unutulmamalı, ileri antropolojik ve sosyolojik okuma için bu bölümün referanslarına göz atılmalıdır.

Meta Takası ve Günümüz

Meta, Türk Dil Kurumu çevrimiçi sözlüğüne göre iki anlam içermektedir²². Anlam karmaşasına yol açmamak adına, metanın mal anlamında kullanıldığında ticaret malı, sermaye anlamında kullanıldığında ise doğrudan kullanılacaktır.

Kaynak yönetimi ve kaynakların belli birey ya da gruplar tarafından denetim altına alınması, bir bakıma mülkiyet kavramının doğmasına sebebiyet vermiştir. Her ne kadar arkeolojide biz bunu Neolitik ile ilişkilendirsek de Paleolitik Çağ'dan beri kesin olarak takasın varlığından söz edilebilmektedir. Meta takası anlamına gelen ticaret bir bakıma günümüzde doğrudan takası akla getirmektedir.

Geçmiş düşünüldüğünde ise bu durumun ikili bir durum olduğu akla gelen ilk kısımdır. Emek ve zaman harcanarak üretilen metaların takası söz konusudur. Harcanan zamandan çok üretilen metanın niteliği onun değerini ve takas gücünü belirlemektedir. Taş aletler için bir ustanın harcadığı zaman bir çırağa göre daha kısa gözükebilir. Bu durum o metanın takas gücünü düşürmek yerine yükseltir ki burada da bir ters orantı mevcuttur. Ustanın, yıllar geçtikçe elde edindiği deneyim, zaman karşısında verdiği bir savaştan öte zamana yaptığı yatırımdır. Bu yatırım kendine bireysel bir yatırım olarak gözüксе de topluluk içerisinde kendi hiyerarşisine yönelik yaptığı; bir bakıma egonun varlığını devreye sokan bir nosyondur. Usta, elbette bu durumu bu şekilde yorumlamış demek değildir ancak sonucu itibariyle sosyal tabakalanmayı mülkiyet ile ilişkilendirmek istiyorsak, bu durumun ilk koşulu kesinlikle egonun aşkınlığıdır. Yalnızca taş aleti takas etme anında bile karşılığında elde etmek istediği ürünler için politik strateji geliştirmesi gerekir. Bu da Karl Marx'ın ünlü kavramı ekonomi-politik kavramını akla getirir. Arkeoloji literatüründe basit bir takas mantığında bakılan olgular, barındırdıkları anlamlar itibariyle

²² Kökeni Arapça olan kelimenin ilk anlamı mal, diğer anlamı ise sermayedir. Kelimeler farklı görünseler de sermaye ve malın fiziksel düzlem hariç bir farkı bulunmamaktadır. Mal da bir sermayedir, sermaye de maldır.

bütün bir sistemin Neolitik ve belki de Paleolitik ile birlikte mevcudiyet bulunduğunu akla getirmelidir. Arada günümüz modern para birimleri takas için kullanılsa da bu örneklerin geldiği nokta itibariyle paraya doğrudan zaman sermayesi olarak bakmak gerekir. Zamanı elle tutup durduramayız ancak zamanın içinde yaşarız. Dolayısıyla her bir saniye geleceğe doğru yapılan bir tür “ekonomik” yatırım anlamı taşır.

Morgan ve Sosyal Evrim Kuramı

Lewis Henry Morgan, literatüre önemli kavramlar geliştirerek sunmuştur ancak bu çalışmanın yazarı tarafından her ne kadar değinilse de görüşlerine katıldığını göstermez. Sosyal açıdan sürekli bir “ilerlemeci” yaklaşım doğrudan mutlak kabul edilemez. Bu durum yalnızca sosyal evrimde değil elbette biyolojik evrimde de geçerlidir. Bu noktada başka yanlış anlaşıldığını düşündüğümüz konuyu açmakta yarar görmekteyiz. Darwin’in evrim teorisi yanlış algılanmaktadır. Doğal seçim teorisi doğrudan akışına bırakılmış ve bir şekilde günümüze gelen canlı formlarının sonucu olarak algılanmaktadır. Oysa ki doğal seçim ile anlatılmak istenen güçlü olanın hayatta kalması değildir. Ekoloji hatta belki kozmos içerisinde yer alan form ve/veya türlerin, başta çevre ve kültür ilişkisinden doğan mikro veya makro değişimlere verdiği cevaplar doğal seçilimin ana etkenidir. Değişen iklim ve çevreyi bu noktada başa koymak, yak. 6.5 milyon yıl öncesini ele alarak başladığımızda oldukça yerinde olacaktır. Ekolojiyi ve canlı kültürlerini etkileyen faktörler buradan hareketle başkalaşırlar. En az dört büyük buzul dönem ele alındığında, sıcaklık değişimine bağlı olarak ve/veya daha da genişletmek gerekirse, Afrika’dan başlayan göç serüveni sırasında çok çeşitli iklim ve çevre koşullarına maruz kalınmıştır. Şimdilik güncel veriler, Afrika’dan ilk göç dalgasının başladığını göstermektedir. Buna bağlı kalarak Darwin’in teorisini ele alacak olursak Gürcistan ve sonra Avrupa’da Homo Neanderthalensis’ten bahsetmemiz gerekir. Darwin’in yanlış anlaşılan teorisi ile nesnel gerçekliğe yaklaşacak olursak Afrika’nın Savan iklimi sonrası, buradan bir yayılmayla diğer türlerin hayatta kalmaması gerekirdi. Yanlış kanı şudur; “güçlü olan hayatta kalır” ancak Darwin tam olarak böyle bir teori ileri sürmez. Darwin’e göre genetik mutasyon sonucu bazı türlerin bireylerinde başkalaşım gerçekleşir. Gerçekleşen bu mutasyona dayalı olarak değişimler gözlenir. Ayrıca bu durum bir canlı türünün her bir bireyinde gözlenmez. Mutasyon sonucu başkalaşıma uğrayan bireyler, değişen koşullara daha uygun formasyona da sahip olabilir ya da aksine tamamen uyumsuz koşullara da sahip olabilir. İşte tam bu noktada ince bir nüans bulunmaktadır. Ten rengi bir ırkı ifade etmemektedir, aksine iklim ve çevre koşullarının Homo Sapiens Sapiens’in en az bir veya birden çok bireyinin genlerinde gelişen mutasyon sonucu meydana gelen başkalaşımı

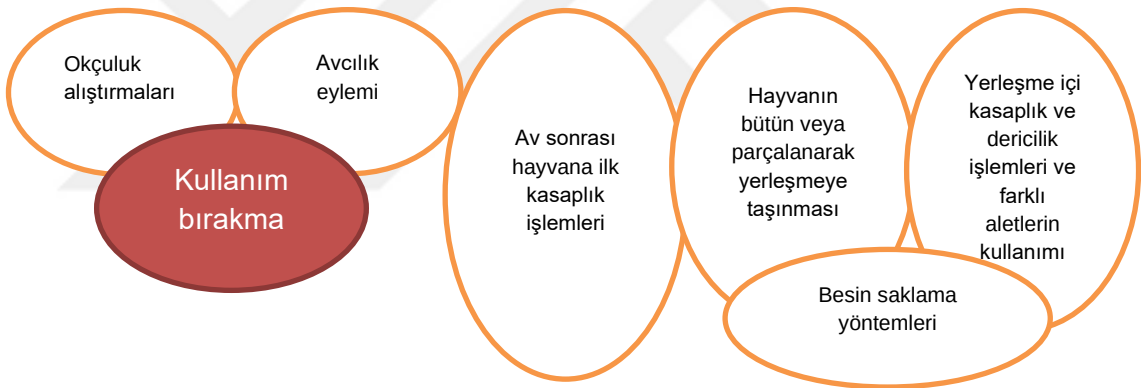
ifade etmektedir. Bu başkalaşım sayesinde bugün beyaz tenli Homo genusuna ait bireyler görmekteyiz. Güneşin zararlı UV ışınlarını en çok beyaz tenliler hissetmektedir. Daha koyu tenli bireylerde bu sorun oldukça az görünmektedir. Melanoma çok ciddi bir sağlık sorunudur ve çok büyük oranda güneşin zararlı ışınları ile alakalıdır. Bir diğer yanlış bilinen ve çok ciddi sorunlara yol açan konu ise yaz aylarında “güneşlenme” konusudur. Barış Özener’in (2016), ele aldığı bu konu oldukça çarpıcı göstergeler sunmaktadır. Araştırmacı, yaz aylarında güneşlenmenin ne gibi sonuçlara yer açtığı ve insanların keyfi olarak vücuduna nasıl zarar verdiklerini detaylı bir biçimde ele almaktadır.

Sosyal evrim konusuna geri dönecek olursak, Morgan’ın aksine, açıkça bu metnin yazarı sosyal evrimin doğrusal bir ilerleme kaydettiğini düşünmemektedir. Farklı araştırmacılar aşamalı evrim gibi kuramlar ileri sürmüşlerdir. Bu durumu kesin bir sonuca vardırmak bizce mümkün değildir. İlerlemeci yaklaşım hatta evrim kavramını kullandığımızda bile bir tür gelişmeci yaklaşım meydana çıkmaktadır. Tarihöncesi ile konunun ilişkisine ve kıyasına bakıldığında, modern toplum ve tarihöncesi toplumlar arasındaki mutlak farkın zaman ve doğal kaynakların kullanımı açısından başkalaşım geçirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla da sermayenin merkezileştirilmesi ile sosyal evrim kuramı örtüşmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik dönem topluluklarına da bu bağlamda eşitlikçi topluluklar olarak bakmak gerekir. Geçmişte obsidyenden üretilecek bir ok ucu için zanaatkarın kabiliyeti ve hammaddenin kalitesi ölçüsünde, bir tür kontrol yine mevcuttu. Değişen şeyler ölçekler olsa da her iki durumda da doğaya ve insana hükmetme güdüsü Homo Sapiens Sapiens’in en büyük zaafı ve eksikliğidir.

Marshall Sahlins, Kıtık Ekonomisi ile bu konuyu oldukça iyi almaktadır. Sahlins’in bu teorisi temel olarak ihtiyaçlar ve istekler üzerine kuruludur. Bu örneği Marksien teori üzerinde ele almak ve birleştirerek yorumlamak oldukça yerinde olacaktır. Kapitalizmin bir nüansı, çalışanı, emek verdiği ürün üzerinden ödüllendirmektedir. Ödüllendirme kısmı elbette bir meta takasını içermektedir. Sanayi devrimi sonrası toplumlarda da bu meta paradır. İşçi, emek verir ve üretir. Emeği karşılığı belli bir ücret alır ve bu ücretle yine kendi ürettiği veya başka işçilerin ürettiği ürünleri satın alır. Sermaye sahibinden elde ettiği kazancı yine sermaye sahibine geri öder; bununla da kalmaz ve satın aldığı ürün fiyatı üzerinden devlete de vergi öder.

Bu durumu tarihöncesi döneme uyarlayacak olursak her şeyden önce metayı emek sermayesi olarak ele almak gerekir. Obsidyen işliklerinde üretilen ok uçları, kuşkusuz

ekonominin en önemli araçlarındandı. Özellikle PPNA evresi ki bu tezin konusu olan Gusir Höyük de buna dahildir; ekonominin bel kemiğini avcılık oluşturmaktaydı. Avcının sermayesi yetenek ve yaptığı alıştırmalar olarak kabul edilebilir ancak gerek aerodinamik açıdan iyi üretilmemiş bir ok ucu gerekse iyi seçilmemiş bir hammadde kaynağı hem emek hem de zaman kaybına yol açmaktadır. Bu durumda genel olarak alet üretiminde kullanılan üretim zinciri kavramını besin elde etme yöntemlerine uygulayacak olursak, yeni bir kavram önermek yerine aynı kavramı kullanmak yerinde olacaktır. Kavramın bilinen hali genel anlam itibarıyla ve sırasıyla, hammadde temini, çekirdeği yerleşmeye götürme, işlikte üretim ve kullanım olarak sıralanabilir. Buna ek olarak besin elde etme yöntemlerini buna entegre ettiğimizde ise aşağıdaki şema ortaya çıkmaktadır:

Şekil S.1 : Besin Üretim Zinciri Şeması

Maus ve Armağan Teorisi

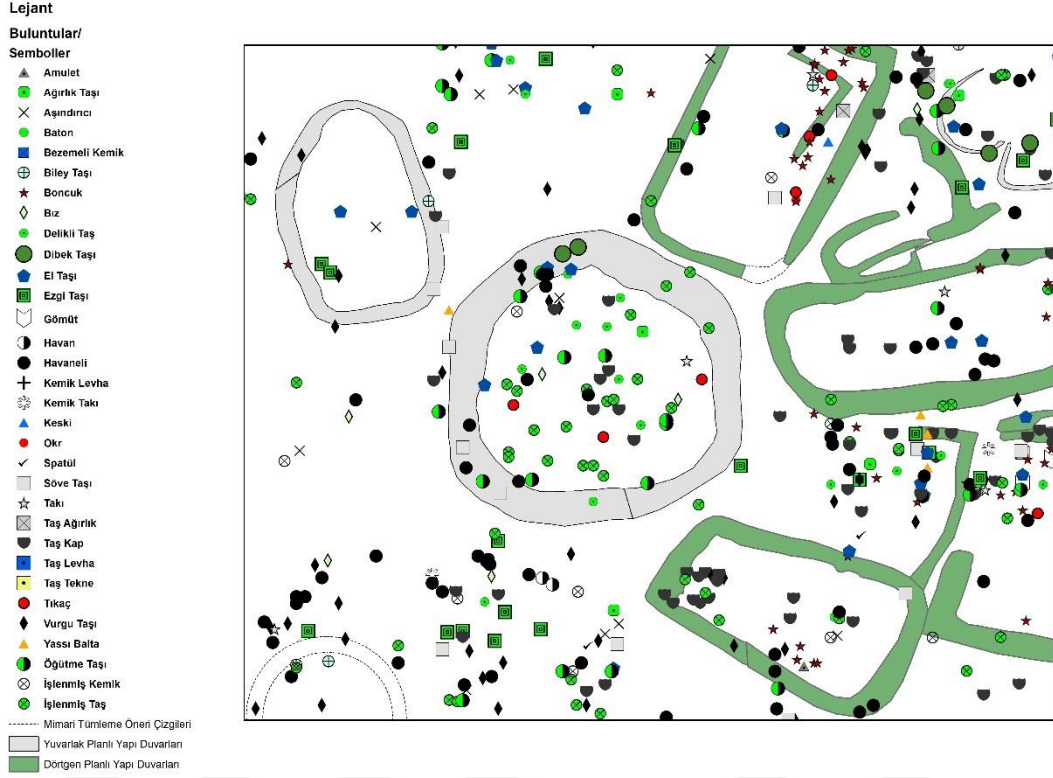
Mauss'un pek çok etnolojik araştırması bir kenara, "armağan teorisi" literatüre kazandırılmış en büyük yazın ve araştırmalardandır (Mauss, 2002: 1-24). Mauss'un armağan teorisine genel hatlarıyla değinmek ve bu çalışmanın konusuna uyarlamak yerinde olacaktır. Teori en genel hatlarıyla, bireyin veya topluluğu oluşturan bireylerin, başka birey veya bireylere karşılıksız olarak verdikleri armağan ya da hediyelerin aslında, hediye verilen kişiler üzerinde kurdukları tahakkümden bahseder. Bir örnek ile açıklayacak olursak, günümüz Türk kültüründe, düğünlerde verilen altın geleneği sürmektedir. Verilecek olan altın ile bireyler, aslında evlenecek olanlara yardım amacı

taşıdığını düşünür. Bir noktaya kadar doğrudur ancak bu veriş asla karşılık beklenmeden yapılmamaktadır. Yapılan bu eylem karşılığında, evlenecek kendi çocukları bulunan aileler, taktıkları altının aynısını zamanı gelince bilinçdışı olarak beklemektedirler. Evlenecek çocuğu bulunmayan ve düğüne katılan aile veya bireyler ise kendi güçlerini, verilen bu armağan üzerinden karşı tarafa empoze etmektedirler. Bir tür algı ve kavrayış olan bu durum, yine Marcel Mauss'un "karşılıklılık ilkesi" ile detaylandırılıp açıklanabilir. Karşılıklılık ilkesi aslında düğün örneğinde takılan altına paralel olarak, toplum tarafında beklenti olarak tanımlanabilir. Bu beklenti, armağan teorisi ile iç içe geçmiştir. Bu ilkenin gerçekliği ortadadır.

Tarihöncesi toplumları ele aldığımızda, şölenler, kıtlıklar, hasatlar, avlar gibi temel ekonomi girdileri bir zıtlık barındırmaktadır. Tüm durumlarda, gerek topluluk içi gerekse dışı hep bir girdi ve çıktı söz konusudur. Takas eylemi aslında soyut bir kavram olarak düşünülmelidir. Takas olunan, ya da bir başka deyişle armağan edilen her bir meta almak-vermek üzerine zıtlık taşır. İleri okuma için Mary Douglas'ı önerip, konunun dağılmaması adına bu açıklama eksiklikleri olmasına karşın burada kesilmiştir.

Gusir Höyük'ü Platform Olarak Ele Almak

Gusir Höyük yapılarını ele alırken, yerleşme planı bir tür platform gibi düşünülmüştür. Platformdan kastımız ise ortada bulunan ana yapı (Str. 7) ve ona eklenen köşeleri yuvarlatılmış dörtgen biçimli yapılardır. İşlenmiş taş ve kemiklerin görece yuvarlak ana yapıda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yapı olasılıkla dış etmenlerden korunma amaçlı merkezi inşa edilmiştir. Aglütinatif yapılar ise plan itibarıyla Anadolu tipi yerleşmeyi andıracak şekilde, 7 numaralı yapının etrafında bir yay çizecek şekilde planlanmıştır.

Şekil S.2 : 7-8-9-10 numaralı yapıların şematik çizimi ve buluntu dağılımı

Yerleşme planını bütünsel bir platform olarak ele aldığımızda, dörtgen planlı yapılara daha yakın olan 8, 9 ve 10 numaralı yapılar sürtmetaş alet niceliği bakımından ağırlık taşır. Taş kapların yoğunluk göstermesi sebebiyle saklama mekanları olarak tanımlamak mümkündür. Merkezde bulunan 7 numaralı yapı ise karışık bir buluntu grubunu içermektedir. Bu yapının merkezi inşa edilmesi kamusal alan olabileceğini düşündürmektedir. 7 numaralı yapının dışında yer alan ateş yerleri ve bu yapının çevresindeki diğer dörtgen planlı yapılarla olan ilişkisi gerek fotoğraflardan gerekse çizimlerden açıkça görülmektedir.

Ekonomik açıdan taş aletlere olan bağımlılık, önceki bölümlerde açıklanmıştır. Besin saklama ve korumak başka bir konu olmakla birlikte, besin elde etme ve dönem ekonomisinin şekillenmesinin ana etmenini oluşturan şeylerin aletler olduğu düşünüldüğünde 7 numaralı yapıya, Gusir Höyük sakinlerinin daha büyük anlamlar yükledikleri düşünülmelidir. Gusir Gölü yani doğuda, birden çok kademeli inşa edilmiş yapının yanı sıra, batıda ise yine devam eden ve tarih anlamında sağlıklı sonuçlar vermese de açık ateş yerlerinin mevcudiyeti, bu yerleşmenin ana yapısını en azından PPNA için 7 numaralı yapı yapmaktadır. Oldukça korunaklı ve kalın duvarlara sahip olan

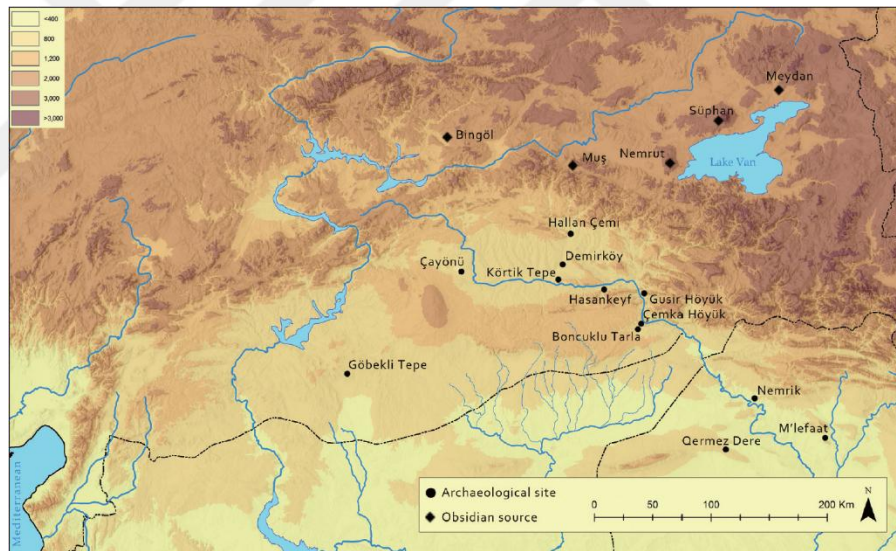
bu yapının içerisinde *in situ* halde bulunan taş tekne ve büyük taş kaplar burasının yalnızca bir silo olmadığını düşündürmektedir. Ritüeli ele alırken, yalnızca simgelerin bol olduğu (Bkz. Göbeklitepe) yerleşmelerden yola çıkılmamalıdır. Etnografik örnekleri çokça bulunan hasat ritüelleri de bu yapıda yapılmış olabilir. Merkezi konumda inşa edilen mimari formasyonun egaliter bir sistemi desteklediği ortadadır. Her ne kadar Neolitik itibarıyla topluluklar arası bir çekişme verisi olmasa da, kaynakların kıtlığı söz konusu olduğunda, canlıların hayatta kalma iç güdüsünün varlığı unutulmamalıdır. Böyle bir duruma önlem olarak korunaklı bir kamusal alanın yerleşme merkezine inşası oldukça akla yatmaktadır.

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere mekanlar açık veya kapalı olarak olarak insan eliyle sınırlandırılmıştır. Bu durum unutulmadan, bu çalışmanın yazarının görüşü her şeyden önce yerleşme çevresini bir mekân olarak ele almaktadır. Böyle bakıldığında yerleşme seçimi her şeyden önce Gusir Gölü'nün varlığına, dolayısıyla da su kaynağına endekslidir. Yalnızca yerleşme sakinleri için kullanılabilecek bir su kaynağı değil, aynı zamanda diğer canlılarında uğrayabileceği ve bu sırada ava imkân vereceği ortadadır. Diğer yandan balık ve/veya kabuklular gibi kıtlık durumunda topluluk için sigorta görevi görececek besin ve su kaynağıdır.

Daha önce belirtildiği gibi yerleşme dışı da mekan olarak ele alınmaktadır. Yerleşmenin içinde bulunduğu ve doğal kaynaklarıyla birlikte bulunan alanı, çevresel mekân olarak adlandırmak yerinde olacaktır. Dönem için de sayılan nedenlerle önemli bir çevresel mekâna yerleşme inşa edildiği ortadadır. Bu durumun göçer topluluklar için bir tür öykünme durumu içerebileceği unutulmamalıdır. Yalnızca Gusir Gölü değil, Dicle'nin güneye kıvrım yaptığı alana yakınlığı da unutulmamalıdır. Jeopolitik konumu dönem için oldukça önemli gözükmektedir. Günümüzde bile Fırat ve Dicle Nehirlerindeki suları devletin kontrolde tutma politikası ortadadır. Bu kıvrımda nehrin debisinde olası yavaşlama, bölgedeki diğer toplulukların geçişi sırasında Gusir Höyük sakinlerine kontrol şansı vermiş olabilir. İleriki dönemlerde Çatıtepe'nin önemi ve keleklerle nehir taşımacılığı yapıldığı da bilindiğinden, Gusir sakinlerinin su kaynaklarını etkin kullanmış olabileceği düşünülebilir. Aynı şekilde balıkların göç rotasını takibi sırasında da olasılıkla doğuda bir hat gibi dönüşü sağlayan kısım, Gusir Höyük'te yaşayan insanların kontrolü halindeydi. Yerleşme içi kapalı mekanlarda bulunan balık kemikleri de beslenme açısından bu savı desteklemektedir.

Gusir Höyük Çevresi: Kültürel Etkileşim ve Arkeolojik Kavramları Ele Alış

Çalışma kapsamında Gusir Höyük bütüncül ele alınmaya gayret edilmiştir. Taş alet, kemik alet veya bitki kalıntılarının analizleri çeşitli uzmanlar tarafından bir kısmı çalışılmış, bu çalışmada olabildiğince yer verilmeye özen gösterilmiştir. Devam eden çalışmalarla yerleşmenin kültürel çerçevesi daha da belirginleşecektir. Bu bağlamda Gusir Höyük'ü ele aldığımız bu çalışmada aşağıdaki haritada kültürel etkileşim görece daha küçük ölçekte ele alınmıştır. Konumu ve mimari unsurları itibariyle Gusir Höyük'ün bölgede bir geçişi temsil ettiği ve aynı zamanda da Fırat Vadisi'nde görülen T biçimli mimari unsurları çağdaş zamanlarda temsil ettiği ortadadır. Bir kıyistan çok dünya mimarlık tarihine yön vermiş Çayönü gibi kilit yerleşmelerle birlikte Gusir Höyük bu bölümde değerlendirilecektir.

Harita S.1 : Y. G. Çakan tarafından hazırlanan ve odaklanılan yerleşmelerle birlikte obsidyen kaynaklarını gösteren harita (Altınbilek-Algül vd., 2019: 440)

Çayönü, mimari değişimi neredeyse bir doğrusal hat şeklinde izlediğimiz önemli ve kritik bir yerleşmedir. Konumu ve Çanak Çömleksiz Neolitik dönemden itibaren Fırat ve Dicle Vadileri ayırt edilmeksizin yalnızca iskan ve yaşamın var olduğu dönemi değil, dünya mimarlık tarihinde Qermez Dere, M'lefaat, Nemrik gibi yerleşmelerle birlikte ayrıcalıklı bir yeri temsil eder. Dal-örgü tekniğinden başlayarak subasmann mimarlık teknolojisi izlenmiştir. Günümüzde bile bu tekniği uygulandığı unutulmamalıdır. Gusir Höyük'te ise radyokarbon tarihleri oldukça geriye gitmesine rağmen Çayönü yerleşmesinde

uygulanen dal-örgü tekniğine rastlanmamıştır. Mimari açıdan belli bir bilgi birikimi ile iskân edildiği ortadadır. Bu yaklaşımla kültürel etkileşime bakıldığında Çayönü ve Gusir Höyük'ü mimari açıdan kıyaslamak yerine bir arada var olmuş farklı kültürler olarak yorumlamak gerekir. Halihazırda taş alet teknolojisi Kuzey Irak'ta yer alan teknolojilerle benzerlik de taşımaktadır. Bu benzeşme bir bakıma Gusir Höyük'ü, Fırat Vadisi ve Göbeklitepe kültüründen farklı bir yere taşımaktadır. Göbeklitepe kültürü olarak kastedilen yine bütüncül bir yaklaşım gereği genel hatları itibarıyla T biçimli dikilitaşlar ve simgesel olarak farklı bir ideolojiyi yansıtan figürler, alet teknolojisi gibi sıralanabilir. Çok kaba bir tabirle Gusir Höyük Göbeklitepe ile her ne kadar çağdaş olsa bile oldukça "sade" ya da daha doğru bir tabirle "saf" bir ideolojiyi temsil etmektedir.

Kültürel Etkileşim: Yerleşiklik ve Mülkiyetin Kökenleri

Bu çalışma kapsamında ele alınan Gusir Höyük dahil olmak üzere, Hallan Çemi, Demirköy, Körtik Tepe, Hasankeyf, Çemka, Boncuklu Tarla ve Kuzey Irak'ta bulunan Nemrik, M'lefaat ve Qermez Dere gibi kilit yerleşmeler bölge için bir kültürel birlikten söz etmenin mümkün olduğu yerleşmelerdir. Yüksek lisans tezi kapsamında da bu yerleşmelerle Yukarı Dicle bölgesinin kültürel ve toplumsal organizasyonu baz alınmıştır.

Her ne kadar literatürde Çanak Çömlekli Neolitik sonu ve Kalkolitik Çağ ile birlikte mülkiyetten söz ediliyor olsa da bu düşünce biçiminin başladığı bir sürecin olması pragmatik açıdan olması gerekendir. Bu süreci Paleolitik ve sonrasında Natufyen ile genişletmek mümkün olsa da ileri araştırmalar ve konuyu belli çerçevede daha da bağlamına oturtmak kaygısıyla bu çalışma kapsamında Yukarı Dicle Çanak Çömleksiz Neolitiği²³ için bir teori kurgulanacaktır.

Hallan Çemi ve Demirköy yerleşmeleri kültürel bağlamda birbirlerini tamamlar veya başka bir tabirle devamı niteliğinde yerleşmelerdir. Benzer şekilde Gusir'in güneyinde bulunan Boncuklu Tarla ve Çemka için de bu durum geçerlidir. Bu yerleşmelerin ortasında ve merkezi konumda bulunan Gusir Höyük ise Yukarı Dicle bölgesi için Körtik Tepe ile birlikte en iyi korunmuş, geniş kültürel sermayeye sahip ve aynı zamanda kullanılan mimari malzeme bakımından da oldukça sağlam unsurlara sahiptir. Bu sebeple bir önceki bölümde atıfta bulunulan Göbeklitepe yerleşmesi ve 2019 yılında kazılara başlanan Karahantepe ile birlikte mimari imgelem açısından farklılıklar taşımaktadır. Her ne kadar çağdaş yerleşmeler olsalar da Fırat ve Dicle vadileri M.Ö. 10.

²³ M.Ö. 10. Bin yıllar.

Bin yıl yerleşmeleri mimari düşünce sistemi açısından ciddi farklılıklar taşımaktadır. Yuvarlak planlı büyük kamusal yapıların bulunduğu Göbeklitepe ve Karahantepe gibi yerleşmelere karşın, Yukarı Dicle Vadisi'nde ortak kullanım alanı olduğuna şüphe götürmeyen yapılar bulunmaktadır. Gusir Höyük topluluğunun düşünce sistemini yansıttığı sembolik buluntular daha çok kemiklerde kendini göstermektedir. Yapılarda daha çok Fırat Vadisi'nin iyi olmayan kopyalarını olasılıkla öykünme yoluyla yaptıkları düşünülmektedir. Göbeklitepe ve Karahantepe'de bulunan kamusal yapıların dikilitaşların yerini çok daha sade ve basit dikilitaşlar, Gusir Höyük'te kendini gösterir. Bu durumda özellikle M.Ö. 9700'den itibaren iki bölge arasında benzerlik ve farklılıkların mevcut olduğunu, bilgi akışının sağlandığının göstergesi olabilir. İki kültürel bölge arasında kalan Çayönü yerleşmesi ise her iki bölgeden beslenen kültürel unsurları taşır. Tarihsel anlamda da mimari gelişimin izlendiği ve insanın ilk bakırı işlediği yer olması sebebiyle önemini bugün yapılan kazılara rağmen hala korumaktadır. Arada bir tür köprü veya kültürel etkileşim noktası olabileceğini düşünmek oldukça yerindedir. Göbeklitepe veya Gusir Höyük gibi yalnızca Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlenmemesi ve iskanda devamlılığın görülmesi de ayrı bir noktadır.

İdeoloji-Kültür ve Üretim İlişkileri

Marx ve Weber'in ileri sürdüğü altyapı ve üstyapı teorilerine bu tezin sonucu itibariyle yeni bir öneri sunulabilir. Marx'a göre altyapı, üstyapıyı belirler. Weber'e göre ise üstyapı altyapıyı belirler. Altyapı, genel anlamda üretim ve üretim ilişkileri, üstyapı ise kültür, sembolizma, ideoloji ve daha kapsayıcı anlamla kültürdür. Din, Clifford Geertz'in savı doğrultusunda bu metnin yazarı tarafından kültürel bir sistem olarak düşünülmektedir. Din, daha da geniş kapsamıyla inancı kültürel bir sistem olarak düşünmeliyiz. Bu sistem de gerek üretim ilişkilerini gerekse ideolojiyi belirler, kapsayıcıdır. Bu bağlamda değerlendirme yapıldığında altyapı ve üstyapının birbirini belirleme ihtiyacından çok her iki yapının da Geertz'in tanımladığı bakış açısıyla, kültürel bir sistem olarak inancı alarak, her iki yapının, altyapı ve üstyapının birbiri ile etkileşim halinde olduğu ve ayırt edilemeyeceği ortadadır. Genel sorun, inancı da ideoloji kavramı içerisine almakta yatmaktadır. Oysa bu tüm bunların hem içinde hem dışında bulunmaktadır. Daha iyi tanımlamak adına bir örnekle açıklayacak olursak; ana çerçeveyi bugün din dediğimiz ancak tarihöncesi için inanç sistemi olarak tanımladığımız kültürel sistem çizmektedir. Kültürel sistemin içerisine altyapıyı ve üstyapıyı koymak mümkündür. Bu terimlere altyapı ve üstyapı demek bile baştan determinizmdir. Bilimsel anlamda determinizmden arınarak bir sav ileri atıldığında bunun akla daha yakın geleceği ortadadır.

Terminoloji: Tapınak Yerine Kamusal Mekân

Ayrı ve önemle vurgulanması gereken nokta da Göbeklitepe gibi yerleşmeleri bir kült merkezi olarak ele almaktadır. Bilimsel çalışmalarda sıklıkla yer aldığı üzere “tapınak” olarak adlandırılan dört yapının çevresinde çok sayıda konut olarak kullanım görmüş mekana rastlanmaktadır. Yerleşiklik ve tarım unsurlarını, Neolitik tanımı için bir arada kullanmak oldukça basit kaçmaktır. Bu tanımlara yarı-yerleşik, yarı-göçebe gibi çok sayıda güncel yaklaşım getirilmiştir. Bu noktada, arkeolojik bilimsel bilgiyi daha en başından sınırlayan Neolitik tanımıdır. Neolitik Çağ aslen “yeni taş çağı” anlamını taşır ve tamamen dönemi daha basit çerçevede tanımlamak amacıyla kullanılır. Günümüzde pek çok araştırmacı bu daha basit gözüken çerçeveden sıyrılamamaktadır. Neolitik’in genel tanımı, yerleşik yaşam, tarım, hayvancılık ve mülkiyet gibi kavramlarla ele alındığında oldukça çarpıcı bir devrimden söz etme gereği doğar. Fakat, Neolitik terimini yalnızca bir tarih aralığı betimlemesi olarak ele aldığımızda ve belki ileride bu tanımı tamamen kaldırdığımızda, arkeolojik bilimsel bilgi üretime katkı sunabiliriz. Bu durumda yalnızca tarihlerden bahsetmek belki yeterli olabilir. MÖ. 9700’lerden itibaren kesin olarak yaşamın başladığı Gusir Höyük’te oldukça çarpıcı ve kalıcı konutlar inşa edilmiştir. Bu konutlar kalıcı olmasına rağmen avcılık, toplayıcılık ve balıkçılık devam etmiştir. Bu durumda, Gusir Höyük için genel kalıplarla değerlendirmede bulunulduğunda Paleolitik, Epi-Paleolitik, Mezolitik, Neolitik döneme tarihlenir diyerek tartışmayı oldukça kuvvetlendirmek mümkündür. Bu sebeple bu çalışmanın sonucu olarak varılan ana nokta arkeolojinin kalıplar üzerine düşünme algısını kırmak gerektiğidir. Antroposen olarak adlandırabileceğimiz günümüzde Paleolitik’ten de, Neolitik’ten de izler bulmaktayız. Bu durumda iç içe geçmiş ve doğrusal ilerleyen bir hattan bahsetmek yerine kümülatif bir değişim, başkalaşım demek çok daha yerinde olacaktır. Neolitik ve Kalkolitik olarak tanımlamak en başından durumu ana hatlarıyla kesmek anlamına gelmektedir. Her ne kadar çoğu araştırmacı bu durumu böyle algılamasa da ortada bir adlandırma ve genelleme söz konusudur.

Prehistorik teknoloji tarihsel bir kümülatif bilgi içerir. Bu bilgi de yapabilme bilgisidir. Teknolojinin bugün geldiği noktayı bile prehistorik teknolojiye ayırmak mantıklı değildir. Bu bakımdan arkeoloji tarihseldir ve bağlamından koparmak, genel kalıplara sokarak ancak mümkün olmaktadır fakat bu çalışma bunu temsil etmemekle birlikte tamamen karşısındadır. Gusir Höyük sakinlerinin yerleşme bağlamında kültürünü öncelikle birim olarak değerlendirmek gerekir. Yerleşmeyi bireysel ele aldığımızda sembolik açıdan oldukça zengin tasvirleri küçük buluntulara yansıttıkları ortadadır. Önceki çalışmalardan

farklı ve bütüncül-bağlamsal-tarihsel bir değerlendirme yapmak gerekirse, bunu, bu yüksek lisans çalışması kapsamında ancak terminolojik açıdan yapmak yerindedir.

Çalışmanın sonucunda elde edilen en büyük kazanım, arkeolojik bir yerleşmenin asla tekil olarak ele alınmaması gerekliliğidir. Elbette Gusir Höyük yerleşimcilerinin bir kültürel altyapısı bulunmak zorundadır. Kuzey Irak PPN kültürlerinin etkileri belirgin bir biçimde izlenen yerleşmenin çevresinde ileride yapılacak Paleolitik Çağ odaklı çalışmalar, bölgenin kültürel açıdan farklı ele alınmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

ALGAZE, G.: 1989	“A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance” Journal of Near Eastern Studies , University of Chicago Press, Chicago, 48, 241-281.
ALGAZE, G., R. BREUNINGER, C. LIGHTFOOD, M. ROSENBER: 1991	“The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1989-1990 Seasons” Anatolica , 17, 176-240.
ASOUTİ, E., D. Q. FULLER: 2012	“From Foraging to Farming in the Southern Levant: The Development of Epipaleolithic and Pre-Pottery Neolithic Plant Management Strategies”, Vegetation History and Archaeobotany , 21 (2), 149-162.
ASOUTI, E., C. KABUKÇU: 2014	“Holocene Semi-Arid Oak Woodlands in the Irano-Anatolian Region of Southwest Asia”, Quaternary Science Reviews , 90, 158-182.
ATALAY, İ., K. MORTAN: 2017	Türkiye Bölgesel Coğrafyası , İnkılap Kitabevi, İstanbul.
AURENCHE, O.: 1980	“Un Exemple de L’Architecture Domestique en Syrie au VIIIe Millenaire: La Maison XLVIII de Tell Mureybet”, Le Moyen Euphrate , Eds., J. Cl. Margueron, 35-53.
AY, E.: 2002	“2000 Yılı Müslüman-tepe Kazısı”, Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmalar , Eds., N. Tuna, J. Velibeyoğlu, METU, Ankara, 491-516.

AY, E., A. AY, Ç. M. TARHAN: 2013	"Müslümantepe Kazıları 2005-2008", Ilisu Barajı ve Hes Projesi Arkeolojik Kazıları 2004-2008 Çalışmaları , Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Diyarbakır, 273-302.
BAR-YOSEF, O., A. GOPHER, E. TCHERNOV, M. E. KISLEV: 1991	"Nativ-Hagdud: An Early Neolithic Village Site in the Jordan Valley", Journal of Field Archaeology , 18 (4), 405-424.
BENEDICT, P.: 1980	"Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması", Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları , Eds., H. Çambel, R. Braidwood, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 107-192.
BIÇAKÇI, E.: 2003	"Observations on the Early Pre-Pottery Neolithic Architecture in the Near East: 1. New Building Materials and Construction Techniques", Köyden Kente Yakınoğlu'da İlk Yerleşimler , Eds., M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 385-413.
BENZ, M., K. DECKERS, C. RÖSSNER, A. ALEZANDROVSKIY, K. PUSTOVOYTOV, M. SCHEERES, M. FECHER, A. COŞKUN, S. RIEHL, K. W. ALT, V. ÖZKAYA: 2015	"Prelude to Village Life: Enviromental Data and Building Traditions of the Epipalaeolithic Settlement at Körtik Tepe, Southeastern Turkey", Paleorient , vol. 41/2, 9-30.
CAUVIN, J.: 1978	Les Premiers Villages de Syrie-Palestine du IXeme au VIIeme Millenaire Avant J.C. , Maison de l'Orient, Lyon.
CAUVIN, J.: 1980	"Le Moyen-Euphrate Au VIIIe Millenaire D'Apres Mureybet et Cheikh Hassan", Le Moyen Euphrate , Eds., J. Cl. Margueron, 21-34.
CAUVIN, J.: 2002	"The symbolic foundations of the Neolithic Revolution in the Near East", Life in Neolithic Farming Communities , Springer. Boston.

CHILDE, G.: 2001	Kendini Yaratan İnsan , Varlık Yayınları, İstanbul.
ÇAMBEL, H., R. J. BRAIDWOOD: 1980	Prehistoric Research in Southeastern Anatolia , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
ERİM-ÖZDOĞAN, A.: 2011a	"Sumaki Höyük. A New Neolithic Settlement in the Upper Tigris Basin", The Neolithic in Turkey: Tigris Basin ", Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 19-60.
2011b	"Çayönü", The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 185-269.
HAUPTMANN, H.: 1999	"The Urfa Region", Neolithic in Turkey: The Cradle of Civilization ", Archaeology and Art Publications, İstanbul, 65-86.
2002	"Upper Mesopotamia in its regional context during the Early Neolithic", The Neolithic of Central Anatolia, Internal Developments and External Relations during the 9th-6th cal BC , Eds., F. Gerard, L. Thissen, Ege Yayınları, İstanbul.
2011	"Urfa Region", The Neolithic in Turkey: The Euphrates Basin , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 85-138.
İPEK, B., Y. ÇİFTÇİ: 2020	"Boncuklu Tarla Doğu Alanı Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Mimarisi ve Köy-Mekan Organizasyonu", Mukaddime , 11/1, 212-234.
KARADOĞAN, S., C. KUZUCUOĞLU: 2019	"Geomorphic Response to Rapid Uplift in a Folded Structure: The Upper Tigris Case", Landscapes and Landforms of Turkey , Springer, Cham, 521-532.
KARADOĞAN, S., G. KOZBE: 2013	"Yukarı Dicle Havzasının Jeomorfolojik Özellikleri ve Arkeolojik Yerleşme Buluntu Yerlerinin Dönemler Boyunca Mekan Etkileşimleri", Geomorphology of Holocene Records in Turkey , İzmir University Publications, İzmir, 181, 540-564.
KARG, N.: 2001	"Gre Dimse-İlk Sonuçlar", Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları , Eds., N. Tuna, J. Velibeyoğlu, ODTÜ-TAÇDAM, Ankara, 643-693.

KARG, N.: 2002	"2000 Yılı Gre Dimse Çalışmalar", Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi , Eds., N. Tuna, J. Velibeyoğlu, ODTÜ-TAÇDAM, Ankara, 699-722.
KARUL, N., A. AYHAN, M. ÖZDOĞAN.: 2001	"1999 Excavations at Mezraa-Teleilat", Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 1999 , Eds., N. Tuna, J. Öztürk, J. Velibeyoğlu, METU-TAÇDAM, Ankara, 133-174.
KARUL, N.: 2011	"Gusir Höyük", The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 1-17.
KARUL, N.: 2021	"Buried Buildings at Pre-Pottery Neolithic Karahantepe", Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi , 82, 21-31.
KEMPISTY, A.: 1992	"I. Architecture", Nemrik 9: Pre Pottery Neolithic Site in Iraq , Vol: 2, Warszawa, 13-34.
KENYON, K. M.: 1957	Digging Up Jericho: The Results of the Jericho Excavations 1952-1956 , Frederick A. Praeger, New York.
KENYON, K. M.: 1981	"Excavations at Jericho", The Architecture and Stratigraphy of the Tell , London.
KESSLER, K. H.: 1980	Untersuchungen Zur Historischen Topographie Nordmesopotamiens Nach Keilschriftlichen Quellen des 1. Jahrtausends v. Chr. Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients B 26, Wiesbaden.
KIRKBRIDE, D.: 1984	"Beidha 1983: An Interim Report", Annual of the Department of Antiquities of Jordan , 28, 9-12.

KODAŞ, E.: 2018	"Yukarı Dicle'de Yeni Bir Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşim Yeri: Boncuklu Tarla Kazıları ve İlk Gözlemler", Arkeoloji ve Sanat Dergisi , 158, 7-20.
KODAŞ, E., B. GENÇ, Y. ÇİFTÇİ, C. LABENDAN-KODAŞ, Ç. ERDEM.:2020	"Çemka Höyük: A Late Epipaleolithic and Pre-Pottery Neolithic Site on the Upper Tigris Southeast Anatolia", Neo-Lithics 20.
KOZBE, G., K. KÖROĞLU, H. SAĞLAMTİMUR.: 2004	"2001 Excavations at Kavuşan Höyük", Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs , Middle East Technical University Ilisu and Carchemish Project Publications, Ankara, 494-503.
KOZBE, G.: 2013	"Diyarbakır/Kavuşan Höyük 2005-2008 Kazıları/Excavations at Diyarbakır/Kavuşan Höyük 2005-2008", Ilisu Barajı ve HES Projesi Arkeolojik Kazıları 2004-2008 , Diyarbakır Müzesi Müdürlüğü, Diyarbakır, 331-376.
KOZŁOWSKI, S.K., A. KEMPISTY: 1990	"Architecture of the Pre-Pottery Neolithic Settlement in Nemrik, Iraq", World Archaeology , 21 (3), 348-362.
KUIJT, I., B. FINLAYSON: 2001	"The 2001 Excavation Season at the Pre-Pottery Neolithic A Period Settlement of Dhra', Jordan: Preliminary Results", Neo-Lithics , 2, 12-15.
LEFEBVRE, H.: 2014	Mekanın Üretimi , Sel Yayıncılık, İstanbul.
MAEDA, O.: 2018	"Lithic Analysis and the transition to the Neolithic in the Upper Tigris Valley: Recent Excavations at Hasankeyf Höyük", Antiquity , vol. 92/361, 56-73.
MATNEY, T.: 1998	"Preliminary Report on the First Season of Work at Ziyaret Tepe in the Diyarbakır Province", Anatolica , 24, 7-30.
MATNEY, T., A. BAUER: 2000	"The Third Season of Archaeological Survey at Ziyaret Tepe", Anatolica , 26, 119-128.

MATNEY, T., T. GREENFIELD, K. KÖROĞLU, J. MACGINNIS, L. PROCTOR, M. ROSENZWIEG, D. WICKE: 2015	"Excavations at Ziyaret Tepe, Diyarbakır Province, Turkey, 2011-2014 Seasons", Anatolica , 41, 125-176.
MAUSS, M.: 2013	Seasonal Variations of the Eskimo: A Study in Social Morphology ", Oxfordshire, Routhledge.
MIYAKE, Y., O. MAEDA, K. TANNO, H. HONGO, C. Y. GÜNDEM: 2012	"New Excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th millennium cal. BC site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia", Neo-Lithics , 1 (12), 1-5.
MURATGELDİEV, Y., M. KÜÇÜKÖDÜK, Ü. BİNGÖL, K. GÜNEY, F. GEVEN: 2000	"İran-Turan Floristik Bölgesi", Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Dergisi , Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, Konya, 1, 119-124.
ÖKSE, A. T., A. GÖRMÜŞ: 2006	"Excavations at Salat Tepe in the Upper Tigris Region: Stratigraphical Sequence and Preliminary Results of the 2005-2006 Seasons", Akkadica , 127, 119-149.
ÖKSE, A. T.: 2012	"Salat Tepe Stratigrafisine Göre Yukarı Dicle Havzası Kronolojisi", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi , 17, 1-29.
ÖZBAŞARAN, M.: 2011	"Akarçay Tepe, A PPNB and PN Settlement in Middle Euphrates – Urfa", The Neolithic in Turkey: The Euphrates Basin ", Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 165-202.
ÖZKAYA, N., A. COŞKUN: 2011	"Körtik Tepe", The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 89-127.
PARKER, B. J., A. CREEKMORE: 2002	"The Upper Tigris Archaeological Research Project: A Final Report from the 1999 Field Season" Anatolian Studies , 52: 19-74

PARKER, B. J., C. P. FOSTER, K. NICOIL, J. R. KENNEDY, P. GRAHAM, A. SMITH, D. E. HOPWOOD, M. HOPWOOD, K. BUTLER, E. HEALEY, M. B. UZEL, R. JENSEN: 2009	The Upper Tigris Archaeological Research Project (UTARP): A Preliminary Report from the 2007 and 2008 Field Seasons at Kenan Tepe. <i>Anatolica</i> 35, 85-152.
PETERS, J., B. S. ARBUCKLE, N. PÖLLATH: 2014	"Subsistence and Beyond: Animals in Neolithic Anatolia", The Neolithic in Turkey 10500-5200 BC: Environment Settlement Flora Fauna Dating Symbols of Belief with Views From North South East West ", Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 6, 135-203.
ROBERTS, N.: 2014	"The Climate of Neolithic Anatolia", The Neolithic in Turkey 10500-5200 BC: Environment Settlement Flora Fauna Dating Symbols of Belief with Views From North South East West ", Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 6, 67-94.
ROSENBERG, M.: 1994	"Hallan Çemi Tepesi: Some Further Observations Concerning Stratigraphy and Material Culture", <i>Anatolica</i> , XX, 121-140.
ROSENBERG, M.: 2007	"Hallan Çemi", Neolithic in Turkey , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1-12.
2011a	"Hallan Çemi", The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 61-78.
2011b	"Demirköy", The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 79-87.

SAĞLAMTİMUR, H.: 2012	"Başur Höyük", Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları , Eds., A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat, Ege Üniversitesi, İzmir, 25-38.

SAĞLAMTİMUR, H.: 2013	"Siirt-Türbe Höyük Kazısı", Ilisu Barajı ve Hes Projesi Arkeolojik Kazıları 2004-2008 Çalışmalar , Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Diyarbakır: 260-272.
SCHACHNER, A.: 2004	"2001 Yılı Giricano Kazıları", Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları , Eds., N. Tuna, J. Greenhalg, J. Velibeyoğlu, ODTÜ TAÇDAM, Ankara, 505-547.
SCHIRMER, W.: 1981	"Zur Ausbildung der Bautypen des Çayönü Tepesi", Türk Tarih Kurumu Kongresi I , Ankara, 43-47.
SCHIRMER, W.: 1988	"Zu den Bauten des Çayönü Tepesi", Beitrage zur Altertumskunde Kleinasien , Eds., R. M. Boehmer, H. Hauptmann, Festschrift K. Bittel, 463-476.
SCHMIDT, K.: 2001	"Göbekli Tepe, Southeastern Turkey: A Preliminary Report on the 1995-1999 Excavations", Paleorient , 26 (1), 45-54.
SCHMIDT, K.: 2011	"Göbekli Tepe", The Neolithic in Turkey: The Euphrates Basin , Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 41-83.
STORDEUR, D., B. JAMMOUS, D. HELMER, G. WILCOX: 1996	"Jerf el-Ahmar: a New Mureybetian Site on the Middle Euphrates", Neo-Lithics , 2, 1-2.
STORDEUR, D.: 1998	"Espace Naturel Espace Contruit a Jerf el Ahmar su L'Euphrate", Espace Naturel Espacc Habite en Syrie du Nord , Eds., M. Fortin, O. Aurenche, Colloque de Quebec, 93-107.

2000	"New Discoverios in Architecture and Symbolism at Jerf el Ahmar (Syria) 1997-1999", Neo-Lithics , 1, 1-4.
STORDEUR, D., M. BRENET, G. DER APRAHAMIAN, J. C. ROUX: 2001	"Les Batiments Communautaires de Jerf el Ahmar et Mureybet Horizon PPNA", Paleorient , 26 (1), 29-44.

STORDEUR, D., F. ABBES: 2002	"Du PPNA au PPNB: mise en lumière d'une phase de transition à Jerf el Ahmar (Syrie)." Bulletin de la Société Préhistorique Française , 563-595.
TAYLOR, J. G.: 1865	"Travels in Kurdistan with Notices of the Sources of the Eastern and Western Tigris and Ancient Ruins in their Neighbourhood", The Journal of the Royal Geographical Society of London , Wiley Publications, London, 35, 21-58.
TEKİN, H.: 2004	"Hakemi Use 2001 Yılı Kazısı İlk Sonuçları", Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları , Eds., N. Tuna, J. Greenhalg, J. Velibeyoğlu, ODTÜ TAÇDAM, Ankara, 425-449.
2009	"Hakemi Use 2008 Yılı Kazılarında Keşfedilen Geç Assur Mezarları", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi , Ankara, 26/1, 193-211.
TUNA, N., J. OZTURK: 1999	Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs , Middle East Technical University Ilisu and Carchemish Project Publications, Ankara.
TUNA, N., J. OZTURK: 2004	Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs , Middle East Technical University Ilisu and Carchemish Project Publications, Ankara.
WACQUANT, L., P. BOURDIEU: 2003	Düşünsel Bir Antropoloji için Cevaplar , İletişim Yayınları, İstanbul.

WATKINS, T.: 1990	"The Origins of House and Home?", World Archaeology , 21 (3), 336-347.
1996	"The Origins of the Household in North Mesopotamia", Houses and Households , Leiden/İstanbul, 79-99.
VAN LOON, M.: 1966	"First Results of the 1965 Excavations at Tell Mureybet Near Meskene", Annales Archeologiques Arabes Syriennes , 16 (2), 211-217.

1968	"The Oriental Institute Excavations at Mureybit, Syria: Preliminary Report on the 1965 Campaign", Journal of Field Archaeology , 27 (4), 265-282.
VELİBEYOĞLU, J., A. SCHACHNER, Ş. SCHACHNER.: 2002	"Botan Vadisi ve Çattepe Yüzey Araştırmalarının İlk Sonuçları", Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmalar , Eds., N. Tuna, J. Velibeyoğlu, ODTÜ-TAÇDAM, Ankara, 783-835.
VIGNE, J. D.: 2011	"The Origins Of Animal Domestication And Husbandry: A Major Change In The History Of Humanity And The Biosphere", Comptes Rendus Biologies , 334 (3), 171-181.

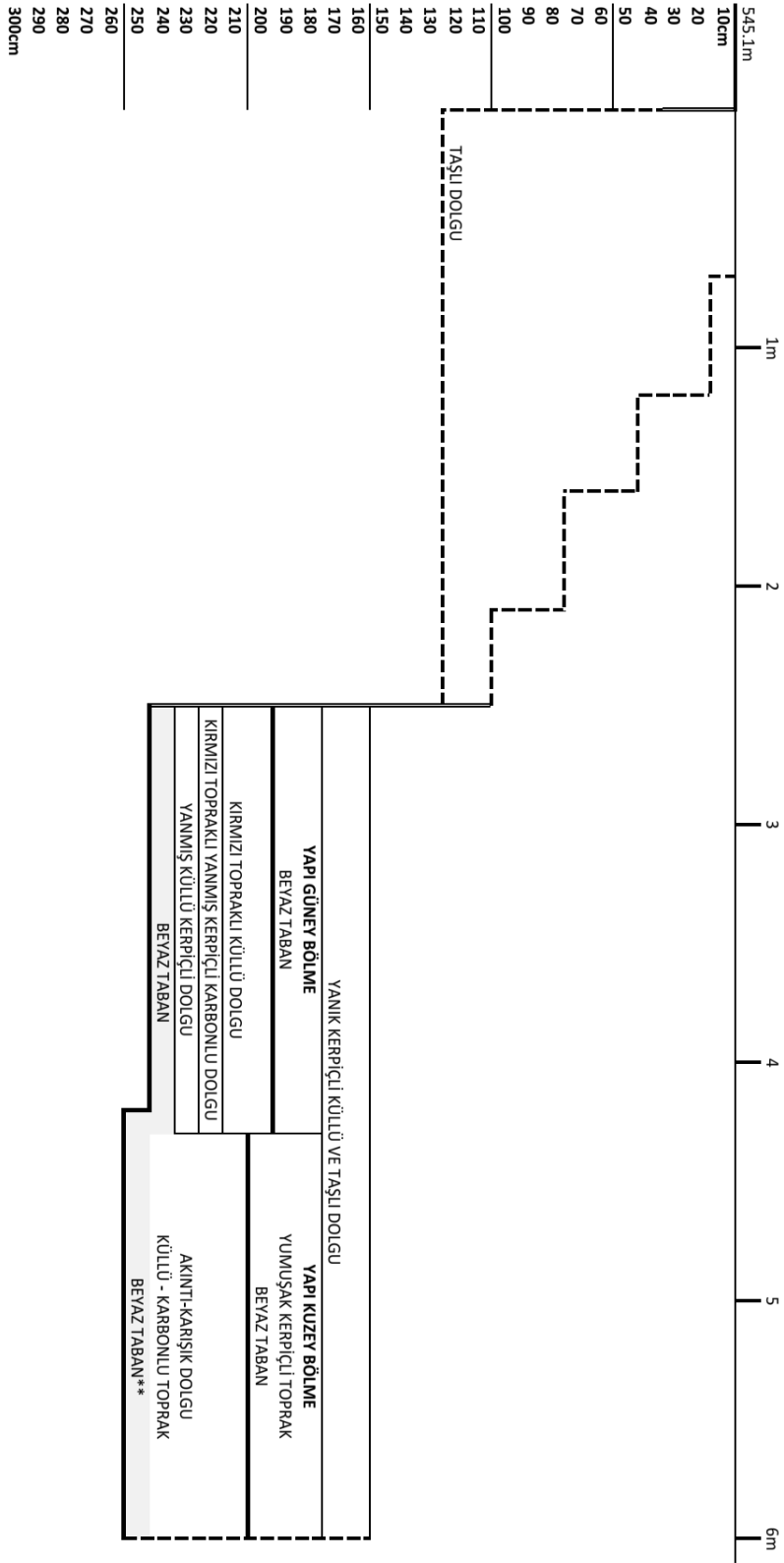
Tablo 5.4 : 1 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

STR.1		1m	2	3	4	5	6	7	8m
10cm	545.5m								
20									
30									
40									
50									
60									
70									
80									
90									
100									
110									
120									
130									
140									
150									
160									
170									
180									
190									
200									
210									
220									
230									
240									
250									
260									
270									
280									
290									
300									
310									
320									
330cm									

TABLolar

Tablo 5.5 : 2 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

STR.2

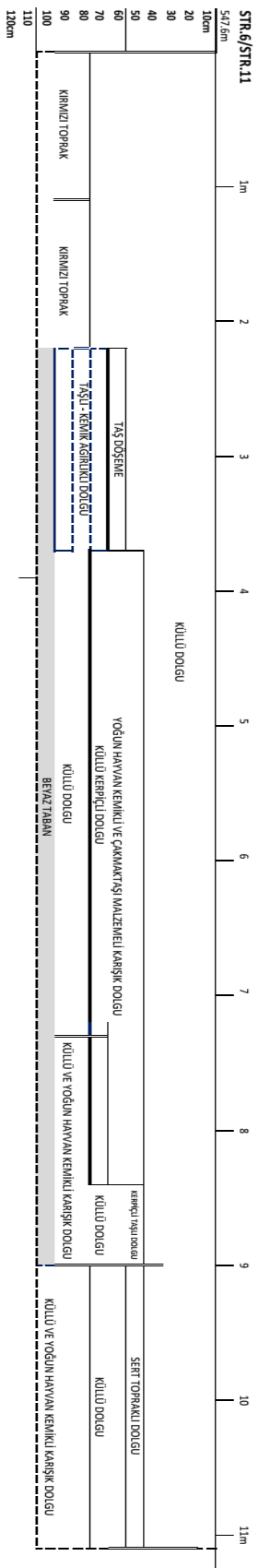
Tablo 5.6 : 3 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

STR.3		1m	2	3	4	5	6	7m
548,8m								
10cm								
20								
30								
40	TAŞLI DOLGU							
50								
60								
70								
80								
90								
100								
110								
120								
130								
140								
150								
160								
170								
180								
190								
200cm								

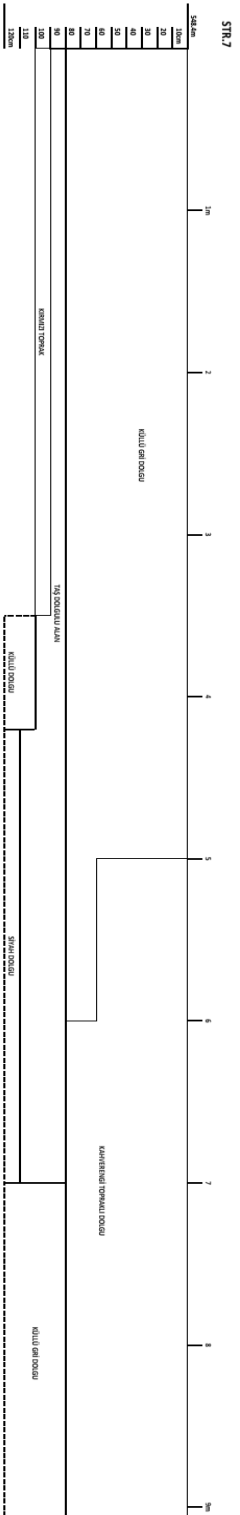
Tablo 5.7 : 4 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

STR4		1m	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	11.7m
10cm													
549.5m													
20													
30													
40													
50													
60													
70													
80													
90													
100													
110													
120													
130													
140													
150													
160													
170m													

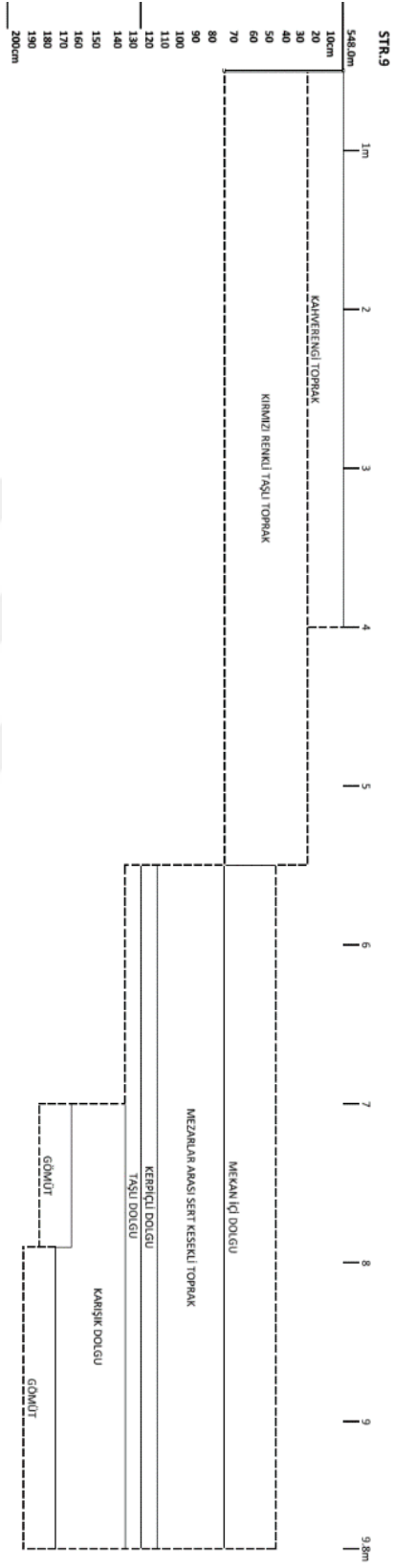
Tablo 5.9 : 6 ve 11 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

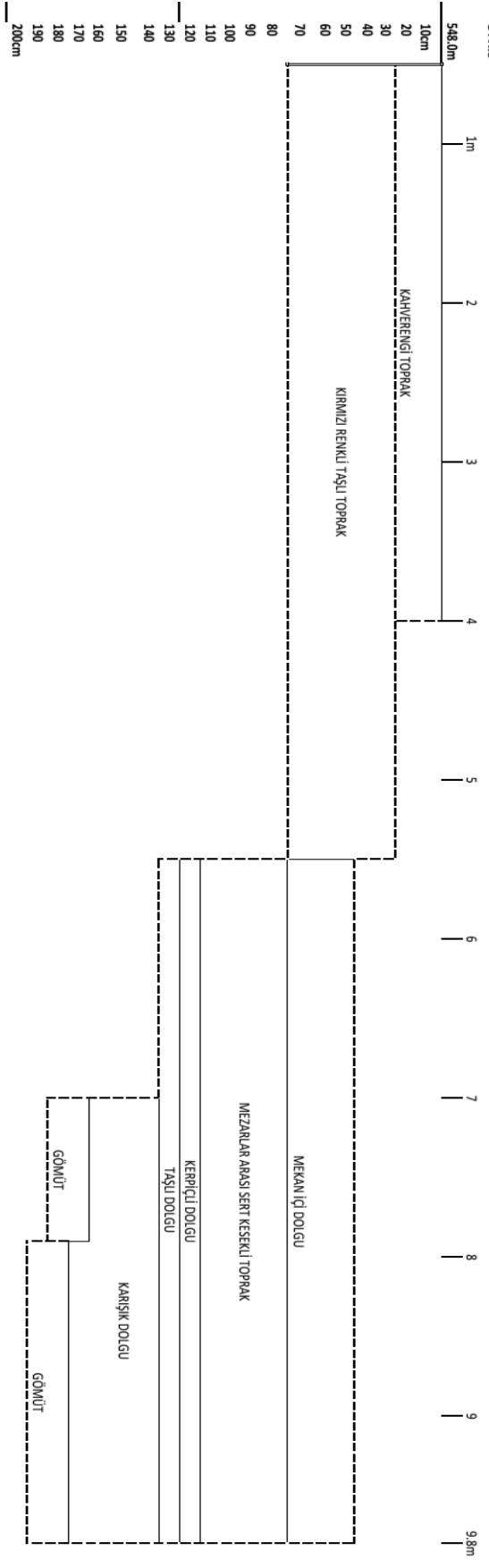
Tablo 5.10 : 7 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

Tablo 5.11 : 8 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

Tablo 5.12 : 10 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

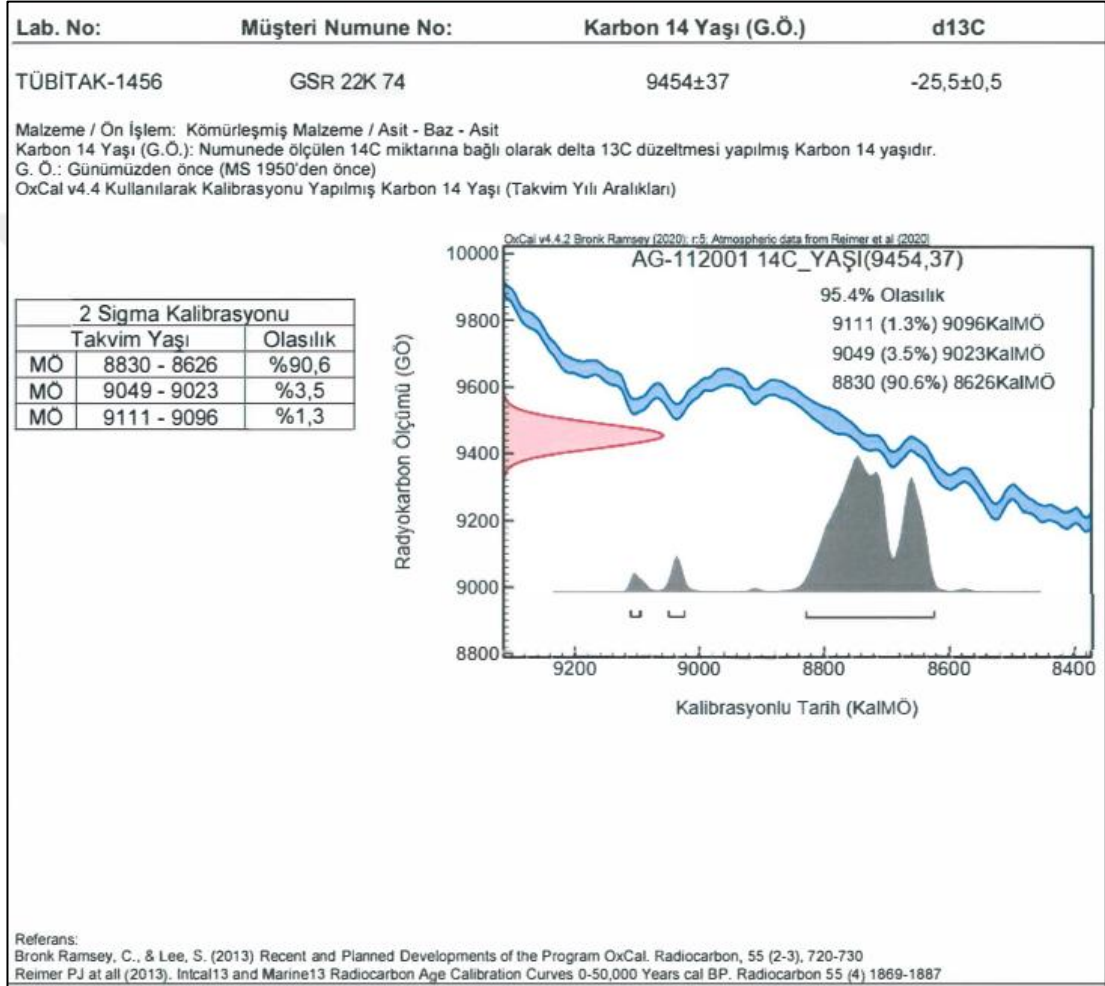
Tablo 5.13 : 12 Numaralı Yapı Şematik Dolgu Tablosu

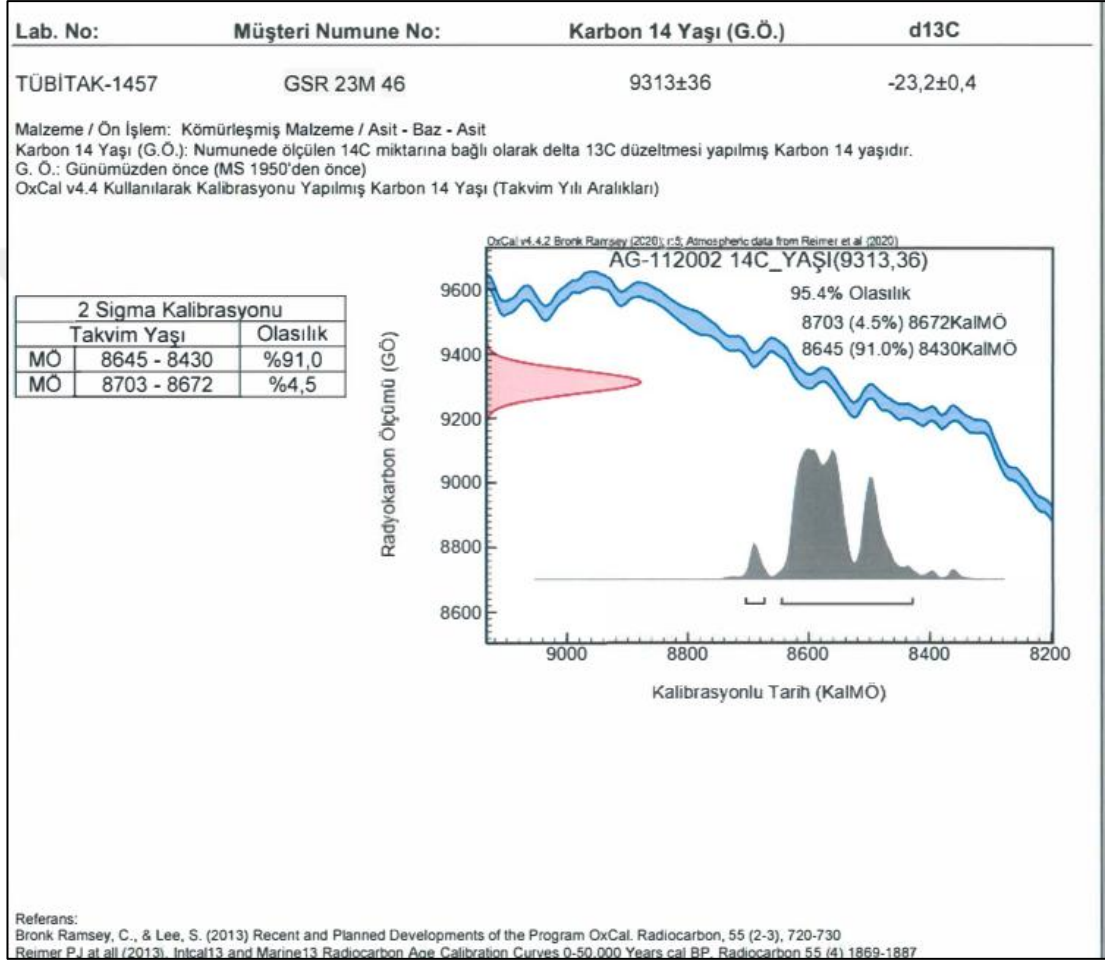
	0	1m	2	3m
541.4m				
10cm	KÜLLÜ KARBONLU DOLGU		YER YER KIRMIZI KÜLLÜ DOLGU	
20	YUMUŞAK KÜLLÜ DOLGU		KIRMIZI RENKLİ SERT VE ÇAKILLI DOLGU	
30	YOĞUN KÜLLÜ DOLGU		KALKERLİ KIRMIZI TOPRAKLI DOLGU	
40cm				

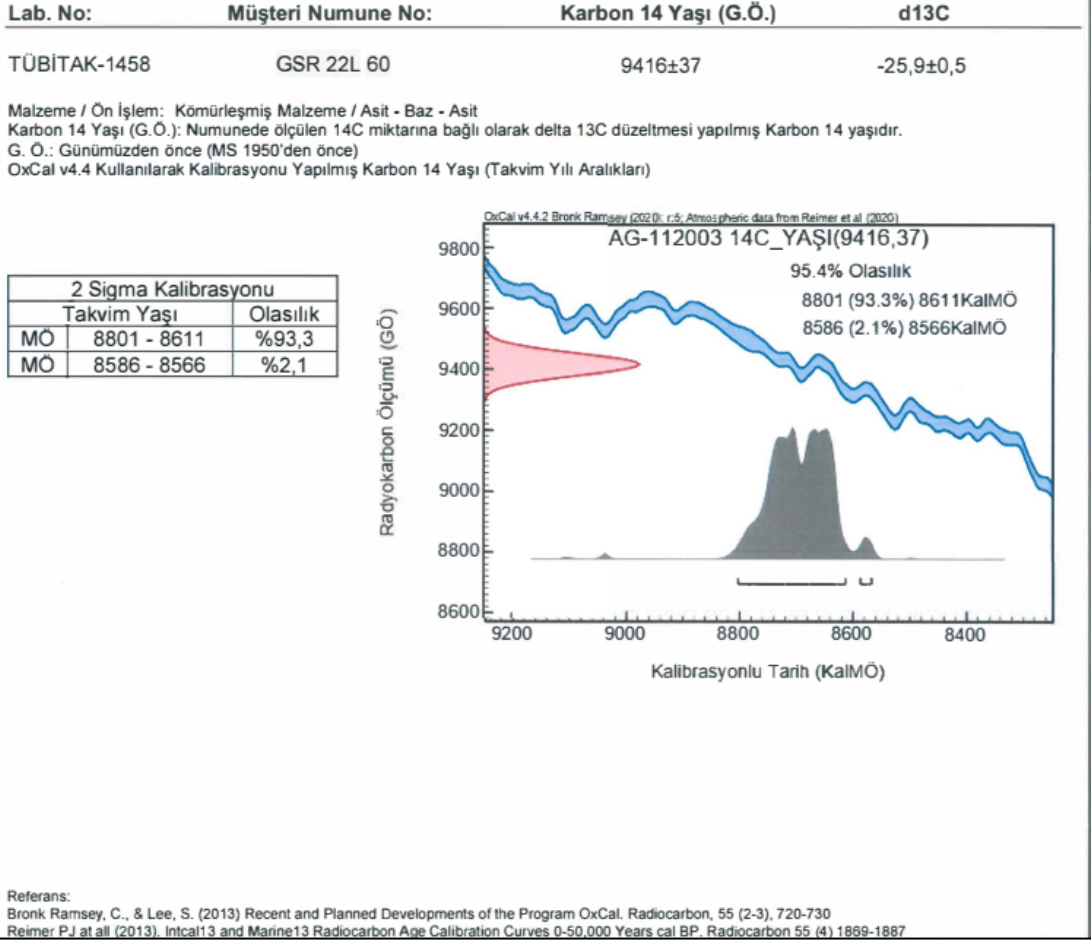
EKLER

EK 1: Radyokarbon Analiz Sonuçları

TÜBİTAK

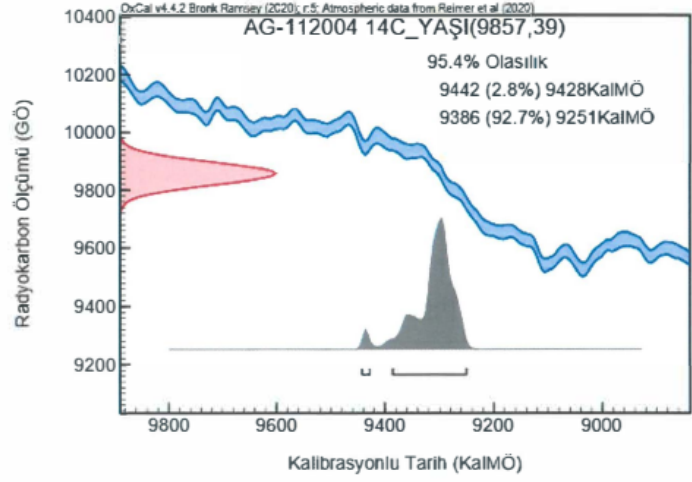

Lab. No:	Müşteri Numune No:	Karbon 14 Yaşı (G.Ö.)	d13C
TÜBİTAK-1459	GSR 22K 78	9857±39	-24,2±0,7

Malzeme / Ön İşlem: Kömürleşmiş Malzeme / Asit - Baz - Asit
Karbon 14 Yaşı (G.Ö.): Numunede ölçülen 14C miktarına bağlı olarak delta 13C düzeltmesi yapılmış Karbon 14 yaşıdır.
G. Ö.: Günümüzden önce (MS 1950'den önce)
OxCal v4.4 Kullanılarak Kalibrasyonu Yapılmış Karbon 14 Yaşı (Takvim Yılı Aralıkları)

2 Sigma Kalibrasyonu		
	Takvim Yaşı	Olasılık
MÖ	9386 - 9251	%92,7
MÖ	9442 - 9428	%2,8

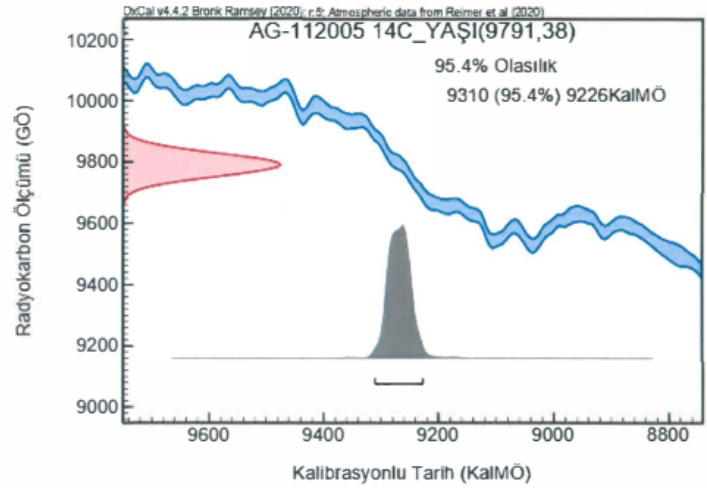

Referans:
Bronk Ramsey, C., & Lee, S. (2013) Recent and Planned Developments of the Program OxCal. Radiocarbon, 55 (2-3), 720-730
Reimer PJ et al (2013). Intcal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0-50,000 Years cal BP. Radiocarbon 55 (4) 1869-1887

Lab. No:	Müşteri Numune No:	Karbon 14 Yaşı (G.Ö.)	d13C
TÜBİTAK-1460	GSR 23L 103	9791±38	-26,6±0,6

Malzeme / Ön İşlem: Kömürleşmiş Malzeme / Asitle yıkama
Karbon 14 Yaşı (G.Ö.): Numunede ölçülen 14C miktarına bağlı olarak delta 13C düzeltmesi yapılmış Karbon 14 yaşıdır.
G. Ö.: Günümüzden önce (MS 1950'den önce)
OxCal v4.4 Kullanılarak Kalibrasyonu Yapılmış Karbon 14 Yaşı (Takvim Yılı Aralıkları)

2 Sigma Kalibrasyonu		
Takvim Yaşı		Olasılık
MÖ	9310 - 9226	%95,4

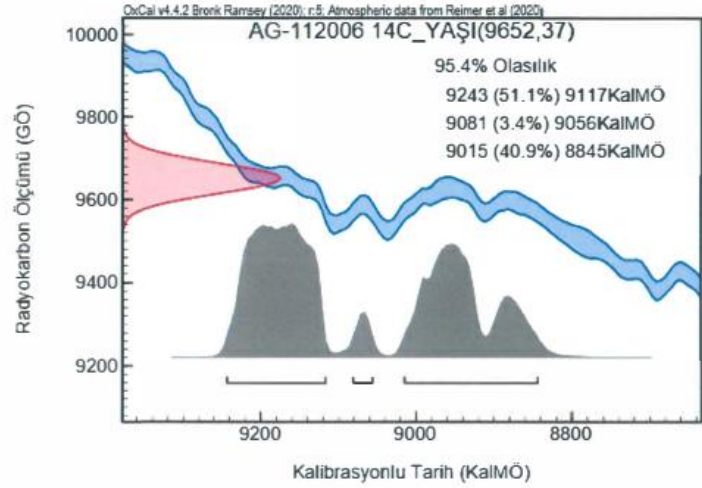

Referans:
Bronk Ramsey, C., & Lee, S. (2013) Recent and Planned Developments of the Program OxCal. Radiocarbon, 55 (2-3), 720-730
Reimer P.J et al (2013). Intcal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0-50,000 Years cal BP. Radiocarbon 55 (4) 1869-1887

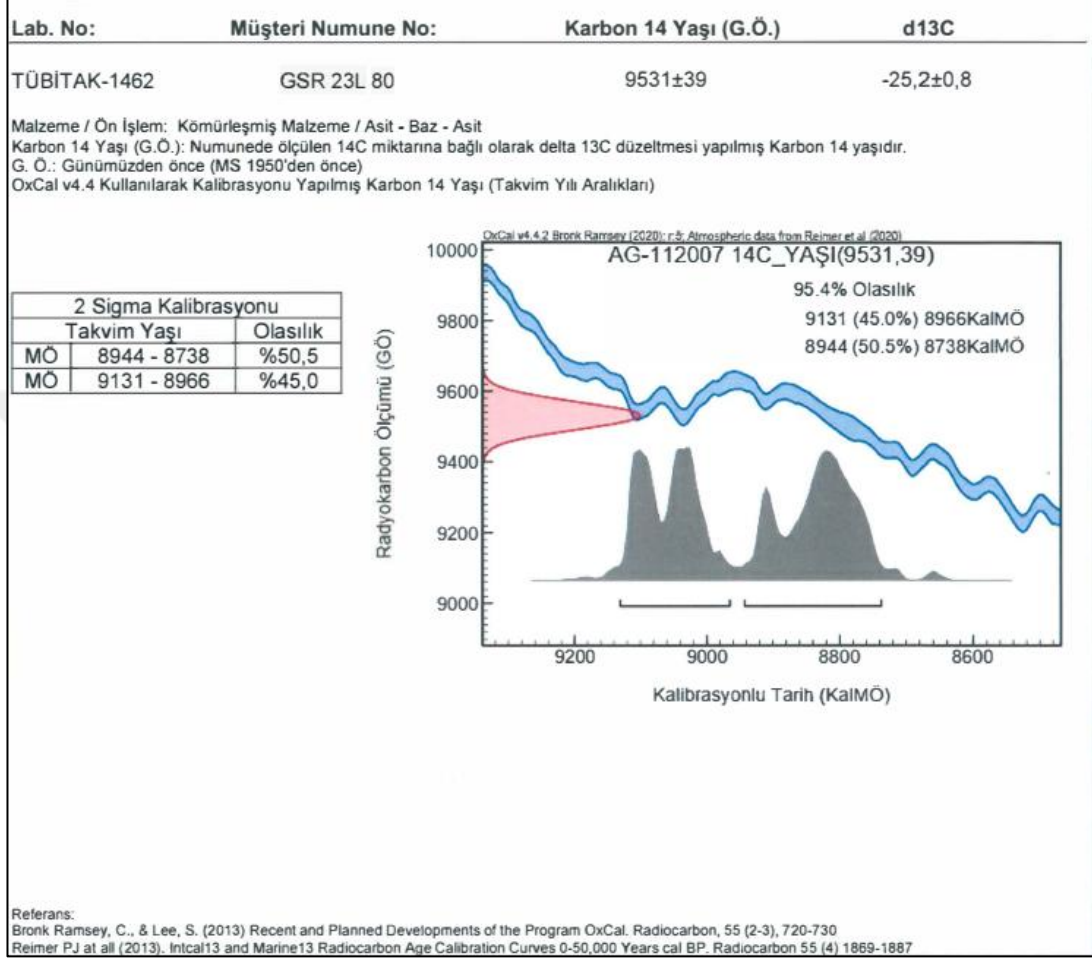
Lab. No:	Müşteri Numune No:	Karbon 14 Yaşı (G.Ö.)	d13C
TÜBİTAK-1461	GSR 20N 30	9652±37	-23,5±0,5

Malzeme / Ön İşlem: Kömürleşmiş Malzeme / Asit - Baz - Asit
Karbon 14 Yaşı (G.Ö.): Numunede ölçülen 14C miktarına bağlı olarak delta 13C düzeltmesi yapılmış Karbon 14 yaşıdır.
G. Ö.: Günümüzden önce (MS 1950'den önce)
OxCal v4.4 Kullanılarak Kalibrasyonu Yapılmış Karbon 14 Yaşı (Takvim Yılı Aralıkları)

2 Sigma Kalibrasyonu		
Takvim Yaşı	Olasılık	
MÖ 9243 - 9117	%51,1	
MÖ 9015 - 8845	%40,9	
MÖ 9081 - 9056	%3,4	

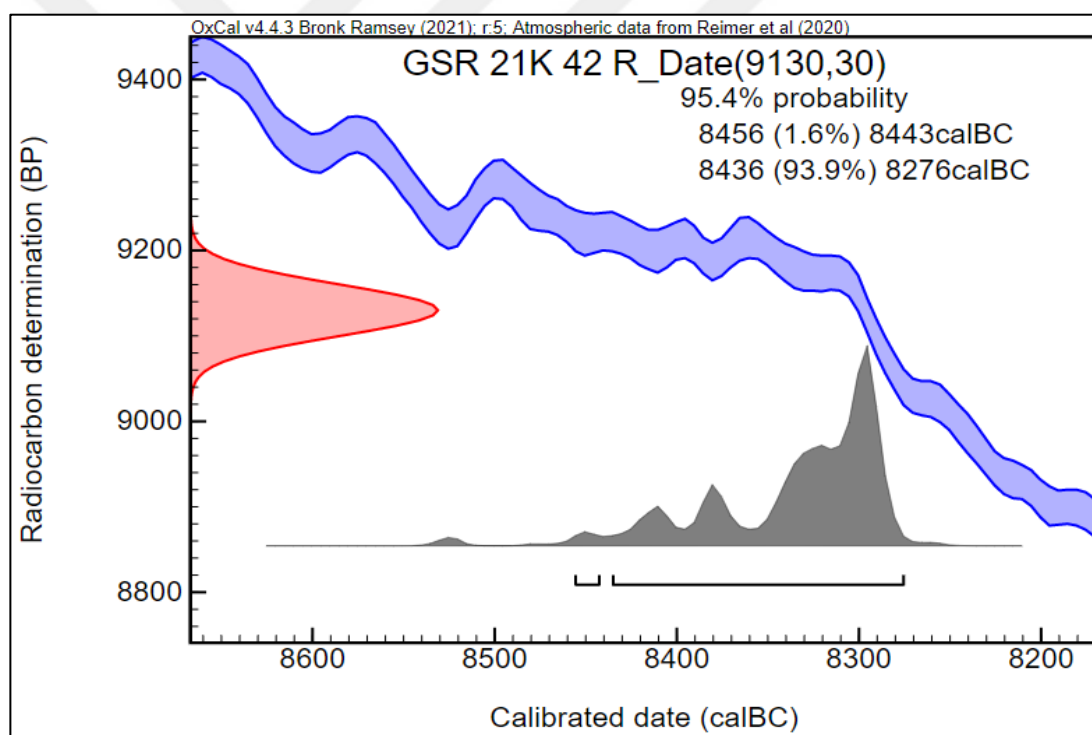

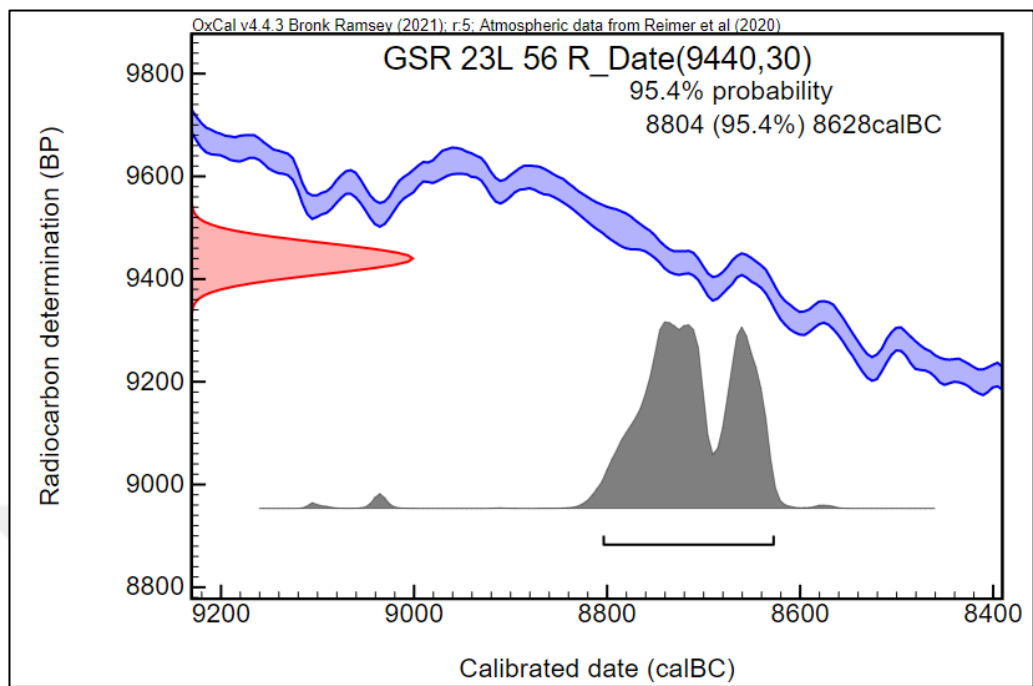
Referans:
Bronk Ramsey, C., & Lee, S. (2013) Recent and Planned Developments of the Program OxCal. Radiocarbon, 55 (2-3), 720-730
Reimer PJ et al (2013). Intcal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0-50,000 Years cal BP. Radiocarbon 55 (4) 1869-1887

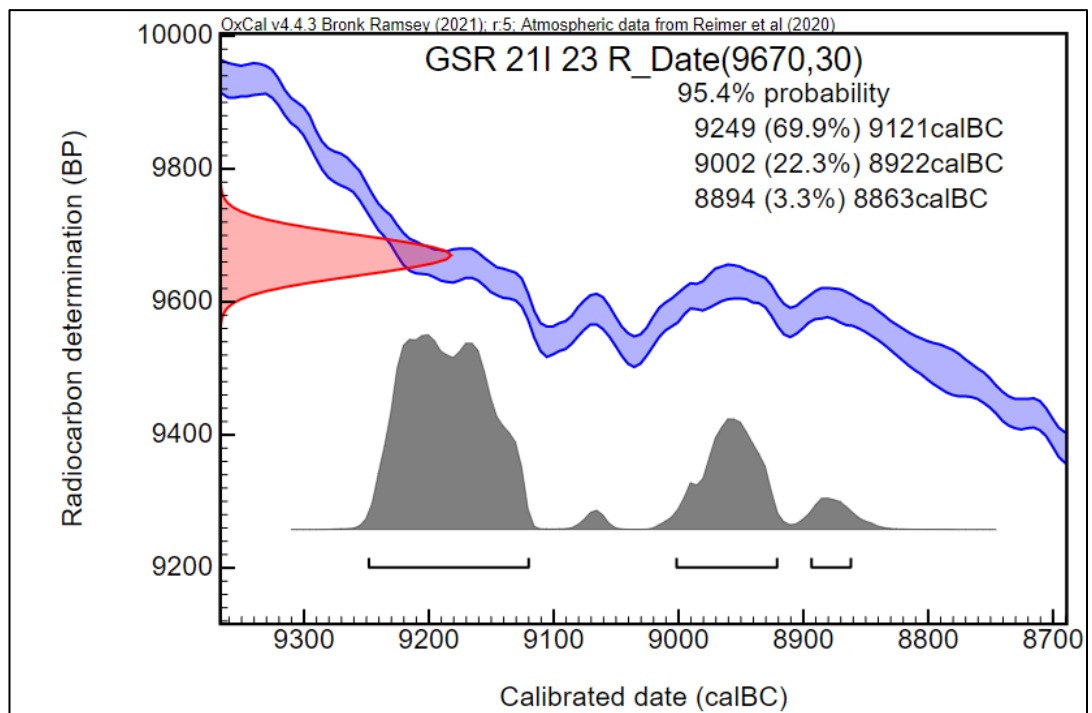
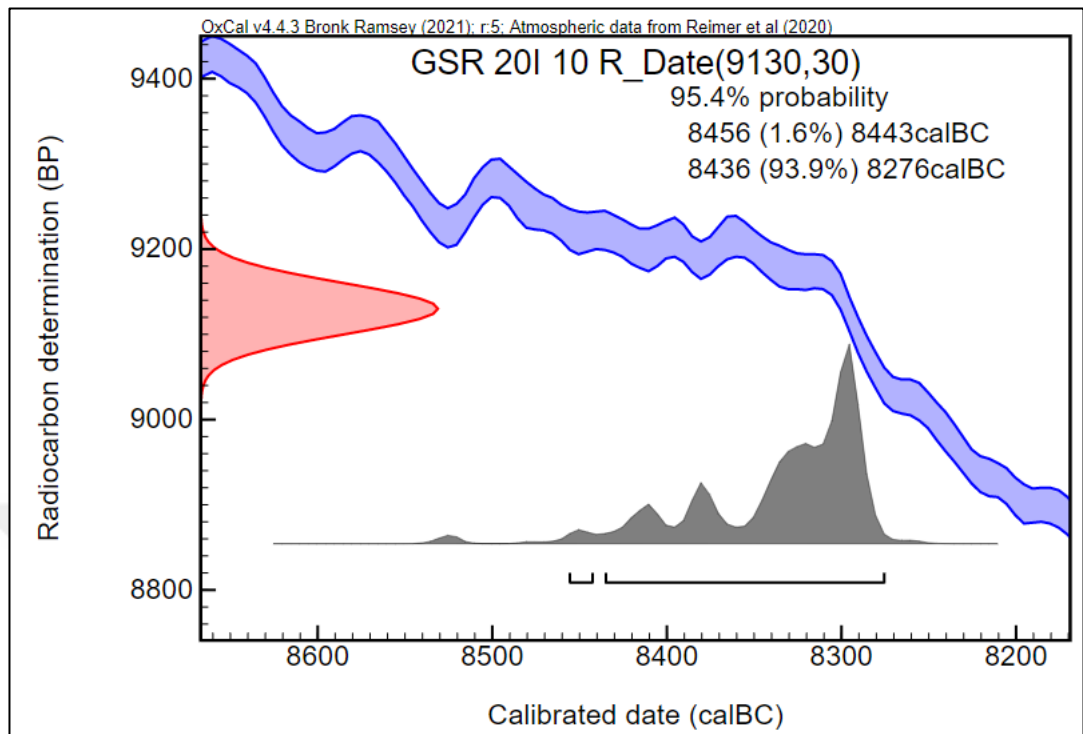

UGAMS

UGAMS #	Sample ID	Material	$\delta^{13}\text{C}, \text{‰}$	^{14}C age years, BP	$\pm$	pMC	$\pm$
16772	GSR 2013-105	charcoal	-25.4	9130	30	32.11	0.11
16773	GSR 2013-106	charcoal	-24.9	9440	30	30.87	0.11
16774	GSR 2013-107	charcoal	-26.0	9670	30	30.01	0.11
16775	GSR 2013-108	charcoal	-25.7	9130	30	32.10	0.11

KIA

KIA44176 2 GSR 10 22J-6

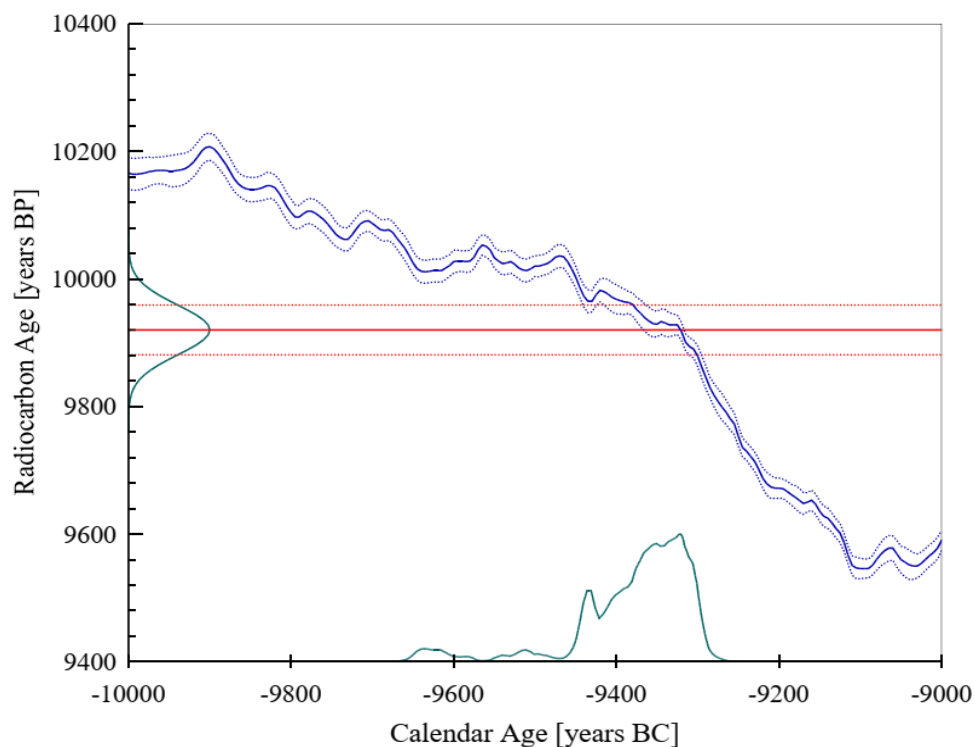
Holzkohle, Güzir Höyük, Entnahmetiefe: 2,34 m

Fraktion	PMC (korrigiert) [†]	Radiokarbonalter	$\delta^{13}\text{C}(\text{‰})$ [‡]
Holzkohle, Huminsäure, 4,3 mg C	29,08 ± 0,14	9920 ± 40 BP	-25,84 ± 0,13

Radiocarbon Age: BP 9920 ± 39

One Sigma Range: cal BC 9436 - 9431 (Probability 2,7 %)
(Probability 68,3 %) 9394 - 9300 (Probability 65,6 %)

Two Sigma Range: cal BC 9649 - 9606 (Probability 2,9 %)
(Probability 95,4 %) 9524 - 9495 (Probability 1,9 %)
9458 - 9281 (Probability 90,6 %)

Literaturhinweise zur Kalibrierung:

Das kalibrierte Alter wurde bestimmt mit „CALIB rev 5.01“

Datensatz: IntCal04, Reimer et al., Radiocarbon 46:1029-1058.

[†] „PMC (korrigiert)“ bezeichnet den prozentualen Anteil an modernem (1950) Kohlenstoff, korrigiert auf Massenfraktionierung mittels der ^{13}C Messung.

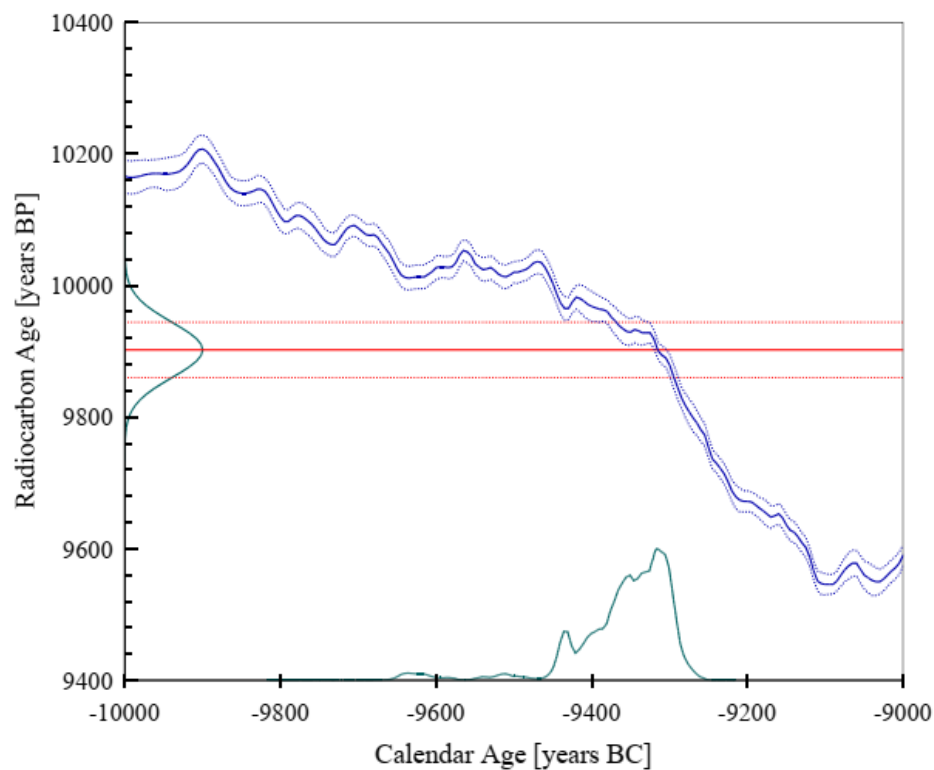
[‡] Bitte beachten Sie, dass der $\delta^{13}\text{C}$ Wert Fraktionierungen in der Probenaufbereitung sowie während der AMS Messung beinhaltet und daher nicht mit einer massenspektrometrischen Messung verglichen werden kann.

KIA44177 3 GSR 10 22J-4

Holzkohle, Gusir Höyük, Entnahmetiefe: 0,89 m

Fraktion	PMC (korrigiert)†	Radiokarbonalter	$\delta^{13}\text{C}(\text{‰})\ddagger$
Holzkohle, Laugenrückstand, 4,0 mg C	29,15 ± 0,15	9900 ± 40 BP	-26,91 ± 0,16

Radiocarbon Age: BP 9902 ± 42
One Sigma Range: cal BC 9380 - 9291 (Probability 68,3 %)
Two Sigma Range: cal BC 9643 - 9616 (Probability 1,0 %)
(Probability 95,4 %) 9455 - 9265 (Probability 94,4 %)

Literaturhinweise zur Kalibrierung:

Das kalibrierte Alter wurde bestimmt mit „CALIB rev 5.01“
Datensatz: IntCal04, Reimer et al., Radiocarbon 46:1029-1058.

† „PMC (korrigiert)“ bezeichnet den prozentualen Anteil an modernem (1950) Kohlenstoff, korrigiert auf Massenfraktionierung mittels der ^{13}C Messung.

‡ Bitte beachten Sie, dass der $\delta^{13}\text{C}$ Wert Fraktionierungen in der Probenaufbereitung sowie während der AMS Messung beinhaltet und daher nicht mit einer massenspektrometrischen Messung verglichen werden kann.

KIA44178 4 GSR 10 21M-16

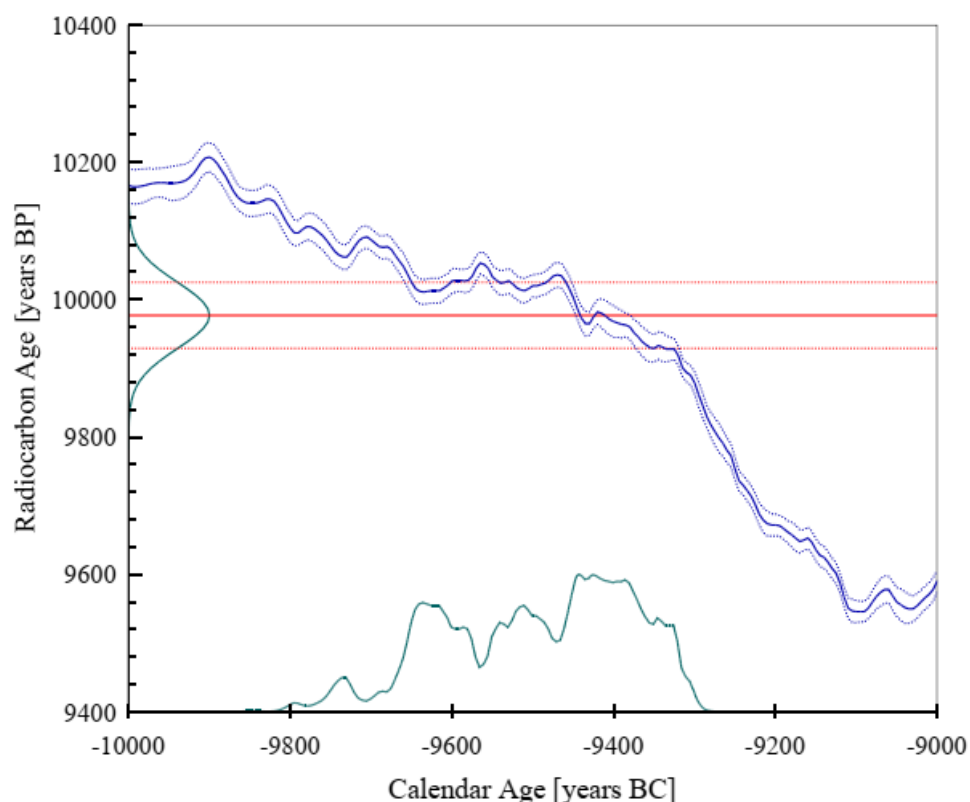
Holzkohle, Güzir Höyük, Entnahmetiefe: 0,62 m

Fraktion	PMC (korrigiert) [†]	Radiokarbonalter	$\delta^{13}\text{C}(‰)$ [‡]
Holzkohle, Laugenrückstand, 1,7 mg C	28,88 ± 0,17	9975 ± 50 BP	-26,35 ± 0,11

Radiocarbon Age: BP 9977 ± 48

One Sigma Range: cal BC 9651 - 9602 (Probability 13,8 %)
 (Probability 68,3 %) 9543 - 9534 (Probability 2,1 %)
 9530 - 9484 (Probability 12,4 %)
 9460 - 9336 (Probability 40,0 %)

Two Sigma Range: cal BC 9748 - 9724 (Probability 1,9 %)
 (Probability 95,4 %) 9675 - 9303 (Probability 93,5 %)

Literaturhinweise zur Kalibrierung:

Das kalibrierte Alter wurde bestimmt mit „CALIB rev 5.01“
 Datensatz: IntCal04, Reimer et al., Radiocarbon 46:1029-1058.

[†] „PMC (korrigiert)“ bezeichnet den prozentualen Anteil an modernem (1950) Kohlenstoff, korrigiert auf Massenfraktionierung mittels der ^{13}C Messung.

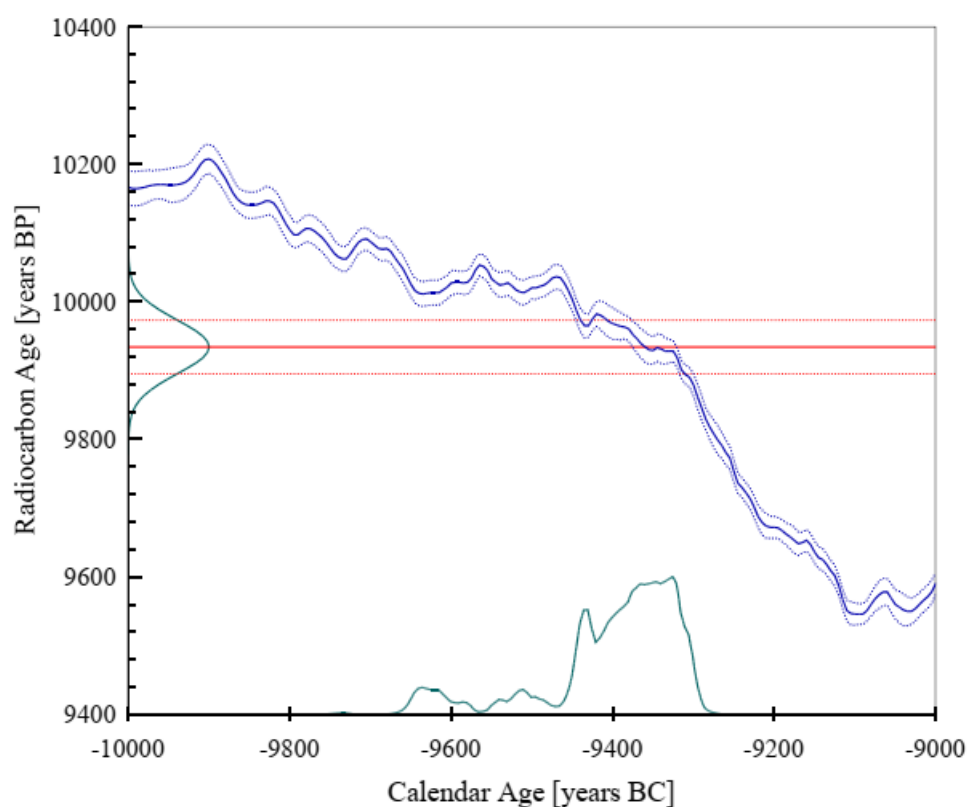
[‡] Bitte beachten Sie, dass der $\delta^{13}\text{C}$ Wert Fraktionierungen in der Probenaufbereitung sowie während der AMS Messung beinhaltet und daher nicht mit einer massenspektrometrischen Messung verglichen werden kann.

KIA44179 5 GSR 10 20 M-3

Holzkohle, Gusir Höyük, Entnahmetiefe: 0,86 m

Fraktion	PMC (korrigiert) [†]	Radiokarbonalter	$\delta^{13}\text{C}(\text{‰})$ [‡]
Holzkohle, Laugenrückstand, 4,8 mg C	29,03 ± 0,14	9935 ± 40 BP	-27,49 ± 0,14

Radiocarbon Age:	BP	9934 ± 39
One Sigma Range:	cal BC	9442 - 9426 (Probability 7,5 %)
(Probability 68,3 %)		9410 - 9310 (Probability 60,8 %)
Two Sigma Range:	cal BC	9652 - 9600 (Probability 5,7 %)
(Probability 95,4 %)		9544 - 9483 (Probability 5,7 %)
		9461 - 9290 (Probability 84,0 %)

Literaturhinweise zur Kalibrierung:

Das kalibrierte Alter wurde bestimmt mit „CALIB rev 5.01“

Datensatz: IntCal04, Reimer et al., Radiocarbon 46:1029-1058.

[†] „PMC (korrigiert)“ bezeichnet den prozentualen Anteil an modernem (1950) Kohlenstoff, korrigiert auf Massenfraktionierung mittels der ^{13}C Messung.

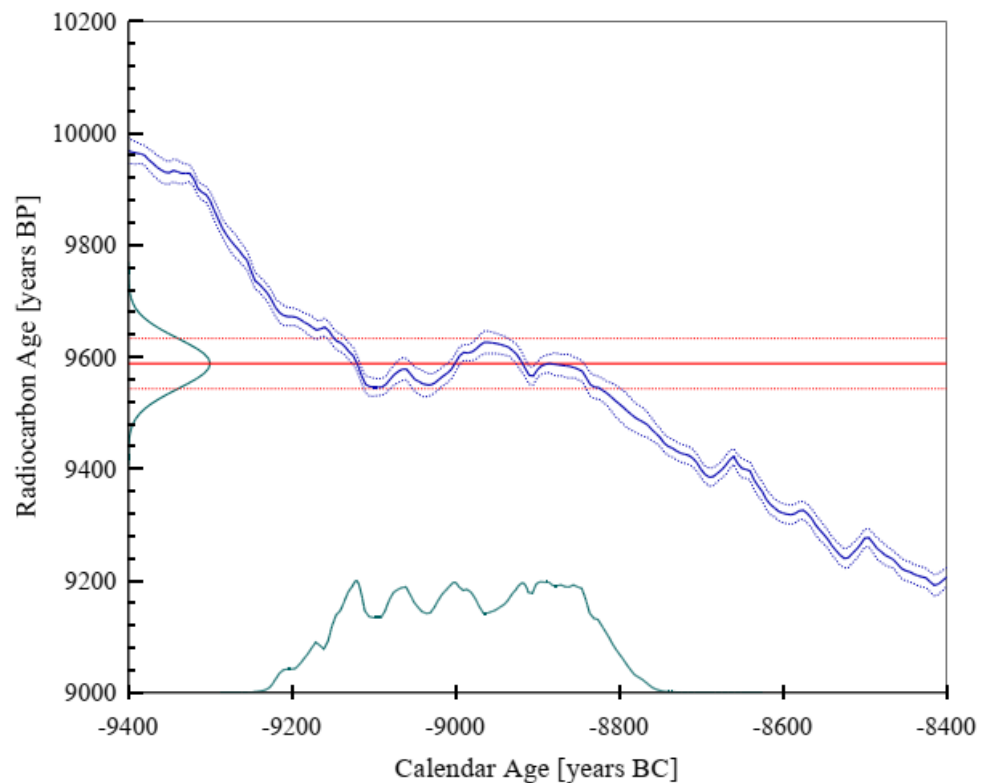
[‡] Bitte beachten Sie, dass der $\delta^{13}\text{C}$ Wert Fraktionierungen in der Probenaufbereitung sowie während der AMS Messung beinhaltet und daher nicht mit einer massenspektrometrischen Messung verglichen werden kann.

KIA44180 6 GSR 10 21L-7

Holzkohle, Gusir Höyük, Entnahmetiefe: 0,36 m

Fraktion	PMC (korrigiert) [†]	Radiokarbonalter	$\delta^{13}\text{C}(\text{‰})$ [‡]
Holzkohle, Laugenrückstand, 4,5 mg C	30,31 ± 0,17	9590 ± 45 BP	-28,08 ± 0,16

Radiocarbon Age: BP 9588 ± 45
 One Sigma Range: cal BC 9140 - 9111 (Probability 8,2 %)
 (Probability 68,3 %) 9085 - 9044 (Probability 11,6 %)
 9028 - 8969 (Probability 16,4 %)
 8950 - 8837 (Probability 32,1 %)
Two Sigma Range: cal BC 9185 - 8796 (Probability 95,4 %)

Literaturhinweise zur Kalibrierung:

Das kalibrierte Alter wurde bestimmt mit „CALIB rev 5.01“
 Datensatz: IntCal04, Reimer et al., Radiocarbon 46:1029-1058.

[†] „PMC (korrigiert)“ bezeichnet den prozentualen Anteil an modernem (1950) Kohlenstoff, korrigiert auf Massenfraktionierung mittels der ^{13}C Messung.

[‡] Bitte beachten Sie, dass der $\delta^{13}\text{C}$ Wert Fraktionierungen in der Probenaufbereitung sowie während der AMS Messung beinhaltet und daher nicht mit einer massenspektrometrischen Messung verglichen werden kann.